

POMERANIA

MIESIĘCZNIK SPOŁECZNO-KULTURALNY | ROK ZAŁOŻENIA 1963 | CENA 7,00 zł | NR 6 (598) | CZERWIEC 2025

STEGNA

BEZPŁATNY DODATEK KASZUBSKOJĘZYCZNY

RICERZE KASZĘBSCZI KRÓLEWIÓNCZI „TO LELKA TUŃC” ZAGWĚSNIŁ DOBĚCÉ

NAGRODY TEODORY!

**RÔCZBA
ZAPROSZENIE NA**

XXVI Światowy Zjazd Kaszubów

**Szemud
5 lipca 2025**

tu bije serce samorządu

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

szemud24.pl
serwis informacyjny

Lesôk

Wójt Gminy Szemud Ryszard Kalkowski,
Marszałek Województwa Pomorskiego Mieczysław Struk,
Prezes Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego Jan Wyrowiński,
Proboszcz parafii pw. św. Mikołaja w Szemudzie
ks. dr hab. Robert Kaczorowski
oraz Komitet Organizacyjny

zapraszają na

„XXVI Światowy Zjazd Kaszubów - Szemud”,

który odbędzie się 5 lipca 2025 r. w Szemudzie.

Rozpoczęcie uroczystości o godz. 10.30

Mszą Świętą dziękczynną

w kościele parafialnym pw. św. Mikołaja,

ul. Wejherowska 45 w Szemudzie.

Prosimy o potwierdzenie obecności do dnia 27.06.2025 r. w Referacie Organizacyjnym UG Szemud. tel. 58 739-78-56 lub e-mail: b.wezel@szemud.pl

Przebieg uroczystości

- 9:00 Przyjazd pociągu do Luzina i przejazd do Szemuda
- 9:30 Upamiętnienie XXVI Światowego Zjazdu Kaszubów
- 9:45 Formowanie kolumny uczestników przy Centrum Samorządowym w Szemudzie
- 10:00 Przemarsz ulicą Wejherowską do kościoła w Szemudzie
- 10:30 Uroczysta msza święta
- 12:00 Przemarsz kolumny z kościoła na stadion w Szemudzie przy ulicy Sportowej
- 13:00-14:00 Oficjalne otwarcie. Odśpiewanie Hymnu Narodowego i Kaszubskiego z udziałem Orkiestry Dętej Gminy Szemud
- 15:00-15:30 Bicie rekordu w jednoczesnej grze na diabelskich skrzypcach przy utworze „Kaszëbszczé jezora” w wykonaniu Kaszubskiego Zespołu Regionalnego „Koleczkowanie”

Program Artystyczny

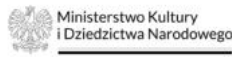
- 14:00 Występ Orkiestry Dętej, Baczków, Zespołu Koleczkowanie
- 15:45-19:00 Kaszubska Influencerka, zespół MINI MAX, zespół FUKUS, Ansambl Rozrywkowy, Weronika Korthals
- 19:30 Gwiazda wieczoru:
Małgorzata Ostrowska z zespołem
- 21:00 Koncert BRO
- 22:00 Pokaz fajewerków
- 22:15 DJ BARON

- 3 Ricerze kaszëbsczi królëwiõnczi
DARK MAJKÒWSCZI
- 6 „To lelka tuõc” zagwësnõ dobëcé
DM
- 8 „Samo siã nie zrobiõ” – o docenianiu
pracowników kultury
MONIKA CZAJKOWSKA-KOSTKA
- 14 Odnajduje miasto w sobie...
DANUTA M. SROKA
- 16 Szimbark, kònnò stolëca Kaszëb
GRACJANA PÒTRÈKÛS
- 18 Swiãtò Anna z ògnia ë wòjnë
GRACJANA PÒTRÈKÛS
- 20 Łeba – wãzny punkt na mapie
morskiej energetyki wiatrowej
SŁAWOMIR LEWANDOWSKI
- 24 Nie mów, że wszystko fiasko...
RYSZARD K. HETNAROWICZ
- 30 Usiãdź, Aneczka, pogadamy. Część 8
ANIA RÓŻEK
- 32 Starowiejska – ulica najpierwsza. Część 4
ANDRZEJ BUSLER
- 34 Gdańsk mniej znany
MARTA SZAGŹDOWICZ

NAJÒ ÛCZBA. Edukacyjny dodòwk nr 6 (188)

- 35 Wokòł kaszubskiej przeszłości
Pomorza Zachodniego
BOGUSŁAW BREZA
- 39 Mòda na kaszëbskã mùzykã w miesce.
Wiertel stolata „Redzanów”
TOMÒSZ FÓPKA
- 42 Kaszëbsczë Spiëwë w Jelónkù. To smakò
za wicy
TOMÒSZ FÓPKA
- 44 Wundertuta. Smaczci z nowi platczy
TOMÒSZ FÓPKA
- 46 Nowi stòri star. Part II
MATEÛSZ BÛLLMANN
- 48 Bëlë żeniãli, a ju nie sq. Cëż to je nen
całi rozdënk?
KLEBBÓW MATIS
- 50 Gdańskie wpisy do Ksiëgi rekordów Guinnessa
JERZY NACEL
- 51 Lektury
BOGUSŁAW BREZA, DANIEL KALINOWSKI
- 58 Z Kociewia
MARIA PAJĄKOWSKA-KENSIK
- 59 Kaszëba ze skrzydłama
P.D.
- 60 Maszerëjã na wdòr historycznegò wëdarzeniò
ŁUKÒSZ ZOŁTKÒWSCZI
- 61 Klëka
- 67 Kociewsko-pomorskim okiem
MICHAŁ KARGUL
- 68 To nie je w głowã do pòjãcò
ÒLGA KÛKLIÑSKÒ

Numer wydano dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji.

„Publikacja wyraża jedynie poglądy autora/ów i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji”

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

Zrealizowano ze środków Województwa Pomorskiego

Promocja wydawnictwa została zrealizowana przy wsparciu Gdańskiego Funduszu Promocji Wydawnictw

Dofinansowano ze środków Miasta Gdyni

Numer óstòt wëdõny dzãka dotacje Ministra Bënówëch Sprów i Administracji.

„Publikacja je leno wësłowieniem pòzdratków aùtora/aùtorów i ni mòże bëc trzimònã na jedno z oficjalnym stanowiszczã Ministra Bënówëch Sprów i Administracji”

POMERANIA

MIESIĘCZNIK SPOŁECZNO-KULTURALNY

ADRES REDAKCJI

ul. Straganiarska 20–23 / 80-837 Gdańsk
tel. 58 301 90 16 / 58 301 27 31
e-mail: red.pomerania@wp.pl

REDAKTOR NACZELNY

Sławomir Lewandowski

ZESPÓŁ REDAKCYJNY

Dariusz Majkowski (zastępca redaktora naczelnego)
Aleksandra Dzięcielska-Jasnoch
(Najdó Uczba)
Krystyna Sulicka
Małgorzata Micał
Bogumiła Cirocka
Ludmiła Kucharska
Paweł Wiczyński
Bogdan Adamczyk (skład graficzny)

KOLEGIUM REDAKCYJNE

Piotr Dziekanowski (przewodniczący kolegium)
Mateusz Bullmann
Andrzej Busler
Ewa Górską
Stanisław Janke
Piotr Lessnau
Wiktor Pepliński
Danuta Pioch
Edmund Szczesiak
Bogdan Wiśniewski

TŁUMACZENIA NA JĘZYK KASZUBSKI

Dariusz Majkowski

ZDJĘCIA NA OKŁADCE

29 maja 2025 roku w Nadbałtyckim Centrum Kultury – Centrum św. Jana w Gdańsku, podczas Dnia Działających w Kulturze, poznaliśmy laureatów Nagrody Marszałka Województwa Pomorskiego – Nagrody Teodory.

Fot. Jacek Klejment

WYDAWCA

Zarząd Główny Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego
ul. Straganiarska 20–23, 80-837 Gdańsk

DRUK

Wydawnictwo „Bernardinum” Sp. z o.o.
ul. Biskupa Dominika 11, 83-130 Pelplin

Redakcja zastrzega sobie prawo do skracania i redagowania artykułów oraz zmiany tytułów. Redakcja nie ponosi odpowiedzialności za treść ogłoszeń i reklam.

OD REDAKTORA

Koncerty, festiwale, wernisaże i wystawy, spotkania autorskie i warsztaty artystyczne. Wszystkie wymienione formy aktywności kulturalnej nie mogłyby się odbyć, gdyby nie ludzie, którzy stoją za ich przygotowaniem.

Ile czasu i wysiłku to kosztuje, najlepiej wiedz ci, którzy

na co dzień zajmują się taką działalnością. To z myślą o tych osobach w maju Nadbałtyckie Centrum Kultury w Gdańsku oraz samorząd województwa pomorskiego po raz drugi zorganizowały Dzień Działających w Kulturze – Pomorskie Święto Kultury. Wydarzenie jest okazją do tego, aby wymienić się doświadczeniami, nawiązać współpracę czy wziąć udział w szkoleniach i dyskusjach. Nowością podczas tegorocznej edycji była – wręczona po raz pierwszy – Pomorska Nagroda dla Liderów i Liderów Kultury – Nagroda Teodory. Dlaczego Teodory? Po wyjaśnienia odsyłam do artykułu Moniki Czajkowskiej-Kostki „Samo się nie zrobiło” – o docenianiu pracowników kultury, który publikujemy na łamach czerwcowej „Pomeranii”.

SŁAWOMIR LEWANDOWSKI

PRENUMERATA

Z DOSTAWĄ DO DOMU!

Koszt prenumeraty rocznej krajowej z bezpłatną dostawą do domu: 77 zł. W przypadku prenumeraty zagranicznej: 172 zł. Podane ceny są cenami brutto i uwzględniają 5% VAT.

Aby zamówić roczną prenumeratę, należy:

• dokonać wpłaty na konto:

PKO BP S.A. 28 1020 1811 0000 0302 0129 35 13,

Zarząd Główny Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego
ul. Straganiarska 20–23, 80-837 Gdańsk,
podając imię i nazwisko (lub nazwę jednostki zamawiającej) oraz dokładny adres

• złożyć zamówienie w Biurze ZG ZKP,

tel. 58 301 27 31

e-mail: prenumerata@kaszubi.pl

RICERZE KASZĘBSCZI KRÓLEWIÓNCZI

Òd 2012 rokù Stowòra Szkólnëch Kaszëbszczégò Jãzëka „Remùsowi Drëszë” przëznówò wëprzëdnienia zwóné Ringrafama Witosława. Latos dostelë je: Róman Drzëdzdżón, Bòżena Ùgòwskò i pòdjimizna BAT. Ùroczëzna wrãczeniò i pasowaniò nowëch kaszëbszczich ricerzów bëła w Szlachecchi Kamińcë 23 maja.

RICERSCZÉ WËPRZÉDNINIÉ

Ringrafë są przëznówóné za dzejania dlò rozwiju, òchronë i promòcji kaszëbszczégò jãzëka.

– To je wëapartnienié dlò tëch, chtërny dzejają na rzecz kaszëbszczi mòwë, najégò jãzëka, piastëją gò, promùją. A dlòcze ringraf Witosława? Je wiedzec, że tã nazwã më wżalë z *Żëcégò i przigòd Remùsa* Aleksandra Majkòwsczegò. Ringrafë nosëlë ricerze i ti, chtërnëch më wëapartniwómë, są prawie taczima ricerzama, co brónią kaszëbszczi królewionczi. Ricerskò je téż symbolika wrãziwaniò, bò je òno sparłãczoné z pasowanim mieczã – gòdò Katarzëna Bùtowskò, przëdniczka stowòrë „Remùsowi Drëszë”.

Majewò ùroczëzna to równak nie je leno swiãto dlò wëprzëdnionëch i òrganizatorów. W mòlu, dze òdbiwò sã to wëdarzenié, to je w Zrzeszë Sztòlceniò i Wëchòwaniò w Szlachecchi Kamińcë, je rok w rok rëchtowóny z ti leżnoscé Kaszëbszczi Dżëń. Ùczniowie ti szkòlë pòtikają sã z lëdowima ùtwòrcama, rëchtëją przedstòwczzi, mògã òbzerac wszelejaczë stojiszcza ze swòjorãcznima wërobinama i jinszima zachama sparłãczonyma z kaszëbską kùlturã. Në i mają mòżlëwòtã pòznaniò laureatów Ringrafów:

– Wëapartniony ringrafama to są wòznë i znóné pòstacëje, czë to z lëteraturë, czë to z filmów, jak Danuta Stenka. To lëdze, chtërny wiele wnieslë do kaszëbiznë – pòdczorchiwò Sylwiò Klasa, szkòlnò w Kamińcë, chtërna dodòwò, że mò starã dzecóm gadac ò zaslëgach laureatów.

Òb czas ùroczëznë béł m.jin. kòncert karna „Bùten szëkù”, òb czas jaczégò brzëmiałë rozmajitë mùzycznë hitë pò kaszëbskù, bëłë téż recytatorsczë a spiëwnë wëstãpë ùczniów i szpòrtownë widzawiszczë „Scynanié kani”, przërëchtowóné przez szkòłowë karno „Wicherki”, jaczégò prowadniczkã je òd lat Terëza Wejer.

Òdjimczy z arch. òrganizatorów

Je wiedzec, że nòwòzniészim dzelã wëdarzeniò bëło wrãziwanié Ringrafów Witosława. Wëprzëdnionëch pasowòł Bruno Cërocchi – pierszi z laureatów (w 2012 r., razã z prof. Édwardã Brëżã). Jinò z ricerków, Janina Kwiecień (wëprzëdnionò w 2013 r.), wrãziwãła czòrno-żòlté róże, witającë Rómãna Drzëdzdżona, Bòżenã Ùgòwskã i pòdjimizna BAT w karnie hònorowëch nòleżników stowòrë „Remùsowi Drëszë”. Laureacë dostòwelë téż diplomë, jaczë przekazywãła jima Wanda Lew-Czedrowskò, i, je wiedzec, ringrafë z rãków Katarzëne Bùtowszczi.

PIERSZÒ TAKÒ PÒDJIMIZNA

Nowiznã òb czas latosy edicje bëło przëznanié Ringrafù Witosława firmie. Je to pierszi taczzi przëtròfk w donëchczasny historii wëapartnieniò, a laureatkã òstała pòdjimizna BAT.

– To baro dobrze, że òstała òna wëprzëdnionò. Ta firma je mie znónò òd wiele lat. Òd pierszegò kaszëbszczégò diktanda pòmògelë nama w jegò òrganizacje, czëj më jesz ni mielë niżòdnégò dofinansowaniò, niżòdny pòmòcë. Jich dëtczi pòzwòlalë téż na nòdgradzanié nòlepszych maturańtów. Òni są wiòldzima dobrzińcama kaszëbiznë – gòdò Wanda Lew-Czedrowskò.

W miono pòdjimiznë BAT ringrafë òdebrelë ji załòzcowie – Andrzej i Tadeusz Bigùsowie. Laùdacjã na jich tczã wëgłosëła Joana Lejk z partu Kaszëbskò-Pòmòrszczégò Zrzeszeniò w Serakòjcach. Rzekła m.jin. ò pòmòcë, jakã nòdgradzonò firma dówò lëdzóm w òkòlim, szkòlowim dzecóm na całëch Kaszëbach, spòrtowim karnóm i rozmajitim projektóm, jaczë promùją kaszëbiznã. Òpòwiòdała téż ò dzejanim Bigùsów w serakòwsczim parce KPZ:

– Wasta Andrzej bĕł przĕdnikã najĕgò partu w latach 1995–2001, a pòzni òstòł nim wasta Tadeùsz (w latach 2001–2007). Òb czas tegò przĕdnicstwa wiele sã dzejało. Chòcłe pòswiãceniĕ stanicĕ, rĕzĕ na Zjazdĕ Kaszĕbów, Kaszĕbsczĕ Diktando i Dzĕń Jednotĕ Kaszĕbów w Serakòjcach, zĕndzenia òplòtkòwĕ, msze przĕ papiesczim wòłtòrzu z kaszĕbskã liturgiã słowa, wespółòzewaniĕ pò Kaszĕbach, mùzyczni, ògniszczã, zĕndzenia z czekawima lĕdzama, òdpùstĕ swiònowszĕ, razã z gminã Serakòjce òrganizowaniĕ roczĕznów czĕ jinĕch rozegracjów. I jò proszã: òstanita w tim dzejanim z nama. Chcĕmĕ dali pòznawac Kaszĕbĕ z wama. [...]

Bracò Andrzej i Tadeùsz dlò wszĕtczych wiedno majã òtemklĕ dwiĕrze, mòzna przinĕc, pògadac, a dlò tĕch, chtĕrnym sã cos lĕchĕgò przĕtrafiło, kògò trafił jiwer w zĕcym, tĕż majã radã. A czedĕ bĕła wiòlgò bũdowa abò remòntĕ kòscołów czĕ szkòłów, pòmòglĕ w robòce. [...]

Sparłãczony z wama prof. Bruno Synak, przĕdnik Zrzeszeniĕgò, chtĕren baro waju ùwòzòł i sertno ò waju gòdòł: *To sã dobri lĕdze*, napisòł ksãżkã *Moja kaszubska stegna*. A dzysò jò gòdóm: Waja kaszĕbskò stegna nĕkò dali. Dzãka Andrzejowi i Tadeùszowi Bigùsóm Kaszĕbĕ òtmikajã sã na swiat, a gwĕsno na Èuropã... i jidzemĕ dĕcht do przòdkù!

W miono laùreatów przzerkĕł Tadeùsz Bigùs:

– Baro dzãkùjã, że mĕ dostelĕ taczĕ wĕapartnieniĕ. W 1996 rokù, czĕj bĕło piãc lat naji firmĕ, mĕ so rzeklĕ, że nigdzie nie bãdzemĕ sã przĕdstòwielĕ, nigdzie nie bãdzemĕ wĕcygelĕ rãk pò niżòdne wĕapartnieniã, ale to mĕ przĕjãłĕ z chãcã. [...] Mĕ kòchómĕ jãzĕk kaszĕbsczĕ. Jãzĕk to je krew kaszĕbiznĕ, a jak jem Kaszĕba, to za tim cos jidze. Nieròz mie sã pitãjã – bò nasz nòmłodszi syn w zesłim rokù skùnczil sztudia – jak to je, że tĕ z nim tak gòdòsz pò kaszĕbskù? Jak tĕ to zrobił? Jò òdpòwiòdóm: bò jò kòchóm jãzĕk kaszĕbsczĕ i òn pewno tĕż gò kòchò.

[...] To wĕapartnieniĕ przĕjimómĕ z wiòlgã redoscã i taczim nòkazã, że jesz ni mòzemĕ przĕstac robic. Sukcesjò firmĕ bĕła 10 lat temù, ale mògã zagwĕsnic, że sukcesorzĕ majã serce w tim samym placu co mĕ i òno tĕż bije pò kaszĕbskù tak jak nasze.

ŻĒCZNÒ LĒDZÒM I ZE SZCZESYCM DO LĒDZY

Jednã òd latosĕch wĕprzĕdnicòch je dr Bòżena Ùgòwskò. Je òna zrzeszonò z najim czãdnikã. Òd czile lat zajimò sã kòrektã „Naji Ùczbĕ”, dodòwkù do „Pòmĕranii”. Ji biogram i swòje z niã sparłãczenia przĕbòczĕła òb czas ùroczĕznĕ w Szlachecczi Kamiĕncĕ ji drĕszka, Justina Pòmierskò, chtĕrna rzeklã m.jin.:

– Mĕ chòdzĕłĕ do ti sami pònadspòdleczny szkòłĕ we Wejrowie. Ale mĕ sã tak bĕlno nie znalĕ, bò òna do szkòłĕ mia dalek i ze szkòłĕ dodóm mùsza chùtkò jic na PKS, chtĕren jachòł do Łebieñszĕi Hĕtĕ, i òna ni mia czasu na wiele gòdków pò ùczbach. [...] Czile lat pòzni mĕ sã pòtkalĕ w karnie sztuderów „Pòmòraniò”. Bòżena sztuderòwała pedagogikã, a jò pòlskã

filologiã, ale mĕ sã pòznalĕ w Łãtczynszĕi Hĕce, nĕ i wtenczas jò ùczĕła, że òna gòdò pò kaszĕbskù z dodomù. Mój tatĕk i mòja mĕma gòdelĕ pò kaszĕbskù tĕż, ze starkama, z cotkama, z wùjama gòdelĕ... Ale taczĕ cos, żebĕ z dzecama gadac pò kaszĕbskù? Jò nie wiedza, że to mòże tak bĕc. To je cos, co starszi ji delĕ w darĕnkù: kaszĕbskò rodnò mòwa.

30 lat temu Bòżena ùkùnczĕła sztudia na Gduñszĕim Ùniwersytece, gdzie jò terò robiã, a òna tĕż tej-sej. Òd tegò czasu òna robi w taczich ùrzãdach, co òna mòże pòmogac lĕdzóm. Bò Bòżena je lĕdzóm baro zĕcznò i pòmòcnò. Ale òkróm robòtĕ w swòjim warkù, òna ùczy kaszĕbsczĕgò sztuderów na ùczbòwni, a dozdrzeniałĕch na rozmajitĕch kùrsach. A do te je dzejarkã w KPZ i nòlĕzniczã Radzĕznĕ Kaszĕbsczĕgò Jãzĕka. A czĕj òna nie robi tegò wszĕtczĕgò – pisze wiĕrztĕ...

Przedolmacza lekturã, co je òbrzĕszkòwò do czĕtaniò na kaszĕbsczĕm w szkòle: *Balbina z IVB Danutĕ Stanulewicz*, a bòjczy *W kròjnie kaszĕbsczĕch brawãdów* – tĕż òbrzĕszkòwĕ w młodszych klasach. Bòżena tak przĕrĕchtowa te dolmaczĕnczi, żebĕ to, co dòwni Kaszĕbi gòdelĕ dzecóm, dzys dzecĕ tĕż chcałĕ czĕc.

Òna tĕż wiele robi kòł ksãżków, co tegò ni ma wi-dzec. Czĕj pisòrz skùnczi swòjã robòtã, to dówò ksãżkã òd redakcji. I tuwò brĕkòwnò je persona, co zdrzi, czĕ wszĕtkò je bĕlno napisònĕ: czĕ wszĕtczĕ lĕterczĕ, wszĕtczĕ sztriszczĕ i kùnòszczĕ sã taczĕ, jaczĕ majã bĕc. I to prawie robi òna: Bòżena Ùgòwskò.

[...] Bòżena je lĕdzóm zĕcznò, ale i òna miała szczescĕ do zĕcznĕch lĕdzy kòł se. Òna mia bĕlnĕgò chłopa... wiele fejn drĕszków.

Jò prawila, że 30 lat temù òna skùnczĕła sztudia. Magistersczĕ dokòz òna pisa ù prof. Brunona Sĕnòka. Taczĕ promòtòr mùszòł miec cĕsk na ji kaszĕbskã stegnã... A pòzni w 2021 r. na Pòmòrszĕi Akademii w Słĕpskù Bòżena òbròniła doktorat z lĕteraturòznajòrstwa. Òna pisa ò dokazach Stanisława Pestczĕi, co bĕł pisarzã, pòetã, dzejarzã... tĕż Ricerzã Ringrafu Witosława.

Laùreatka, dzãkùjãcĕ za wĕprzĕdniczeniĕ, dała bòczeniĕ na to, że zajimò sã prostima sprawama, a wnet wszĕtkò zawdzãcziwò lĕdzóm, chtĕrnych

pòtkąła na swòji żécowi drodze:

– Jak Justinka [Pòmierskò] tuwò przedstòwiła laudacjã, to jò bëła zdżewionò, że mòżna tëli ò mòjim szarim codniowim żëcym pòwiedzec, bò tak pò pròwdze człowiek robi, wrócò dodóm, nastòwò wieczór, cos sã pò drodze zrobi, nòczãscy na prosbã... Jò miała wiele szczescégò do dobrëch lëdzy, tész do tész, chtërny mie ò cos prosëlë, ùznelë, że jò cos pòtrafiã zrobic, cos napisac. Mészlã, że nòlepszym mòjim skarbã je to, że kaszëbiznã zawdżaczwióm mòjim starszim. Pewno z nieba zdrzã terò na mie, mészlã, że sã bùszny. Tész w pòzniészich latach jò spòtika lëdzy, chtërny mie pòpichelë do przòdkù i pòkazywelë, że kaszëbizna to je to, czym ta zemia je namikò, to, co më dostelë w spòdkòwiznie nié leno òd rodzyców, ale – jak tuwò dzysò widzimë – òd najich przòdków, òd najich ksążãtów – Witosławów, Swiãtopòlków, Mestwinów. I mészlã, że ten skòrb to je tész nasze zadanié. Pasowòny ricierz w strzëdnëch wiekach mùszòl sã òdnazczac rozmajitima wòrtoscama i je niesc przez całë żëcë. Jò czëjã cãżòr tegò miecza, jaczim dzysò delikatno Bronëk [Cëroczi] mie còrnã, żebë kaszëbiznã dali niesc, i przëjimóm to jakno słodczy òbrzészëk.

DONĚHCZAS RICERZAMA I RICERZKAMA WITOSŁAWA ÒSTELĚ:

- 2012 r.** – Édwòrd Bréza, Bruno Cëroczi
- 2013 r.** – Jerzi Tréder, Janina Kwieceń
- 2014 r.** – Hana Pòpòwskò-Tabòrskò, Eùgeniusz Gòlãbk
- 2015 r.** – Jadwiga Zieniukòwò, Édmund Kamińszci, Stanisłòw Pestka (pòsmiertno)
- 2016 r.** – Danuta Pioch, Witold Bòbrowszci
- 2017 r.** – Danuta Stenka, Alfréd Majewicz
- 2018 r.** – Motoki Nomachi, Tomòsz Fópka
- 2019 r.** – ò. Adóm Riszòrd Sykòra, Tomòsz Wicherzewicz, Wanda Lew-Czedrowskò
- 2023 r.** – Jerzi Stachùrszci i Janusz Mamelszci (pòsmiertno)
- 2024 r.** – Felicjò Bòska-Bòrzészkwòwskò, Mark Cybùlszci, Eùgeniusz Prëczkwòwzci
- 2025 r.** – Pòdjimizna BAT, Róman Drzëzdżòn, Bòżena Ùgòwskò

MÙZEÒWNIK, PISÒRZ, PÒETA, SATIRIK

Trzecym latosym laùreatã òstòl Róman Drzëzdżòn, chtërën òb wiele lat pùblikòwòl felietonë w „Pomeranii” i bël nòleznikã najégò Redakcjowégò Kòlegium. Mateùsz Bùllmann, jaczi przëszëkwòwòl laudacjã na jegò tczã, òdnòszòl sã m.jin. do swòji znajomòscë z dobiwcã Ringrafù:

– Na stażu w Mùzeùm Pùcczi Zemi jò pòznòl taczégò człowiekã (dopierze tam, chòc më bëlë z jedny wsë), co zaczął mie òpòwiadac ò kaszëbszczich sprawach, kaszëbszczi rësznoce, mediach kaszëbszczich. Gadac w naszi mòwie jò pòtrafil, ale òn ùczil mie pisac. Tim człowiekã bël Róman Drzëzdżòn. Taczich lëdzy jak jò, jaczim Rómk przëbliżòl nen kaszëbszczi swiat abò jich w nen swiat wcygnãł, na pewno je wiele. Doch Róman ju òd lat òpòwiòdò ò kaszëbiznie, promuje kùlturã, tradicje i jãzëk, a wiémë, że robi to bëlno a mò na to dobri mëtel.

Róman Drzëzdżòn òd lat zrzeszony je òsoblëwie z Mùzeùm Pùcczi Zemi, w jaczim mòżemë gò nòrëchli spòtkac, ale robil doch tész we wejrowszczim mùzeùm [Kaszëbskò-Pòmòrszci Pismieniznë i Mùzyczi]. Kò równak òn nie zamikò sã w nëch zabëtkòwëch mùrach. Robil a robi przë wiele wszelejaczich inicjatiwach, rozegracjach, kònkùrsach a jesz tam przë czym... cãżkò je zrechòwac. Doch to je pisòrz, pòeta a tész satirik. Ju czedës z kabaretã FIF, jaczégò bël wespòltwòrcã, dostòl Skrà Òrmùzdowã. To Rómk bël tész jednym z ùsòdzców lëteracczégò karna ZYMK – to je Zéndzeniò Młodëch Ùtwòrców Kaszëbszczich.

Mùszi wspòmnaç tész ò dowozach, pùblikacjach Rómãna Drzëzdżòna. Znómë całã rëgã ksążeczkwòw ò Kaszëbach, taczich jak *Klëka albo kaszubskie ABC*, *Słowòrzk pòlskò-kaszëbszczi*, ksążka ò *Kaszëbszczich nótach*, przigòdë mòli Mariolczy czë zrëchtowòno razã z Grégòrã Schramkã antologiò pòezje *Dzëczë gãsë*. Rómk pùblikuje tész wiele w gazetach, òsoblëwie w „Pomeranie”.

Drzëzdżòn ju pò pasowanim na ricerza pòdzãkwòwòl swòjim starszim i wszëtczim, z jaczima donãdka wespòlrobił, przede wszëtczim w Mùzeùm Pùcczi Zemi. Pòdczorchnãł tész, że wëprzëdniënie przëznónë mù przez stowòrà „Remùsowi Drëszë” òdbierò jakno mòtiwacjã do dalszi robòtë dlò kaszëbiznë:

– Dzãkujã baro serdeczno za ten Ringraf, jò sã czëjã teròzka ùszlachcony [...]. Mďã miòl starã cali czas jesz cos tam zrobic dlò kaszëbiznë, żebë tã królëwiònkã wëcygnãc z palacu, żebë òna bëła wcyg z nama.

Winszëjemë latosym laùreatóm Ringrafów Witosława i kapitule tegò wëprzëdniëniò – Stowòrze Szkòlnëch Kaszëbszczégò Jãzëka „Remùsowi Drëszë”, jakò pòsobny ròz rozmiała nòdgradzëc lëdzy, chtërny sã bëlnyma ricerzama w biòtce ò kaszëbiznã.

DARK MAJKÒWSCZI

„TO LELKA TUŃC” ZAGWĘSNIŁ DOBĘCÉ

Ju òd 15 lat w Zrzeszë Szkòłów w Lëpińcach je rëchtowóny Kaszëbsczi Festiwal Pòlsczich i Swiatowëch Hitów. Nòdgradã Grand Prix trafiła latos do Wiòldzégò Pòdlesò.

Ùdbòdòwòczã tegò wëdarzeniò bël tamtoczesny direktòr lëpińsczi szkòlë, Andrzej Lemańczik, chtëren doznòł sã ò tim, że jistny festiwal je òrganizowóny we Frizje.

– Tej jò sã pòmëslòł, że mòże wòrt bë bëło zrobic tak cos w naji wsë, bò mómë ju na Kaszëbach rozmajité kònkùrsë, ale swiatowëch przebòjów w rodny mòwie sã nigdzie nie spiëwò. Tej razã ze szkòlnyma më przëszëkòwelë w 2010 roku pierszi taczë przezërk. Jò miòł strach, czë zgłoszą sã jaczi chãtny, ale bëło jich jaz 19 w trzech kategoriach: kl. 4–6, gimnazja i pònadgimnazjalné szkòlë. Ùdało sã téz scygnãc karno Fucus. Pòtemù jò òstòł wójtã gminë Lëpińce i kãsk jem sã bòjòł, czë nowi direktorzë szkòlë bãdã to cygnãc dali. Na szczescé baro chãtno to przejàłë. Nòprzòd Lucyna Adamczik, a terò Sztefòn Rudnik – òpòwiòdò Lemańczik.

Dzysdnia wiekòwëch kategoriów je ju piãc, a nòmłodszi z ùczãstników chòdzą do klas 0 i 1. Festiwal stòł sã téz jednym z nòwòzniészich wëdarzeniów na kùlturalny mapie Kaszëb, nié leno tëch pòlnowëch.

– Je to wiòlgò promòcjò dlò naji szkòlë i cali gminë. Mëszlã, że we wiele szkòlach ju terò bëłno wiëdzã, dze sã Gòchë i dze leżą Lëpińce, a òsobliwie ti, co sã interesëją mùzykã i lubiã spiëwac – gòdò Ana Glëszczyńskò, szkòlnò i wëspòłprowadzãcò festiwal.

Latos do ùdzëlu w spiëwnëch miònkach zgłosëło sã wnet 50 ùczãstników. Nòwicy z bëtowsczégò pòwiãtu, ale wëstãpilë téz ùczniowie z kòscersczégò, chòniczégò i gduńsczégò krëzu. Slëchało jich wicy jak sto lëdzy, a nòbarzi bòczno kòmisjò òbsãdzëcelów: Werònika Kòrthals-Tartas (przëdniczka), Paulëna

Kòzyczkòwskò i Andrzej Lemańczik. Ten òstatny pòdczorchiwò, że wiëdzała mù sã m.jin. znajomòsc kaszëbsczégò jãzëka:

– Z kaszëbiznã je coròzka lepi. Móm pòrównanië przez te piãtnòsce lat, bò regularno jezdzą na festiwal i pamiãtóm, że na pòczãtku to sã czasã nie dało slëchac tekstu, a terò wikszosc rozmieje wszëtckò bëłno wëspiewac.

Latosy Kaszëbsczi Festiwal Pòlsczich i Swiatowëch Hitów òtemkł ùroczësto direktòr Zrzeszë Szkòłów w Lëpińcach, Sztefòn Rudnik, chtëren przëwitòł zebrònëch gòscy, wëstrzòd chtërnëch bël przëdnik Kaszëbskò-Pòmòrsczégò Zrzeszeniò Jón Wërowińsczi – fùndator nòdgradë Grand Prix. Pòzni na binie zaprezentowelë sã ùczniowie, jaczi slëchają do karna Mòli Gòchë (prowadzy je òd lat Alicjò Żmùda Trzebiatowskò). Pòtemù na binie wastowelë ùczãstnicë fe-

Węstąp „Mólch Góhów”

stiwalu, chtërny bëłno sã bawilë, tej-sej mòckò sztre-sowelë i biótkòwelë ò nôlpszë mòle.

W nômlódzi kategòrie (kl. 0–1) dobëlë: 1. Ana Peplińskò (Zrzesz Szkółów w Skórzewie), 2. Aleksandra Kùlas i Marta Kãdra (Spòdlecznò Szkoła w Łubnie), 3. Melaniò Kùzio (Zrzesz Szkółów w Brzëznie Szlachecczim). Wëprzëdnienia dostelë: Nataliò Wirkùs (Zrzesz Szkółów w Brzëznie Szlachecczim), Pioter Watras (Zrzesz Szkółów w Lëpińcach) i Marta Cëzińskò (Sp. Sz. w Łubnie).

Westrzód ùczãstników z kl. 2–3 spòdleczny szkòłë nôlëpi delë so radã na binie: 1. Marlena Glëszczin-skò (Zrzesz Szkółów w Lëpińcach), 2. Patricjò Zmùda Trzebiatowskò (Zrzesz Szkółów w Lëpińcach), 3. Alicjò Bałendo (Sp. Sz. w Kòlczëgłowach). Wëprzëdnienia: Milena Kreft (Zrzesz Szkółów w Skórzewie), Hana Rutz i Òliwiò Pażãtka Lëpińskò (Zrzesz Szkółów w Bòrowim Młënie), Werònika Wirkùs, Lëna Miotk (Òswiatowò Zrzesz w Lëniewie).

Dobiwczkã kategòrii kl. 4–6 spòdleczny szkòłë òstała Agata Wnuk-Lëpińskò (Sp. Sz. w Stëdnicach), drëgò bëła Ameliò Szreiber (Sp. Sz. nr 1 w Czërkù), a trzecò Martina Cëchòsz (Zrzesz Szkółów w Lëpińcach). Wëprzëdniony òstelë: Kazmiërz Białowãsz (Zrzesz Szkółów w Lëpińcach), Antòn Went (Sp. Sz. w Pòmlewie) i Małgòrzata Jester (Zrzesz Szkółów w Tëchòmiu).

Nòwëszò rówizna bëła latos w kategòrii kl. 7–8 spòdleczny szkòłë. To prawie w ni wëstãpiła do-biwcza Nòdgròdë Grand Prix – Dariò Tëbòra ze Spòdleczny Szkòłë we Wiòldzim Pòdlesu, chtërna pëszną kaszëbizną bëłno wëspiëwała dokòz „Tańcz, głupia” Margaret (kaszëbsczy titel: „To lelka tuńc”).

Gòdka z Marlenã Glëszczin-skã, dobiwczkã pierszëgò placu w kategòrii kl. 2–3.

- Co jes dzyszò spiëwała?
- „Ròzowe okulary” pò kaszëbskù.
- A chtò cë to przëtłomaczil?
- Mëmka.
- Ni mia jes problemù, zebë sã nauczëc spiewac pò kaszëbskù.
- Nié. Mie sã lzi spiëwò pò kaszëbskù jak pò pòl-skù.
- I to dówò dobri brzòd. Łòńszëgò roku tész cë bëłno szło.
- Jo. Jò tész miała tedë pierszi plac.
- A co je dlò ce wòznë w tim festiwalu?
- Mie sã widzy samò wëstãpòwanië na binie, to, zë slëchają mie drëszczë i lëdze z jinëch szkòłòw. Lubiã tész slëchac, jak jinszi spiëwają.

Karno òbsãdzëcelów. Òd lewi: Paùlëna Kòzyczkòwskò, Werònika Kòrthals-Tartas i Andrzej Lemańczik

Pierszi plac ùdostała Ameliò Jankòwskò (Sp. Sz. we Wiòldzim Pòdlesu), drëdżi Kinga Rudnik (Sp. Sz. w Łubnie), trzeci Nadiò Krauze (Zrzesz Szkółów w Bòrowim Młënie). Wëprzëdnienia: Zofiò Białowãsz (Zrzesz Szkółów w Lëpińcach) i Zuzana Kamińskò (Zrzesz Szkółów w Bòrowim Młënie).

Nòmni ùczãstników wëstãpiło w karnie ùczniów wëzispòdlecznëch szkòłòw, blòs dwa dzëwczãta: Agata Wantoch-Rekòwskò (Katolëcczë Òglowòstòlczãcë Liceùm w Chònicach), chtërna dobëła, i Magdalëna Pluto-Prondzyńskò (Zrzesz Ekònomiczno-Ùslëgòwëch Szkòłòw w Bëtowie), do jaczi trafiła drëgò nòdgròda.

Winszëjemë dobiwcom, wszëtczim ùczãstnikóm i òrganizatoróm, chtërnyma bëłë: Zrzesz Szkółów w Lëpińcach, Gmina Lëpińce, Mùzeùm Kaszëbskò-Pòmòrszë Pismieniznë i Mùzyczi we Wejrowie i Kòło Wieszcich Gòspòdëniów „Lipniczanki” w Lëpińcach.

DM

Dzień Działających w Kulturze – Pomorskie Święto Kultury to wydarzenie, które jest okazją do tego, aby wymienić się doświadczeniami, nawiązać współpracę czy wziąć udział w szkoleniach i dyskusjach. Fot. Jacek Klejment

„SAMO SIĘ NIE ZROBIŁO” – O DOCENIANIU PRACOWNIKÓW KULTURY

W kulturze nic nie dzieje się samo – za każdym wydarzeniem stoi ktoś, kto poświęcił czas, wiedzę i serce. Zajęcia dla dzieci wymagają miesięcy przygotowań, pisania scenariuszy, szukania środków i ludzi z pasją. Wieczór walentynkowy z ciekawym programem nie pojawia się znikąd – ktoś musiał zorganizować przestrzeń, zaprosić twórców, zadbać o każdy szczegół. Festiwal filmowy nie istnieje bez zespołu ludzi, którzy oglądają dziesiątki filmów, piszą setki e-maili i często pracują po godzinach. Za każdym spotkaniem autorskim stoją myśl, cel i wysiłek. To, co dla widza jest chwilą przyjemności, dla organizatora jest miesiącami ciężkiej, niewidocznej pracy.

Kultura potrzebuje ludzi, którzy wierzą, że warto ją robić, nawet jeśli to się nie opłaca.

Kultura nie dzieje się sama – dzieje się wtedy, gdy ktoś ją robi.

Bywa z nią jak ze zdrowiem – przyjmujemy ją za coś oczywistego, dopóki jej nie zabraknie.

Szczególnie dotkliwie brak możliwości korzystania z usług kulturalnych odczuliśmy podczas pandemii COVID-19 i globalnej izolacji. Zamknięte teatry, kina, muzea i galerie uświadomiły nam, jak ważna jest w naszym życiu i jak bardzo potrzebujemy kontaktu z nią i wspólnego jej doświadczania. Ta lekcja pokazała, że kultura jest niezbędna do tego, byśmy mogli w pełni cieszyć się życiem, rozwijać jako społeczeństwo i budować relacje. Jednak samo się nie robi. By odpowiedzieć na

takie potrzeby, konieczna jest niewidoczna praca pracowniczek i pracowników sektora kultury. Oraz jej docenianie.

Nadbałtyckie Centrum Kultury w Gdańsku oraz samorząd województwa pomorskiego już po raz drugi zorganizowały Dzień Działających w Kulturze (DDwK) – Pomorskie Święto Kultury, w czasie którego pracowniczki i pracownicy tego sektora spotkali się w Centrum św. Jana, by wymienić się doświadczeniami, wziąć udział w szkoleniach i dyskusjach, nawiązać nowe współprace, a także po prostu poświętować. Celebracja w tym roku nabrała nowego charakteru, bo wręczono po raz pierwszy Nagrodę Marszałka Województwa Pomorskiego, Pomorską Nagrodę dla Liderki i Liderów Kultury – Nagrodę Teodory.

DLACZEGO TEODORA?

Na to pytanie najlepiej odpowiedziała Katarzyna Kulikowska, dyrektorka Muzeum – Kaszubskiego Parku Etnograficznego im. Teodory i Izidora Gulgowskich podczas swojego wystąpienia w Dniu Działających w Kulturze 2024, które przytaczam w dużym fragmencie:

Teodora Gulgowska, z domu Fethke, urodziła się w 1860 roku. Pochodziła ze skaszubizowanej i spolonizowanej rodziny niemieckiego nauczyciela z Wielkich Chełmów w powiecie chojnickim. Po ukończeniu szkoły średniej wyjechała do Berlina, by rozwijać swoje zdolności malarskie. Tam kształciła się w tak zwanej szkole Lettego. Znała najnowsze kierunki w sztuce, a z czasem stała się awangardową artystką. Została żoną Izidora Gulgowskiego, urodzonego w Iwicznie na Kociewiu syna polskiego właściciela dużego gospodarstwa rolnego. Izidor w 1898 roku przyjechał do Wdzydz, żeby objąć stanowisko wiejskiego nauczyciela.

Okoliczności poznania się tej dwójki – Izidora i o czternaście lat od niego starszej Teodory – obrosły legendą. Dzielił ich nie tylko wiek, ale też wyższa pozycja społeczna i wykształcenie Teodory. Ślub zawarty w 1899 roku, podobno wymuszony na rodzinie Teodory jej głodówką, był mezaliansem i w pewnej mierze skandalem. Postawiła na swoim. W imię tego, w co wierzyła. Nie po raz ostatni.

To był czas twórczy i niezwykle, jakby nabrzmiały pomysłami, ideami, działaniami. Dokumentowanie kultury, chronienie jej elementów i przede wszystkim sprawianie, by stała się źródłem dumy dla jej reprezentantów oraz by zapewniała im możliwości finansowe – w sytuacji, gdy jeszcze na przełomie XIX i XX wieku powszechnie uważano, że kultura kaszubska nie istnieje. W tamtym okresie idee Teodory i Izidora były zapewne najbardziej nowatorskie, jak można było sobie wyobrazić.

W 1906 roku Gulgowscy zakupili około stu pięćdziesięcioletnią chałupę, w której stworzyli muzeum i pierwszą etnograficzną kolekcję we Wdzydzach. Począwszy od tej daty zaczyna się opowiadać historię muzealnictwa skansenowskiego w Polsce. Miejsce to stało się lokalnym przykładem, ówczesną „dobrą praktyką”, która wpływała na inne działania kulturalne i naukowe podejmowane na Pomorzu. Było ówczesnym centrum odradzającej się kaszubszczyzny. Jak napisał Aleksander Majkowski, we Wdzydzach zabłyśły zorze wskrzeszenia kaszubszczyzny. Oboje – Teodora i Izidor – byli zafascynowani kulturą kaszubską. Izidor stał się autorem najistotniejszych w tamtych czasach publikacji o Kaszubach. Teodora badała lokalne wzory, relikty kaszubskiej sztuki ludowej, jak byśmy powiedzieli dzisiaj – identyfikując potencjał kulturowy lokalnej społeczności i następnie aktywizując ją. Poznała lokalną społeczność, jej potrzeby, a następnie włączyła ją w realizację swoich idei.

Gulgowscy potraktowali gromadzone kolekcje oraz przedmioty oglądane w innych miejscach na Kaszubach jako rodzaj źródła, które można było wykorzystać w działaniach rewitalizujących kaszubski „przemysł domowy”. Chcieli podnieść poziom życia lokalnej społeczności. Zajmowali się ożywianiem rzemiosł: plecionkarstwa, garncarstwa, tkactwa, sieciarstwa. Ale najważniejszy okazał się haft. Na podstawie materiału ikonograficznego, zaczerpniętego między innymi z kaszubskiego meblarstwa, ceramiki, kościelnej sztuki zdobniczej, pozostałości kaszubskich czepców, Teodora wymyśliła wzory haftu, które zaproponowała na początku wdzydzkim dziewczętom. W 1909 roku ich prace można było oglądać na międzynarodowej wystawie w Berlinie oraz na „Wystawie pracy kobiet” w Kaliszu, gdzie otrzymały złoty medal, a w 1912 roku w Gdańsku, Warszawie, Toruniu i Poznaniu. Do 1914 roku Teodora wykształciła ponad sto hafciarek. Wzrastało zapotrzebowanie na płótno samodzielną, więc Gulgowska sprowadziła do Wdzydz nowoczesne krosna. W efekcie jej działań kobiety we Wdzydzach i okolicy znalazły zatrudnienie, stały się bardziej niezależne finansowo. Ich wyroby cieszyły się dużą popularnością. Kompozycje Teodory w wyniku nauczania upowszechniły się i bardzo szybko zostały uznane w niektórych środowiskach za oryginalny, rdzenny haft kaszubski. Przyczyniły się do tego: ich plastyczne dopasowanie do ówczesnych trendów wzorniczych, mody, zapotrzebowanie na produkty artystyczne oraz wpisanie się w potrzeby społeczności kaszubskiej.

Izidor, który założył także Szkołę Przemysłu Ludowego w Kościerzynie, dla której dekoracje malarskie komponowała Gulgowska, zmarł w 1925 roku. Cztery lata później Teodora – chcąc trwale zabezpieczyć dorobek ich życia – odsprzedała państwu kolekcję etnograficzną wraz z jej najważniejszym elementem: chałupą oraz ziemią, na której stała. Nadal pełniła funkcję kustosa muzeum. W dniu 16 czerwca 1932 roku muzeum spłonęło w pożarze wsi. Ogień pochłonął zabytkową chatę, drewnianą willę, w której wcześniej Gulgowscy prowadzili dom otwarty, oraz zgromadzone w nich przedmioty. Teodora nie poddała się. Zamieszkała w budynku pralni i postanowiła odtworzyć muzeum. Wszystko od nowa... Miała wtedy siedemdziesiąt dwa lata. Dzięki finansowej pomocy siostrzeńca, Witolda Kukowskiego, zamówiła u wdzydzkiego cieśli Franciszka Jaszewskiego chałupę zrębową z podcieniem. Odtworzony obiekt powstał w 1936 roku. Stopniowo Teodora wyposażała go w eksponaty ilustrujące kulturę kaszubską.

Po drugiej wojnie światowej, jak wielu innych mieszkańców Pomorza, przeszła proces narodowościowej rehabilitacji. Chroniąc kolekcjonerski dorobek życia swojego i Izidora, zmagiła się z biedą i osamotnieniem. Ale udało się jej. Muzeum i idea przetrwały. Zmarła w 1951 roku.

Sulisława Borowska, zwyciężczyni pierwszej edycji Nagrody Marszałka Województwa Pomorskiego – Nagrody Teodory. Fot. Jacek Klejment

DOCENIENIE I WDZIĘCZNOŚĆ...

Kiełkujące przez lata pomysły na docenienie osób, których praca w kulturze nie przejawia się spektakularnymi wystąpieniami, a mrówczą, dokładną i często niewidoczną pracą, trafiły na żyzny grunt. Inicjatywy i finansowania takiej nagrody podjął się samorząd województwa pomorskiego, powierzając rolę jej organizatora Nadbałtyckiemu Centrum Kultury w Gdańsku.

W ślad za ideą Nagrody Teodory w drugiej edycji Dnia Działających w Kulturze 2025 (28–29 maja) podjęto temat zarówno doceniania własnej pracy i sukcesów, jak i radzenia sobie z porażkami. W programie obchodów znalazły się intensywne warsztaty w siedzibach NCK: Ratuszu Staromiejskim i Centrum św. Jana. Uczestnicy i uczestniczki mogli wybrać spośród pięciu różnorodnych tematów, m.in. „O docenianiu piękna i designu” z Beatą Bochińską czy „O docenianiu siebie” z Anną Zalewską-Uberman. Zaplanowane zostało także spotkanie sieciujące w klubie Plenum, ułatwiające budowanie cennych kontaktów.

W drugim dniu, poza inspirującymi wystąpieniami ekspertów, prezentacjami i sesjami stolikowymi z nominowanymi do Nagrody Teodory, odbyła się debata pt. „Jak i dlaczego warto doceniać porażki?”, prowadzona przez Michała „Miczu”

Zalewskiego. To wyjątkowa okazja do otwartej dyskusji na temat wyzwań w sektorze kultury. Kluczowym momentem jednak były wspomniana już gala wręczenia Nagrody Marszałka Województwa Pomorskiego – Nagrody Teodory i wspólna uczta, będąca uroczystym i integrującym momentem tego wydarzenia.

NOMINOWANI DO NAGRODY TEODORY

Siedem wyjątkowych osób zostało docenionych za wkład w budowanie pozytywnej zmiany poprzez działania kulturalne w województwie pomorskim w roku 2024.

Ewa Orzechowska – grupa Brzozaki, grupa Pomost Nauczycielka z doświadczeniem międzynarodowym, która po przeprowadzce do Polski zainicjowała i od 18 lat prowadzi grupę Brzozaki w Chośnicy, aktywizując dzieci i młodzież z okolicznych wsi poprzez działania teatralne i kulturalne. Wspólnie z podopiecznymi odkrywa lokalną historię, kulturę kaszubską i bogactwo przyrodnicze, czego efektem są m.in. kontynuowana od 2006 roku tradycja kolędnicza Gwiżdżów, liczne filmy i przedstawienia inspirowane opowieściami mieszkańców oraz projekty ekologiczne, takie jak „Nasze mokradła – nasza przyszłość”. Ewa Orzechowska jest także współzałożycielką grupy Pomost, która

realizuje integracyjne wymiany młodzieży afgańskiej i kaszubskiej oraz czeczeńskiej i kaszubskiej, a także wspiera ośrodki dla cudzoziemców. Dzięki swojemu zaangażowaniu Ewa Orzechowska ożywiła życie kulturalne w małej kaszubskiej miejscowości, integrując społeczność i inspirując młode pokolenie do twórczego działania oraz odkrywania piękna swojej lokalnej ojczyzny.

Michał Miegoń

Inicjator i kurator szeregu działań kulturalnych w regionie Trójmiasta w 2024 roku, mających na celu popularyzację lokalnej historii, artystów oraz animację kultury w dzielnicach Gdyni. Był kuratorem projektu „Ogródki dźwiękowe”, cyklu ekologicznych koncertów w gdyńskich dzielnicach, który integrował lokalną społeczność i promował młodych artystów. Zainicjował również pierwszy przegląd Nowej Muzycznej Sceny Kaszubskiej „Muzyczny Tôrg” w Gdyni, przybliżając bogactwo współczesnej muzyki kaszubskiej mieszkańcom Trójmiasta. Ponadto w Muzeum Miasta Gdyni stworzył cykl wykładów regionalnych „Mateczniki” i „Tożsamości”, a poprzez inicjatywę „Inne szlaki” prowadził spacer historyczne po Gdyni i Gdańsku, angażując mieszkańców w odkrywanie lokalnego dziedzictwa. Jego różnorodne inicjatywy w znaczący sposób przyczyniły się do ożywienia kulturalnego w mniej popularnych dzielnicach Gdyni, wzmocniły poczucie lokalnej tożsamości oraz stworzyły nowe przestrzenie do integracji i uczestnictwa w kulturze dla mieszkańców Trójmiasta.

Sulisława Borowska

Animatorka kultury, edukatorka dorosłych i trenerka z wieloletnim doświadczeniem, od dzieciństwa związana z Kaszubskim Uniwersytetem Ludowym w Wieżycy. Dzięki swojemu interdyscyplinarnemu wykształceniu i szerokim kompetencjom aktywnie działa na rzecz społeczności lokalnych, głównie na Kaszubach, aktywizując ich potencjał kulturowy i społeczny. Jest współtwórczynią innowacyjnych metod edukacji animatorek kultury, realizuje programy szkoleniowe dla seniorów (m.in. nominowany do nagrody REGIOSTARS 2023 projekt NESTOR 2.0), prowadzi warsztaty rękodzieła, organizuje plenery sztuki oraz inicjuje takie programy, jak Uniwersytet dla Kobiet Aktywnych i Akademia Dialogowania dla Młodych. Od ponad dekady zaangażowana jest w Bytowskie Forum Animatorów Kultury oraz inicjatywy ETNO-TANK.PL. Jej praca przynosi widoczne, pozytywne zmiany w społeczności lokalnej, przyczyniając się do jej integracji, rozwoju kulturalnego oraz obywatelskiego zaangażowania.

Piotr Zatoń

Prezes zarządu Fundacji „Aby Chciało Się Chcieć” (od 2011 roku) oraz dyrektor Gminnego Ośrodka Kultury w Sulęczynie (od 2024 roku). Jako prezes

fundacji zainicjował i wyprodukował film *Jutro będzie padać* (premiera kinowa w 2023 r.), poruszający ważną dla Kaszubów tematykę historyczną, który spotkał się z ogromnym uznaniem i wdzięcznością ze strony lokalnej społeczności, czego dowodem były liczne wzruszone reakcje widzów i wysoka oglądalność filmu w Internecie. Od momentu objęcia funkcji dyrektora GOK w Sulęczynie Piotr Zatoń zyskał szerokie poparcie mieszkańców i lokalnych władz dzięki znaczącemu ożywieniu życia kulturalnego gminy. Jego starania zostały docenione m.in. przez wójta gminy Sulęczyno, który przyznał dodatkowe środki na działalność ośrodka, oraz Radę Sołecką, która zdecydowała o wsparciu inicjatyw GOK-u z funduszu sołeckiego. Wyrazem uznania dla jego działań było również zaangażowanie lokalnych sponsorów, w tym podmiotów prywatnych oraz zagranicznych, w realizowane projekty.

Patrycja Blindow

Kino Żeglarz w Jastarni jest ostatnim prawdziwym kinem na Półwyspie Helskim, stanowiącym unikalne i ważne centrum kultury dla mieszkańców regionu. Od 1991 roku z pasją prowadzone jest przez trzy pokolenia kobiet z kaszubskiej rodziny Blindowów – Urszulę, Dagmarę i Patrycję, które traktują swoją działalność jak misję. Prezentując ambitny repertuar i organizując liczne wydarzenia kulturalne, takie jak Dni Filmu Kaszubskiego, projekcje filmów po kaszubsku czy Baltic Surf Film Festival, kino Żeglarz aktywnie uczestniczy w życiu społeczności lokalnej, promując kulturę i historię regionu. Fakt, że kino działa bez dotacji i pozyskuje środki ze zbiórek społecznych, świadczy o silnym wsparciu i rozumieniu jego wartości przez mieszkańców, dla których jest nie tylko miejscem projekcji filmowych, ale także przestrzenią spotkań i integracji.

Jarosław Marciszewski

Lider zespołu Remont Pomp działającego przy Polskim Stowarzyszeniu na rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelktualną, w którym wspólnie z osobami z niepełnosprawnością intelektualną, muzykami i wolontariuszami tworzy unikalną muzykę inspirowaną etnicznymi i eksperymentalnymi brzmieniami. Zespół, istniejący od 22 lat, był pionierem w Polsce. Jako pierwszy nagrał profesjonalną płytę, zrzeszając osoby z niepełnosprawnością intelektualną. W ubiegłym roku Jarosław Marciszewski koordynował międzynarodowy projekt „Different Sounds”, realizowany we współpracy z organizacjami ze Szwecji i Niemiec, którego celem było stworzenie publikacji promujących prawa artystów, szacunek dla różnorodności i alternatywną komunikację. Jest także odpowiedzialny za koordynację innych międzynarodowych projektów w PSONI koło w Gdańsku, takich jak GINA (związany z edukacją ekologiczną) oraz PRIME (skupiający się na

Ewa Orzechowska, laureatka Nagrody Marszałka Województwa Pomorskiego – Nagrody Teodory. Fot. Jacek Klejment

zwiększeniu uczestnictwa osób z niepełnosprawnością w projektach międzynarodowych UE). Jarosław Marciszewski tworzy platformy do artystycznej ekspresji i integracji osób z niepełnosprawnością intelektualną, zarówno na poziomie lokalnym, jak i międzynarodowym.

Renata Sztabnik

Dyrektorka Biblioteki Publicznej w Kobylnicy, członkini Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich oraz Ogólnopolskiego Forum Bibliotek Mobilnych. Dzięki inicjowanym przez nią projektom społeczność lokalna ma możliwość współtworzenia działań kulturalnych i edukacyjnych. Największym i najbardziej innowacyjnym przedsięwzięciem pod jej kierownictwem było wprowadzenie w 2023 roku Bibliobusu, mobilnej biblioteki, która zrewolucjonizowała dostęp do kultury na obszarach wiejskich. Kulminacja projektu nastąpiła w 2024 roku. Mobilna biblioteka obsługuje 20 miejscowości w gminie. Jest to jedyny taki pojazd w północnej Polsce i jeden z czterech działających w kraju. Bibliobus dociera do osób najbardziej wykluczonych: seniorów, osób niepełnosprawnych, rodzin z dziećmi oraz pacjentów Zakładu Opiekuńczo-Leczniczego Psychiatrycznego. Dzięki tej inicjatywie mieszkańcy mogą korzystać z oferty biblioteki niemal w drzwiach swoich domów, co likwiduje bariery komunikacyjne i społeczne.

LAUREATKI PIERWSZEJ EDYCJI NAGRODY TEODORY

Ewa Orzechowska

Uzasadnienie jury: Za niesłabnącą czułość i pasję, z jaką otwiera przed dziećmi i młodzieżą świat natury, kultury, wspólnoty i wiary w siebie. Za prowadzenie od 18 lat grupy Brzozaki, która aktywizuje młodzież z Chośnicy poprzez teatr, film, działania interdyscyplinarne i międzypokoleniowe. Doceniono również odkrywanie i propagowanie lokalnej historii, tradycji i przyrody, a także dowartościowanie seniorów poprzez wysłuchanie ich opowieści i ocalenie pamięci.

Sulisława Borowska

Uzasadnienie jury: Za oddanie i mądrość, z jaką wspiera lokalne społeczności Kaszub, budując mosty między pokoleniami i otwierając przed ludźmi nowe drogi rozwoju, dialogu i twórczego działania. Doceniono jej umiejętność łączenia profesjonalizmu z praktycznym działaniem od podstaw, wzmacnianie potencjału kobiet, angażowanie młodych i aktywizowanie seniorów w projektach realizowanych m.in. w Kaszubskim Uniwersytecie Ludowym w Wieżycy, Uniwersytecie Ludowym dla Kobiet Aktywnych (ULKA), Akademii Dialogowania dla Młodych czy w ramach projektu Nestor 2.0. Wyróżniono również tworzenie przestrzeni do poznawania się i wspólnego działania osób o różnym doświad-

Patrycja Blindow, z Nagrodą Marszałka Województwa Pomorskiego – Nagrodą Teodory. Fot. Jacek Klejment

czeniu życiowym, a także świadome i efektywne reagowanie na potrzeby społeczne oraz wykorzystanie potencjału lokalnego.

Patrycja Blindow

Uzasadnienie jury: Za kultywowanie, wraz z Dagmarą i Urszulą Blindow, tradycji rodzinnej i rozwijanie jej poprzez nowe inicjatywy adresowane do coraz szerszej, różnorodnej społeczności. Za miłość do kina Żeglarz, które pełni rolę centrum kultury i spotkań lokalnej społeczności, jednocześnie przyciągając turystów. Doceniono ambitny, skłaniający do refleksji repertuar kina, działania edukacyjne, promowanie kultury i tradycji Kaszub, a także celebrowanie kontaktów z drugim człowiekiem. Wyróżniono również wytrwałe budowanie miejsca, które stało się sercem kultury na Półwyspie Helskim i w którym kino łączy ludzi, pielęgnuje tożsamość i przypomina o mocy wspólnych historii.

WYRÓŻNIENIE

Czesław Hinc

Uzasadnienie jury: Za nieoceniony wkład w kultywowanie i popularyzację pomorskiej tradycji plecionkarskiej. Dzięki jego zaangażowaniu i pracy warsztatowej sztuka wyplatania przetrwała i wciąż trafia do kolejnych pokoleń. Doceniono wieloletnią działalność szkoleniową oraz pielęgnowanie idei Teodory i Izzydora Gulgowskich, których był jednym z pierwszych uczniów. Jego praca to piękny przykład, jak z pasją można chronić i rozwijać dziedzictwo kulturowe regionu.

O NAGRODZIE TEODORY

Teodora Gulgowska, patronka nagrody, była kobietą, która daleko wyprzedzała swoją epokę. W czasach, gdy od kobiet oczekiwano przede wszystkim milczenia i podporządkowania, ona nie tylko aktywnie działała publicznie, ale współtworzyła jeden z najważniejszych projektów kulturalnych przełomu XIX i XX wieku. Jej postawa, odwaga intelektualna i społeczna oraz głębokie zaangażowanie w kulturę ludową uczyniły ją pionierką działań, które dziś nazwalibyśmy animacją kultury, edukacją regionalną czy nawet feminizmem kulturowym. To, co robiła Teodora, dziś nazwalibyśmy pracą u podstaw, aktywizmem lokalnym i feministyczną afirmacją kobiecej sprawczości. Gdyby żyła dziś, z pewnością byłaby uznana za liderkę kultury, mentorkę i wizjonerkę. W jej czasach takie postawy były czymś niezwykłym, tym bardziej zasługuje na pamięć i uhonorowanie.

Pomorską Nagrodą dla Liderów i Liderki Kultury – Nagrodą Teodory uhonorowano osoby, które na co dzień obdarzają innych swoją energią, pomysłami i troską o wspólne dobro. Docenienie ich pracy to nie tylko symboliczny gest – to także znak, że zauważamy tych, którzy często pozostają w cieniu, ale bez których życie kulturalne regionu nie miałyby tej samej siły i koloru. Takie gesty wdzięczności mają moc – bo mówią: widzimy cię, jesteś ważna, jesteś ważny. I to może być początkiem jeszcze piękniejszych rzeczy.

MONIKA CZAJKOWSKA-KOSTKA

ODNAJDUJE MIASTO W SOBIE...

W połowie kwietnia w Bibliotece „Pomerania” (filia Miejskiej Biblioteki Publicznej w Słupsku) odbyło się spotkanie z Ryszardem Hetnarowiczem, autorem książki *Wiano bezimiennych. Oratorium słupskie*. Spotkanie miało charakter opowieści o miejscu, w którym autor egzystuje, a w nim spotyka ludzi bezimiennych, choć nieprzypadkowych. Owi nie czynią przepychanek po to, by znaleźć się na piedestale pamiętania, nie krzyczą i nie wznoszą narcystycznych peanów o sobie samych. Owe nieznanne tłumy, nazwane przez autora „bohaterami wszelakich dziejów”, dawno temu tworzyły – i wciąż tworzą – wspólną miejską rzeczywistość. Wszak jedne pokolenia przychodzą, a inne ustępują im miejsca.

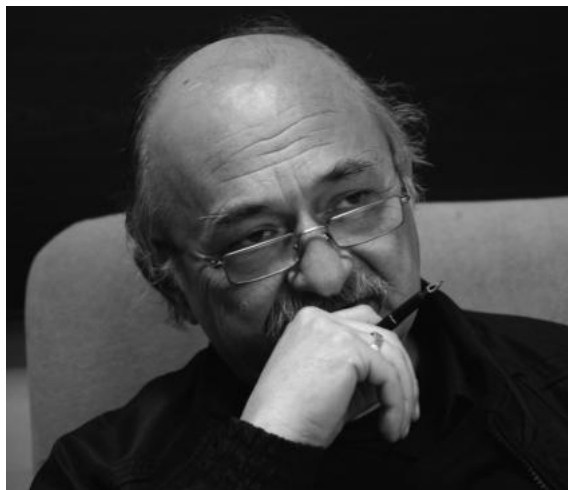
To owi bezimienni, z wieku na wiek, sadzą drzewa, budują domy, zamiatają ulice, wypożyczają książki, księgują, naprawiają buty, pieką i sprzedają chleb. Pośród dzisiejszych NAS są też tacy, którzy podjęli głoszenie idei i swoją postawą wcieliłi je w życie; ci „wszyscy” mieli różne barwy i hołdowali różnym ideom, ale tej odwiecznej walce światła z ciemnością zawsze towarzyszyła wiara w ponadczasową wartość i moc dobra¹. Owych anonimowych należałoby nazwać twórcami egzystencji i budowniczymi subtelnej rzeczywistości zewsząd NAS otaczającej. Najczęściej nie mają imion, niemniej ślad ich stóp pozostaje na słupskich trotuarach.

Autor podczas spotkania podkreślał, że każdy człowiek jest wolny, odpowiedzialny za własne wybory i że to on sam kształtuje swoją istotę poprzez działanie. Dokonuje też wyboru tych, którzy go reprezentują, oczekując od wybranych prawości! Zawsze wiedziałam, że MY tworzymy wspólnotę, że JA jest jedynie „apostrofem” lub „przecinkiem” czegoś wytworzonego, spowodowanego... przez tłumy. „Wiano bezimiennych...” uświadamia coś jeszcze,

a mianowicie nadaje ton przypomnieniu, przywołuje wiele znaków zapytania i wielokropków. A tłum danego pokolenia przychodzi i odchodzi, pozostawia po sobie wytwory trwania (materialne i niematerialne), które przekazuje w testamencie kolejnemu pokoleniu. Każdy z nas już podczas swych narodzin otrzymuje w darze świat, wnosi też do niego „wiano”, rozbudowuje ulicę, stawia dom i sadzi tulipany na skwerze. A potem...? Niczego nie może zabrać do grobu i niczego nie może być pewien. Może tylko tego, że po śmierci człek nie potrzebuje samochodu, kolejnej spódniczki od popularnego kreatora mody i portmonetki na drobne. Potrzebuje jedynie dobrych wspomnień żyjących, którzy będą chcieli o nim pamiętać i zapalą świeczkę na jego grobie.

Trzeba przyznać, że Ryszard Hetnarowicz jest silnie słyszalnym mistrzem słowa, pisze teksty muzyczne, eseje i artykuły o miejscach i ludziach. Jest m.in. autorem tekstu polskiej mszy niebędącej tłumaczeniem z łaciny, zatytułowanej *Missa miseri cordis* (Msza serca ubogiego), której prawykonanie z mu-

¹ R.K. Hetnarowicz, *Wiano bezimiennych. Oratorium słupskie*, Słupsk 2025, s. 7.

zyką Leszka Kułakowskiego odbyło się w Słupsku w roku 2008. Gdzie indziej miało się odbyć? Podczas spotkania prof. Leszek Kułakowski (polski jazzman, słupszczanin) wspominał o tym wykonaniu. Ryszard Hetnarowicz napisał też publikację o historii „Tęczy”, która nosi tytuł *Tradycja, sztuka i wrażliwość. 65-lecie Teatru Lalki „Tęcza” w Słupsku* (2012), którą nazywa opracowaniem dziennikarskim. Takich opracowań napisał więcej. Hetnarowicz uwielbia twórczość literacką niezującego już polskiego pisarza, poety, dramaturga, publicysty i tłumacza, słupszczanina Andrzeja Turczyńskiego, którego nazywa swoim przyjacielem. To dla niego napisał esej pt. *Nie mów, że wszystko fiasko...*²

Ongiś z Antonim Franczakiem (wieloletnim dyrektorem Słupskiego Ośrodka Kultury, słupszczaninem) tworzyli wspaniały duet; powołali do życia Teatr „Rondo”, spotykali się w kawiarni teatralnej, snuli dysputy nad Słupią i kreowali przestrzeń dla sztuki niebywałego, który grał w ich duszach i wiązał z marzeniami. Antoni Franczak (Tosiek) zapoczątkował scenę Monodramu w Słupsku. Recenzenci OSATJA w roku 1973 ogłosili Słupsk stolicą polskiego monodramu. Dzięki temu Teatr „Rondo” zyskał własną siedzibę w obiekcie posakralnym przy ul. Niedziałkowskiego w Słupsku³.

Zarówno Antoni Franczak, jak i Ryszard Hetnarowicz podążali za marzeniami, dążyli do ich spełnienia. Choć nie zawsze było łatwo, przecież nikt i nigdy nie obiecywał im jedynie szczęśliwości, a oni o tym wiedzieli. W dorobku twórczym Ryszarda Hetnarowicza znajdują się dziesiątki tekstów piosenek i pieśni z gatunku muzyki rozrywkowej i klasycznej. Muzyka zawsze grała mu w duszy, dlatego podczas spotkania Maciej Dzierżawski zagrał i zaśpiewał niezwykłą pieśń dla Ryszarda. W dorobku twórczym ma też reportaże i eseje, które publikuje przede

wszystkim w periodykach i zwartych wydawnictwach lokalnych. Bo to Słupsk dla Ryszarda jest najważniejszym miejscem na ziemi!

Konstatując powyższe, należy przyznać, że Ryszard Hetnarowicz jest człowiekiem ważnym dla NASZEGO miasta, skromnym i uczciwym, cichym i szarmanckim. Dawno temu spotykaliśmy go na ulicach jako zamyślonego młodzieńca z aparatem fotograficznym. Przechadzał się w pilśniowym kapeluszu i długim płaszczu ulicami ukochanego miasta. W zasadzie z kapeluszem nigdy się nie rozstawał. Wciąż przecina ulice i spogląda na place, pojawia się u Szymanowskiego czy na bulwarach nad Słupią, by posłuchać jazzu.

Podczas kwietniowego spotkania dużo miejsca poświęcił muzyce, opowiadał o miejscach i ludziach w nich żyjących, o wierze opowiadał i o mocy ukrytej w ludziach. Choć nie tylko „świętych” na swej drodze napotykał, nadal wierzy w drugiego człowieka. Trzeba pamiętać, że „bal w niebie”, ten z repertuaru Budki Suflera, jest biletowany! Miejsc na niebieskiej widowni może zbraknąć! Żaden człek nie posiadał bowiem nieśmiertelności, choć do gwiazd wzlata i wleźdę na ziemi posiadał. A może tylko tak się wydaje?

Ryszard Hetnarowicz zabrał obecnych na spotkaniu na „Spacer” po to, by każdy z nas mógł poczuć się ważny dla NIEGO.

*Przed Tobą otwieram moje miasto,
Kręte uliczki splątanych snów,
Nocą wrześnieją trudno w nim zasnąć,
Gęsto od gestów, szeptyanych słów*³.

Wiano bezimiennych. Oratorium słupskie jest jak hybryda literacko-muzyczna kraszona urokliwym słowem o miejscu wybrania, o ludziach bezimiennych, o muzycznym grodzie nad Słupią, który potrafi zaskoczyć, a czasami przywołać zbyt wcześnie do nieba, do piekła, do nicości... Bez wątplenia to Słupsk stał się muzą dla poety. Temu miastu autor *Wiana bezimiennych...* dedykuje *Legendę*, a w niej:

*Zbiegły się wieki i przestrzenie
W dolinie z rzeką pojednaną
By radzić pośród borów
O nadziei i przetrwaniu*⁴.

Ryszard Hetnarowicz wrażliwością swej duszy pisze o czasie, o wrastaniu i zakorzenianiu się w miasto, które jednocześnie męczy i roztkliwia. Jeśli ktoś kocha, tak jak Ryszard kocha Słupsk, to zdecydowanie jest szczęściarzem.

Do oratorium inny słupszczanin skomponował muzykę, a jest nim Zdzisław Pawłójć.

Wiano bezimiennych... jest do nabycia w Bibliotece „Pomerania” przy ul. Jana Kazimierza 19. Zapraszam!

DANUTA M. SROKA

² Esej przypominamy na s. 24–24 „Pomeranii” (red.).

³ Antoni Franczak (1945–2023), online: <https://www.sok.slupsk.pl/index.php/pracownie/teatr-main/4563-zmarl-antoni-franczak-instruktor-teatralny-i-wieloletni-dyrektor-slupskiego-osrodka-kultury>, dostęp: 18.04.2025 r.

³ R.K. Hetnarowicz, *Wiano...*, s. 21.

⁴ Tamże, s. 10.

Sztatura kònia stwòronò òsta z kòl dwóch tèsacy stòrèch pòdkòwów pò kòniach z òkòlégò górè Wieżèca. Òdj. Gracjana Pòtrékùs

SZIMBARK, KÒNNÒ STOLÈCA KASZÈB

25 lżèkwiata w Szimbarkù swòje swiàto miało Zrzeszenié Kaszèbszczich Kùczrów ë Hòdówców Kòni. Stowòra dzejò ju òd 15 lat ë z ti prawie leżnoscè ji nòleżnicè ùdbelè so pòstawić w Szimbarkù wiòlgą sztaturã kònia. Stwòronò z kòl dwóch tèsacy stòrèch pòdkòwów, jaczé bez dładzè lata słužèlè kònióm zèjającym wkòł górè Wieżèca, mò achtnąc te snòzè zwierzàta, co òb wieczy pòmògałè człowiekòwi w codniowi robòce, a w òkòlim Szimbarkù dèrch òdgriwają wòzną rolã.

Przedné ùroczèstoscè z leżnoscè 15-lecò dzejaniò stowòrè kaszèbszczich kùczrów òdbiwalè sã w samym centrum Szimbarka, przed restauracjã Pòd Wieżã. Na placu zebrèlè sã kùczrowie w swòjich farwnèch strojach, jich rodzènè, drèszè ë ròczony gòsce. Zaczãło sã – zgòdno z tradicjã – òd zwãkù bazunè. Pòtkaniè pòprowadzył Mariusz Szmidka, jaczi òdczètòł historiã stowòrè ë pòdsztrichnął ji zwènédzi.

Czej przèszedł ten czas, zebè sztaturã kònia kùreszce òdsłonic, przed òczama zebrònèch pòkòzòł sã kawalerijszi kòń stwòrony ze stòrèch pòdkòwów, jaczi bùszno liskòł sã w parmieniach słuńca ë fòtograficznèch lãpów. Pòmnik kònia je pò pròwdze wiòldzi, bò rechùjącè razã z kamianym pòstumentã, mò jaż 4 mètrè wèsokòscè. Czemù kòń je prawie kawalerijszi? Je to wizjò artistè, jaczi nã sztaturã zrèchtowòł – Artura Kòłodzeja.

– Òn wiedzòł, czim sã zajimò nasze stowarzèszenié. A mè, òkróm kùczrowaniò, mómè téz karno rekòstrukcji historyczny, w chtèrnym pòkazèjemè

Krótkã chwilã pò òdsłoniacym sztaturè. Na òdjimkù dzél zarządu Kaszèbszczich Kùczrów, òd prawì: Róman Dera, Andrzej Kùnowszci, Piòter Kùpper, Danièl Gòrlikòwsczi ë Mateusz Bùllmann. Òdj. Gracjana Pòtrékùs

kawaleriã z czasu midzëwójnowégò dwadzescelecò. Mómë tam prawie te elementë kawalerijszczë. Ale nówòznieszé sã te znoszonë pòdkòwë, chtërne pòkazëjã tã robòtã kùczrów, kòwòłów, jak i wszëtczich lëdzy zwiãzónëch z kòniama – rzekł Mateusz Büllmann.

Zbiëranie tëch pòdkòwów – òd kòwòłów z òkòlégò Wieżëcë – warało dosc dlugò, bò kòl rokù.

Plac, w jaczim sztatura stanã, téż nie je przëpòdkòwi – to z tegò prawie mòla zaczinajã sã òb zëmã kùlidzi. Bãdze to téż dobri plac do òpòwiòdaniégò ò Szimbarkù letnikóm wòzonym w briczkach abò w sodle. W ti òpòwiescë gwës nie zafelëje kòni – bò kònie tu bëlë wiedno. Przòdë zaprzëgónë do cãzci robòtë w pòlu abò kòl spùszcziwaniò drzew w lese, dzysò dërchã pòmògajã mieszkancóm òkòlégò Wieżëcë, le ju na czësto jinszi òrt – jakò atrakcjò turisticznò.

– Kón wiedno bël dlò gòspòdarza baro wòzny. To nigdë nie bëło tak, że kón bël jak takò maszina, le kón z gòspòdarzã to bëła pòra, to bëło karno. Ò kònia mùszòł baro dbac, bò bez kònia nie bëło gòspòdarzeniò. È jak më skùnczimë robòtã, to nòprzòd trzeba zadbac ò samégò kònia, a tej dopiërze ò se. Kón téż bël taczim zwierzãcã magicznym. Taczych pòwiòstków ò ùrokach rzucónëch na kònie, ò òdczinianim tëch ùroków, ò tim, że kònie widzã dësze, ò mòrach, co dësżã kònie – tegò je baro wiele. Co czekawé, òdczënianim ùroków kòl kòni zajimelë sã kòwòle – òni znelë te mëtë na ùroczu – wëklarowòł Büllmann.

Chòc czas nekò, ne stòré tradicje sã zacërãjã, rodzã sã nowé, to równak relacjò człowieka z kòniama je w tim parce Kaszëb wcyg mòcnò. Szacëje sã, że w promieniu 7 kilométrów òd Wieżëcë je hòdówónëch jãz 700 sztëk kòni! To nie je przëpòdk, że Szimbark je nazéwóny kònnã stolëcã nordowi Pòlszczi. Wierã nicht bë nie protestowòł, czejbë kòl wjazdu do wsë pòstawilë tóflã z nòdpsã „Szimbark, kònnò stolëca Kaszëb”.

Temù nie dzëwùje, że òd 2010 rokù dziejò w Szimbarkù Zrzeszenië Kaszëbszczich Kùczrów ë Hòdówców Kòni. Przëdnikã ti, majãcy ju 75 sztëk nòleżni-

Snòzi sztandar Kaszëbszczich Kùczrów. Òdj. Gracjana Pòtrëkùs

ków, stowòrë je Pieter Kùpper. Kaszëbszczi Kùczrowie majã swój sztandar ë swòje stroje – wzorowónë na kaszëbszczich swietlëcowëch kòstjimach, z logò stowòrë wësziwónym na plecach. To òni rëchtëjã dlò letników kùlidzi, jachanië saniama, briczkama ë wòzama. Òb zëmã, òb czas jednégò weekendu mògã zrobic kùlidzi nawetk dlò 10 tësacy lëdzy!

Czej zakłòdelë swòjã stowòrà, pòlaczëła jich pòspòlnò wizjò: dbanië ò promòcjã nówëszni na Strzòdkówòeuropejszczim Niżu górë Wieżëca, Szimbarkù ë òkòlégò, dbanië ò kùligówé trasë, wëznaczanië placów na ògniska, òrganizacjò pòspòlnëch kòniarszczich rozegracjów (jak Parada Briczków, Kònkùrs Jazdë na Òklep abò Hùbertus) ë pòspòlné ùbezpieczenië dlò kùczrów ë kùczerków. Kòl stowòrë dziejò téż sekcjò historiczny rekonstrukcje pòd nazwã Kaszëbszczi Szwadron Kawalerii.

Z leżnoscë 15 lat dziejaniégò Kaszëbszczi Kùczrowie dostelë wiele gratulacjì ë dobrëch zëczbów òd gòscy: samòrzãdówców, ksãzi, przedstòwców òrganizacjów, kòwòłów. Wszëtcë kùczrowie òstalë òdjãti na pamiãtkòwim òdjimkù. Na sóm kùnc bël téż czas na fejrowanië w remize OSP – bëło pòlnié, kùchë, torta ë redosné spiewanië „Sto lat!”.

GRACJANA PÒTRËKÙS

Nòleżnicë Zrzeszeniò Kaszëbszczich Kùczrów ë Hòdówców Kòni na pamiãtkòwim òdjimkù w dniu jich 15-lecò dziejaniégò. Òdj. Arkadiusz Kasprzëcczi

SWIĄTŌ ANNA Z ŌGNIA Ę WŌJNĚ

To mie rzekła mòja kòchónŌ cotka, jakŌ kòl ksądza Frāca Grēcze na plebanii piekła mēm-
czin-kùchē¹. Je takŌ figùra ze swiātą Anną Samòtrzecą (to je mēt z córeczką Mariją ę òtroczką
Jezeskā), jakŌ nie chce sā historii zgùbic. RŌz jā ò mòli włos bë spòlëlē płomienie dérējacy we
Gduńskù refŌrmacje. RŌz sta sā wŌjnowim łowā. Ji historiŌ parlāczy sā z zęcym ksądza Grēcze,
jaczi jā miŌł w spŌdkù przekŌzónē do Mùzeùm Norbertanków Żukòwsczych – tam òna dzysŌ je,
piāknŌ, krējamnŌ, za rutą schŌwónŌ.

Ji legendā ksądz Frāncěszk Grēcza òpisŌł w swŌjim
wspŌminkù, òpùblikŌwónym pŌd titlā „SwiātŌ
Anna” w dodŌwkù „WitrznjŌ” do pismiona „Tat-
czezna” w 1990 rokù². HewŌ jednegŌ dnia, dŌwno
temù, przed wŌjną, kawel gŌ miŌł zaprowadzēc do
chēcze jedny kaszēbsczy rodzēnē, do Hiczków.

*Czej jem wszedł z jasnégŌ bŭtna do jizbē, jaz
smroczo bëłŌ. StŌri Hiczk òdpŌdziwŌł na łŌżkù, mŌże
i spŌł. Ōna na ławie z kŌrŌnką w rāce. PŌchwŌlił jem
BŌga i sā rozezdrzŌł pŌ jizbie. Le mòłē òkna w gardi-
nach zastawionē mērtama i òrāzim małŌ dŌwałē widu.
W nŌrce biŌłēch scanów z cemną dēlową pŌsową, mi-
dzē òknama stojālo nicos cemnawégŌ. Szelbiąg to nie
bēł, bŌ nen stojŌł zarŌ za dwiērzama. Le czej jem sā
bēłni przēzdrzŌł, jaz mie dech zapiarłŌ. Stanł jem jak
ŭrzekłi i so òczē przēcērŌł, czē dobrze widzā – napisŌł
ksądz Grēcza.*

W nŌrce jizbē, na biŌłŌ zakrētim stolikù, stojā fi-
gùra swiāti Annē – szernialŌ ze staroscē, òtoczonŌ
rŌzewima rŌzama domŌwi robŌtē, z aniŌłkama
ŭ stopŌw ę z grŌnkā mòdrŌków swiēzo co przēnio-
slēch z bŭtna. Skądka sā tam nalazła?

*Jak naji stark òpŌwiŌdŌł, jész mòjégŌ òjca òj, na
figùra mia bëc z jaczégŌs kŌscoła we Gduńskù, wierā
z ne starēchnégŌ kŌscołka swiāti Annē, co je jakbē
dolēmiony do ne gromistégŌ kŌscoła swiāti TrŌjcé.
Czej lēterskŌ wiara wzā gŌrā we Gduńskù i przēszedł
jejich czas, to jistny sādny dzēn nastŌł we Gduńskù.
Katolēcczē kŌscołē zamikelē, rabŌwelē, mùszā brēlē
za swŌje. Starków brat MŌrcēn widzŌł taczi przipŌdk.
W nen czas słužil we Gduńskù kŌle kŌni. JednegŌ razu
zebra sā rukŌc i doszłŌ do bijatēczi, a jinszi rabŌwelē
i pŌlēlē. Wērzucēlē z kŌscoła wszētką swiātosc: chŌrą-
gwie, swiātē òbraszē i ksādzi, figùrē, a nawet pisz-
czŌwczci òd òrganów i na ŭpach to wszētkŌ pŌlēlē, le
trzeszczāłŌ. W nym wszētczim z kraju sā smŌrlēla na
figùra. MŌrcēnowi, jak wspominił, bëłŌ zŌł nēch dwŌje
dzŌtk i òmŌlēcą w nym mące węcynął z ògnia figùrā
i pŌd pazēchą z nią mù dałŌ sā ŭnc – rozpŌwiŌdŌł stŌri
Hiczk we wspominkù ksądza Grēcze.*

Z ògnia jā wzł ę tak z nią przējachŌł dodŌm. Tej
na kŌlādze sā dowiedzŌł òd ksądza, że to je swiātŌ
Anna z córką ę òtroczkā. PŌzni figùrā baro chcelē

Sw. Anna SamòtrzecŌ, drewno pŌlichromŌwŌnē

do se parafianie z Sēlēczena, bŌ mielē kŌscoł swiāti
Annē, le MŌrcen jima gŌdŌł: *JŌ jem jā ŭretŌł z ògnia,
a òna mie ŭreta ze zasēpŌnégŌ we francěszcim òblēga-
nim Gduńska, tak ji nie dŌm.*

Dali wspomink ksądza òpŌwiŌdŌł nama, że figùra
zadzina na pŌczātkù wŌjnē. *Jaz jednegŌ dnia, kŌle piāc
lat pŌ wŌjnie zaszedł jem w jedny sprawie do CēchŌ-
sza, naj kŌsclnégŌ dlēbiŌrza. [...]. Mēster CēchŌsz
wzł mie do se z warsztatu i zaprowadzł do parad-
nicē. WidzāłŌ ŭszēkŌwŌnŌ wiŌlgŌ jasnŌ jizba ŭstro-
jonŌ bëła w snŌzē jegŌ dlubē a midzē nima stŌrēchnē,*

¹ Tak ks. Grēcza i mòja cotka zwelē młodzŌwē kùchē.

² Nen tekst je przedrēkŌwŌny w ksāzce Eugēniusza PrēczkŌwsczégŌ *Kaszubski Kordecki. Życie i twŌrzcŌść ks. pralata Franciszka Gruczy* (Banino 2008).

Sw. Anna Samòtrzecò, detal

co ju wieczi miałë. Czej jem sã lepi rozezdrzòł, jaz jem ùsòdł. Naprocëm mie mòja swiàtò Anna – wespółminò dali ksądz Grëcza.

Jakùz òna sã w ti paradnicë nalazła? To wiedzòł dłëbiòrz: Czej nasta wòjna, mieszkaniã ksądzów bëłë plindrowóné dlò wòjska. Bieszkòwé mieszkanié, dze figùra bëła złożonò, téż zaplindrowelë dlò nijaczégò niemiecczégò òficierë. To nie warało dlugò, czej nen òficiera przëszedł do mie w sprawie ti figurë, żebë jã wëdobrzëc. Baro mù szło ò ne ùczidlë rãczczy nëch dzòtk i no òpòlenié kòle stóp òd tëlù. Przëjął jem robòtã. Le wiedzòł jem, że to je dobro ksązë. Tak jem òdwlòkòł z robòtã [...].

Nen òficiera na zymkù dostòł òrdel w pòle, wierã na Francëjã. Tej òn zabòczył ò wszëtczim, mòże sòm zdżinał. Figùra wróca do ksądza Grëczë, chòc ten jesz w swòjim wespółminku pisze, że widzòł jã pózni na òdpùsce niosłã w procesji bez òtroka stòrógò Hiczka.

A dzysò? Dzys figùra je dzélëkã wëstòwkù w Mùzeùm Norbertanków w Żukòwie. Pòd sztaturã më òbòczimë mùzealnã tòfelkã z pòdписenkã zrëchtowónym w sztërzech jãzëkach: pòlsczim, kaszëbsczim, anielsczim ë niemiecczim. Hewò zamkòsc ny tòfelczci: Sw. Anna Samòtrzecò – to je pòkòzanié sw. Annë z córka (sw. Mariã) i òtrokã (Jezësã), drewno pòlichromòwóné, XV st.

Razã z figùrkã ksądz Grëcza przekòzòł żukòwsczémù mùzeùm téż òrnòt ë stułã z kaszëbsczima wzorama, jaczé w rokù 1939 przëszëkòwa dlò niegò Francëszka Majkòwskò – wespółùtwòrczeni żukòwsczi szkòlë wësziwù. W nym mùzeùm dzysò

„Wystawa regionalna w Kartuzach 1938” – bristol z òdjimkama zrëchtowã Francëszka Majkòwskò

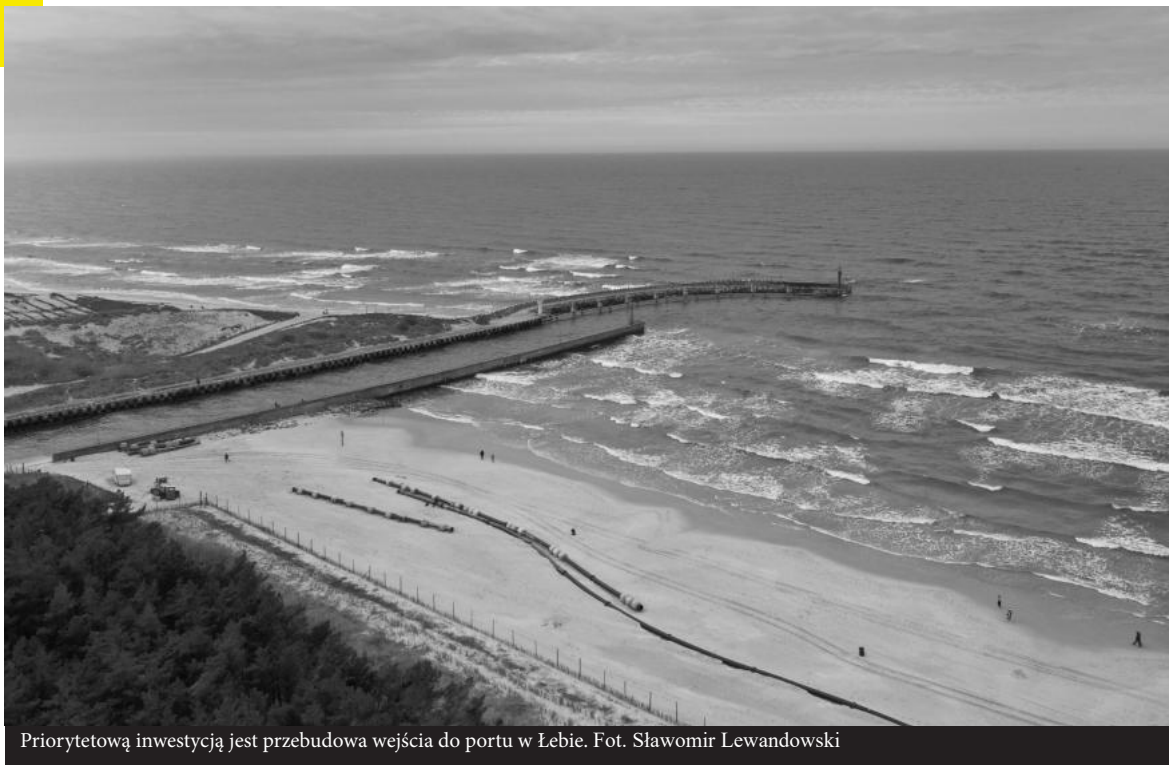

Òrnòt ë stułã ksądza Grëczë, z kaszëbsczima wzorama, jaczé w rokù 1939 przëszëkòwa dlò niegò Francëszka Majkòwskò

je prowadniczkã Magdalëna Maliszewskò, jakò lubi sznëkrowac pò archiwach ë prawie niedòwno przëzëra so Pòmòrskã Bibliotekã Cyfrowã, a tam nalazła tòflã z òdjimkama ë pòdписã: Wystawa regionalna w Kartuzach 1938³ – zrëchtowónò prawie bez Francëszkã Majkòwskã. Hewò, nie je tam zòs ta sama figùra swiàti Annë?

GRACJANA PÒTRÈKÙS

³ <https://pbc.gda.pl/dlibra/publication/24336/edition/26606/content>

Priorytetową inwestycją jest przebudowa wejścia do portu w Łebie. Fot. Sławomir Lewandowski

ŁEBA – WAŻNY PUNKT NA MAPIE MORSKIEJ ENERGETYKI WIATROWEJ

Inwestycje przynoszą wielowymiarowe korzyści – zarówno społeczno-gospodarcze, jak i środowiskowe. W kontekście takich miejscowości, jak Łeba, inwestycje stają się jednocześnie kluczowe dla rozwoju i poprawy jakości życia mieszkańców.

Łeba od lat systematycznie się rozwija, staje się coraz bardziej nowoczesnym i atrakcyjnym miejscem do życia i wypoczynku. Realizowane przedsięwzięcia, często z wykorzystaniem środków z Unii Europejskiej, przyczyniają się do poprawy infrastruktury i podnoszą atrakcyjność turystyczną miasta, którego atutem niewątpliwie jest już samo nadmorskie położenie i sąsiedztwo Słowińskiego Parku Narodowego.

W maju tego roku miały miejsce dwa istotne z punktu widzenia miasta wydarzenia. Pierwsze to otwarcie bazy operacyjno-serwisowej do obsługi morskiej farmy wiatrowej. Drugie to podpisanie umowy na przebudowę wejścia do portu, co również powiązane jest z budową morskiego terminalu serwisowego offshore w Łebie.

BAZA BALTIC POWER

W dniu 20 maja w Łebie oficjalnie została otwarta baza operacyjno-serwisowa dla projektu Baltic Power – pierwszej morskiej farmy wiatrowej na polskich wodach Bałtyku. To wspólne przedsięwzięcie Grupy ORLEN i kanadyjskiej firmy Northland Power. Morski plac budowy Baltic Power położony jest ok. 23

km na północ od Łeby, ma obszar ok. 130 km kw., co można przyrównać do powierzchni Gdyni. Z tego miejsca będą zarządzane i serwisowane morskie farmy wiatrowe zlokalizowane na Bałtyku. To nowoczesne biura i centrum zarządzania, magazyny części zamiennych i narzędzi, warsztaty techniczne i nabrzeża do cumowania statków serwisowych.

– To moment prawdziwej radości dla całej branży morskiej energetyki wiatrowej w Polsce – mówił w trakcie oficjalnego otwarcia bazy Grzegorz Szabliński, prezes zarządu Baltic Power. – Od teraz wszyscy spacerujący wzdłuż kanału portowego w Łebie mogą zobaczyć w pełni działającą infrastrukturę morskiej farmy wiatrowej. Deklaracje i plany przerodziły się w konkretne działania i namacalną infrastrukturę. Baza Baltic Power w Łebie będzie obsługiwać statki serwisowe i wykonywać wszystkie czynności niezbędne do zapewnienia bezawaryjnego i bezpiecznego funkcjonowania morskiej farmy wiatrowej. Tu w ciągu około trzydziestu lat pracę znajdzie sześćdziesięciu techników i pracowników innych dziedzin.

– Baza serwisowa jest kluczem do sukcesu budowy Baltic Power, a Pomorze staje się kluczem do

Oficjalne otwarcie bazy operacyjno-serwisowej dla projektu Baltic Power. Fot. Sławomir Lewandowski

przyszłości polskiej energetyki – podkreślił natomiast Ireneusz Fąfara, prezes zarządu Grupy ORLEN. Dodał, że już dzisiaj setki pracowników każdego dnia prowadzą największe w historii prace instalacyjne na morzu, a kolejni szykują wielomiliardowe inwestycje w sieci przesyłowe i nowe źródła wytwarzania.

Baza w Łebie nie jest jeszcze w pełni gotowa, na razie wspiera prace instalacyjne na morskim placu budowy. Po jej uruchomieniu, czyli podaniu napięcia, będzie realizować funkcje typowe dla bazy serwisowej. Będzie pracowała w systemie 24-godzinnym,

a docelowo zatrudnienie w niej znajdzie ok. 70 pracowników, techników i inżynierów. Zadaniem tych ostatnich będzie m.in. monitoring morskich farm wiatrowych.

– Łeba staje się powoli ważnym ośrodkiem z punktu widzenia polskiego offshore i jako mały port stanie się główną bazą do serwisowania tego ogromnego projektu, jakim są morskie farmy wiatrowe. Same centra serwisowe to niezwykle nowoczesne obiekty, skąd prowadzone będzie zarządzanie systemem energetycznym na morzu przez wykwalifikowa-

Agnieszka Derba, burmistrz Łeby. Fot. Sławomir Lewandowski

Baza operacyjno-serwisowa dla pierwszej morskiej farmy wiatrowej na polskich wodach Bałtyku. Fot. Sławomir Lewandowski

nych pracowników – mówi senator Kazimierz Kleina, były burmistrz Łeby.

Z kolejnych inwestycji realizowanych na terenie miasta zadowolona jest obecna burmistrz Łeby Agnieszka Derba:

– Nie tylko turystyka i rybołówstwo, teraz także energetyka morska. Mnie z perspektywy burmistrza na pewno cieszy, że w Łebie dużo się dzieje, bo inwestycje dają nowe możliwości rozwoju dla miasta i konkretne korzyści dla jego mieszkańców. Jeszcze nie odczuwamy fizycznie tak zwanego *local content*, bo to, o czym dziś mówimy, dopiero się rozpoczyna. Przed momentem otworzyliśmy bazę Baltic Power, budowa drugiej bazy operacyjno-serwisowej przez Equinor i Polenergię dopiero ruszyła. Mamy nadzieję, że ten czas dotykania *local content* wkrótce do nas przyjdzie. Na pewno jako burmistrz będę ściśle współpracować z inwestorami, aby nasi mieszkańcy wraz z lokalnymi przedsiębiorcami również brali udział w tych przedsięwzięciach.

Jak zaznacza burmistrz Derba, główną gałęzią gospodarki w Łebie nadal będzie turystyka, a jednym z priorytetów dla samorządu jest zadbanie o walory przyrodnicze, które są największym atutem miasta.

– Od turystyki nigdy nie odejdziemy, dlatego musimy dbać o unikatową przyrodę, która nas otacza – podkreśla burmistrz Derba. – Łeba leży w otulinie Narodowego Parku Słowińskiego, mamy rezerwat, mamy Mierzeję Sarbską, obszar Natura 2000, dlatego mocno dbamy o to, aby granica nie została przekroczona. Bazy serwisowe dla morskich farm wiatrowych powstają na terenach przeznaczonych do działalności przemysłowej. Musimy dbać o przyrodę, bo zdajemy

sobie sprawę, że za kilka lat Łeba może być naprawdę unikatowym miejscem, patrząc, jak wszystkie miejscowości na polskim Wybrzeżu się rozbudowują. Jeśli zostaniemy przy ochronie środowiska, dbałości o jego walory, to będziemy naprawdę fajnym miejscem.

UMOWA NA PRZEBUDOWĘ WEJŚCIA DO PORTU W ŁEBIE

W siedzibie przyszłego Muzeum Archeologii Podwodnej i Rybołówstwa Bałtyckiego w Łebie 26 maja przedstawiciele Urzędu Morskiego w Gdyni oraz spółki DORACO podpisali umowę dotyczącą przebudowy wejścia do portu w Łebie. Inwestycja jest powiązana z budową morskich terminali serwisowych offshore w Łebie, a jej koszt szacowany jest na 132 mln zł brutto.

Obecna infrastruktura portu nie spełnia wymagań niezbędnych do obsługi morskich farm wiatrowych. Główne problemy to płycizny oraz nadmierne falowanie wewnątrz portu podczas sztormów. Jak poinformowali przedstawiciele Urzędu Morskiego w Gdyni, wejście do portu jest trudne i bardzo często w wyniku sztormów, układu falochronów i ruchów rumowiska jest ono zamulane.

– Dla offshore serwisowanie morskich farm wiatrowych to istotny element, dlatego zależy nam, aby port w Łebie spełniał wszystkie wymagania dla jednostek offshore, obsługujących choćby budowaną obecnie pierwszą polską farmę wiatrową Baltic Power, dla której port w Łebie jest najbliższą lokalizacją – poinformowała Anna Stelmaszyk-Świerczyńska, dyrektor Urzędu Morskiego w Gdyni.

Podpisanie umowy na przebudowę wejścia do portu w Łebie. Fot. Sławomir Lewandowski

Przebudowa wejścia do portu w Łebie obejmie m.in. budowę nowego wschodniego falochronu wyspowego o długości około 260 metrów, przedłużenie falochronu zachodniego o długości około 91 metrów oraz ostrogi po stronie zachodniej. Powstaną również nowe osadniki, tor podejściowy o szerokości 40 metrów i obrotnica o średnicy 160 metrów. Zainstalowane zostanie nowoczesne oznakowanie nawigacyjne całego akwenu.

Umowa obejmuje także przygotowanie koncepcji drugiego etapu przebudowy portu, w tym rozbudowę portu zewnętrznego z przedłużonym falochronem wschodnim połączonym z lądem.

– Pierwszy etap to projektowanie, przed nami uzyskanie wszystkich niezbędnych decyzji i pozwoleń. Najbliższe miesiące to również gromadzenie materiałów budowlanych, które będą składowane w Łebie. Faktyczne rozpoczęcie budowy to druga połowa roku – mówił Radosław Jarosiewicz, wiceprezes DORACO. – W trakcie budowy nie przewidujemy specjalnych utrudnień dla jednostek korzystających z portu w Łebie – zaznaczył wiceprezes.

Inwestycja ma być gotowa w sierpniu 2026 roku.

Urząd Morski w Gdyni prowadzi już remont nabrzeża Maltańskiego oraz pirsu wewnątrz portu o łącznej długości około 140 metrów. Umowa na te prace, o wartości ponad 5 mln zł, została podpisana z firmą ERBUD w marcu br. W tym przypadku planowane zakończenie prac to pierwszy kwartał 2026 roku.

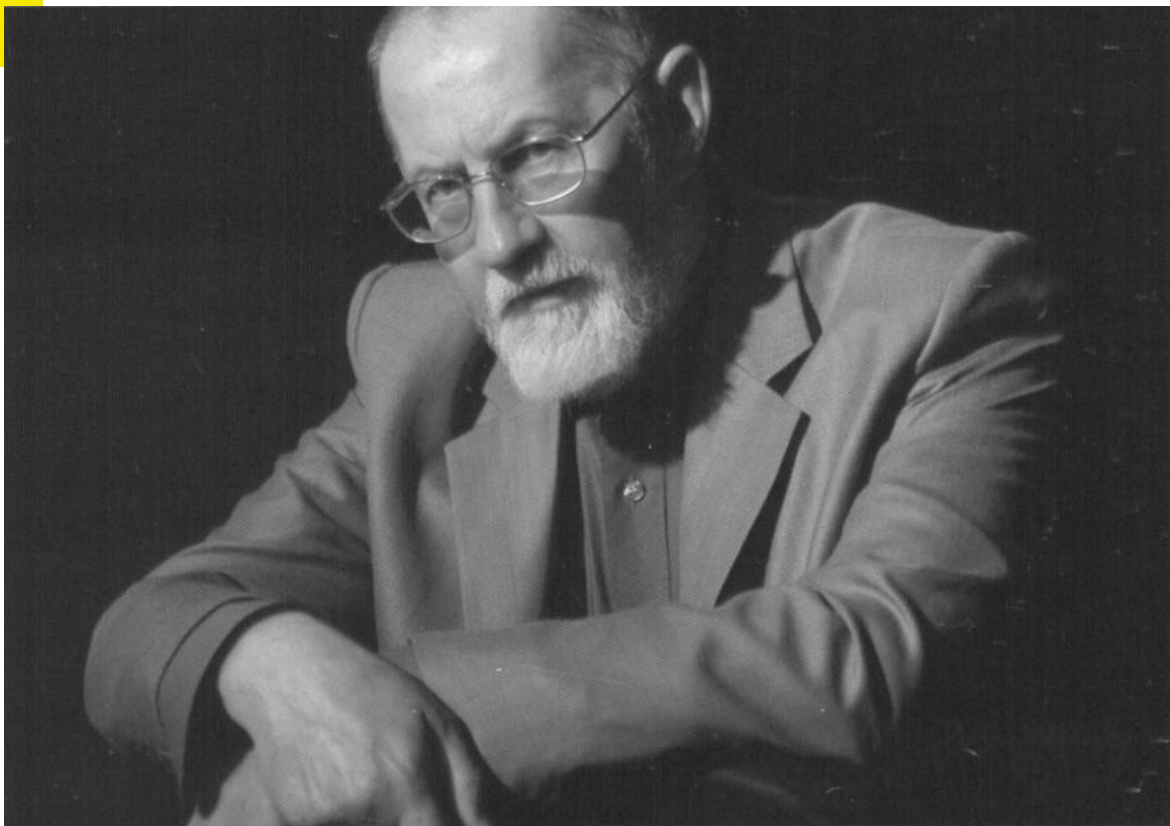
– Port w Łebie to miejsce, które dobrze się rozwija, ale dzisiaj przed miastem otwiera się absolutnie nowa perspektywa. Wierzę, że krok po kroku

Kazimierz Kleina, senator RP. Fot. Sławomir Lewandowski

będzie się tutaj odbudowywało także rybołówstwo bałtyckie, zapewne nie w takim kształcie, jak do tej pory, bo prawdopodobnie większe jednostki zastąpią mniejsze, które będą jednak wspierały rozwój zasobów rybnych – zapowiedział senator Kleina. Nawiązał też do inwestycji, która stanęła w sąsiedztwie portowego kanału. – Nową jakością będzie zapewne obiekt, w którym podpisana została dzisiaj umowa. Muzeum Archeologii Podwodnej i Rybołówstwa, oddział Narodowego Muzeum Morskiego w Gdańsku, to trzy i pół tysiąca metrów kwadratowych powierzchni wystawienniczej, co czyni go jednym z największych muzealnych obiektów w Polsce. Będą tutaj eksponowane ogromne zbiory zabytków morskich. Będzie tutaj działało także Centrum Badań Podwodnych UNESCO – podkreśla senator.

SŁAWOMIR LEWANDOWSKI

NIE MÓW, ŻE WSZYSTKO FIASKO...

Byłem u Ciebie w te dni przedostatnie

Nie docieczonego wątku

Pełne, jak Mit,

Blade – jak świt...

– Gdy życia koniec szepce do początku:

„Nie stargam Cię ja – nie! – Ja... u-wydatnię!...”

CYPRIAN KAMIL NORWID, *FORTEPIAN SZOPENA*

Ten wiersz Norwida zna chyba każdy licealista. Może nie na tyle, by pamiętać pierwszą zwrotkę, ale już cytaty z niego o ideale, który sięgnął bruku, pojawia się niemal zawsze w sytuacji próby obrazowania haniebnego dla sprawcy świętokradczego, obrazoburczego czynu.

Przypomniała mi się zwrotka otwierająca *Fortepian Szopena*, przytoczona podczas jednej z dawnych rozmów o biograficznych tropach w twórczości Andrzeja Turczyńskiego. Dla mojego interlokutora nic w tym pisarstwie nie miało jasno określonego sensu, wszystko „pokawałkowane”, zatomizowane, a wątki autobiograficzne jawiły się jako nieczytelne, pogmatwane i bardziej zmyślone niż rzeczywiste. Mało prawdopodobne. I w pewnym sensie miał rację. Przynajmniej z pozycji człowieka, który z autorem nie miał bezpośredniej styczności i nie rozmawiał o czasie minionym, wciąż dręczącym, powracającym. To, co było zaledwie sygnałem w opowiadaniach *Kobieta z mieczem w czaszce*, potem wyraziściej w *Chłopcu na*

czerwonym koniu, *Upadku w Tartarię* i innych tytułach, w pełnej okazałości ujawniło swoje źródła dopiero w *Dietdomszczyźnie*. Wszystkie te tropy, na które czytelnik natykał się już w *Wypluczysku*, przewijały się w poezji, dopowiadały w esejach, tak naprawdę stawały się czytelne dopiero z chwilą w pełni świadomego zamykania, ale i dopowiadania tej niezwykle bogatej twórczości. Dowodem tego stają się wydane pod koniec życia chociażby *Żywioły* czy *Źródła*. Mam nieodparte wrażenie, że były to próby – ale nigdy wprost – wyjaśnienia „późnemu wnukowi” złożoności i wyjątkowych komplikacji zgotowanych autorowi przez życie. Próby pełne głębokiej wiary, że właściwie zostanie zrozumiana istota słów Norwidowego wiersza wyszeptanych przez życia koniec do początku: *Nie stargam Cię ja – nie! – Ja... u-wydatnię!...*

* * *

I nie chodzi tu o sławę, popularność. Akurat o nią Andrzej Turczyński nie zabiegał, co nie oznacza, że jej nie pragnął. Pojmował ją jednak inaczej. Myślał, wyczekiwał docenienia swojej twórczości, przyznania jej miejsca w polskiej literaturze, na które – nie tylko według niego – zasługuje. Jednak nie za wszelką cenę, a tą dla niego byłoby zaprzeczenie sobie. Oczekiwał docenienia swojej osobności i chociaż prób zrozumienia jej. Doskonale wiedział, że uprawiana przez niego twórczość nigdy nie będzie bestsellerowa, po-

pularna, tak jak powieści sensacyjne czy obyczajowe. Nie poruszał przecież tematów, którymi żyje przeciętny zjadacz chleba, a już na pewno nie starał się mu przypodobać. Raz jedyny podjął taką próbę, nawet z sukcesem (*Tyrania ziemi*), ale szybko zorientował się, że to nie jest ta ścieżka, która wiedzie w najgłębsze zakamarki jego twórczego jestestwa. Twórczego bytu, który ma pełną świadomość swojej unikalnej wartości.

Tę literacką osobność oddawał także język. Wyszukany, staranny, bogaty słownikowo i frazeologicznie, okraszony stylizacjami, a w przekazie sensów wręcz perfekcyjny. Ale jaki miałby być, jeśli jego znajomość czerpał przede wszystkim ze *Słownika warszawskiego*? W tym przedwojennym dziele pod redakcją Jana Karłowicza, zajmującym eksponowane miejsce na półce domowej biblioteki ojca, odnajdował znaczenia pojedynczych wyrazów, przykłady ich użycia, przyswajał sobie archaizmy, a także wyrazy żargonowe, gwarowe. To był początek drogi przypominania, a raczej poznawania od nowa języka polskiego przez zaledwie dziesięcioletniego chłopca. Poznawać język w tym wieku? Nie mogło być inaczej, jeżeli językiem pisma, czytania i nazywania świata od z górą siedmiu lat (od trzeciego roku życia) był język rosyjski. To w moskiewskim domu dziecka nauczył się czytać i pisać. Odnaleziony w 1948 roku przez ojca i przewieziony do przypadkowo rodzinnego Lublina, co obrazowo zostało nakreślone w *Zgorszeniu*, znalazł się w innym świecie. Obcym obyczajowo, językowo, środowiskowo, bo przecież przez rówieśników był nazywany kacapem. Na dodatek zdany na łaskę i niełaskę obcego mężczyzny, który kazał nazywać się tatą.

Który zmuszał go do nauki nie tylko języka polskiego, ale i francuskiego. Było to traumatyczne przeżycie, co w większym, choć wieloznacznym wymiarze, pomieścił w *Fiasku* – które na zawsze miało w nim tkwić. To był wstęp do budowania świadomości słowa, wstęp do nigdy niekończących się zmagania z polszczyzną. Ta dwoistość duszy małego pacana – jak mawiał o tamtym sobie – miała razem z nim wzrastać, dojrzewać i starzeć się.

* * *

Padło tu słowo dwoistość. Istota tego słowa zakłada opozycyjność (a przynajmniej wyraźne rozróżnienie dwóch zjawisk ją tworzących) i dlatego nie jest ono właściwe dla twórczości Andrzeja Turczyńskiego. Dla ducha tej twórczości i dla niego samego, chociaż nieprzypadkowo jeden ze zbiorów swoich wierszy zatytułował *Dwoistość królestwa*. To jest raczej wielowymiarowa jedność, w której tylko bieguny polskości i ruskości, prawosławia i katolicyzmu, rzeczywistości i mitu, emocji i rozumu, kultury Zachodu i Wschodu, a także męskości i kobiecości wyznaczają orientacyjne kierunki. Tego nie da się rozdzielić, wyodrębnić i przyporządkować, bo wtedy zginie sens, który został w tej twórczości zawarty. Jeśli na taki zabieg zdecydujemy się w odniesieniu do jednego tytułu, to łatwo przekonamy się, że stosując to samo narzędzie do kolejnego dzieła, zaczniemy wikać się w analizy, które będą domagały się dopowiedzeń, rozszerzeń, przypisów, a finalnie... nie będą miały końca. Dlaczego? Z tej prostej przyczyny, że autorskie, a i życiowe dociekanie siebie nigdy się nie skończyło.

* * *

Poruszanie się w labiryncie myśli, doświadczeń, fascynacji i zainteresowań Andrzeja Turczyńskiego nie należy do zadań najłatwiejszych. Pomijam jego wyjątkową erudycję, rozległość wiedzy i niecodzienną zdolność do oblekania faktów w szaty czasu mitycznego. Czasu pełnego niedopowiedzeń, olśniewających – a nawet oslepiających – mgieł, wabiącego władaną przestrzenią, a niekiedy zaskakująco spójną kolejnością zdarzeń, przyczyn i konsekwencji. Dociekanych jednak przez czytelnika z rozmaitych symboli, aluzji, alegorii i narracyjnych dygresji. A przy tym przesiąkniętych niezwykle wręcz liryzmem, poetyckością. Wystarczy sięgnąć po *Krew z krwi* czy – w innym wymiarze – po *Puste katedry* lub *Koncert muzyki dawnej*, by zrozumieć, jak krętymi ścieżkami wiodło Turczyńskiego fatum jego przemyśleń, fascynacji, obsesji i wyobraźni, dyktowane życiem. Dlatego też nie czuję się na siłach, by sumować tę twórczość. Mogę jedynie mierzyć się z tropami, motywami i przemyśleniami, które mnie urzekły i pozwoliły traktować jak swoje, które stały się – w Andrzejowym sensie – Moją Biblioteką.

* * *

Wiele tomów tej biblioteki zajmuje bohater jego twórczości. Nie mam żadnych wątpliwości, że jest nim sam autor wcielony w rozliczne postaci prozy i zawsze obecny jako podmiot liryczny w poezji (bo jakżeby inaczej). Bez względu na to, czy będzie to znużony Wielki Filozof, pełen rozterek Jean Fouquet, poszukujący istoty rzeczy Brat Wincenty czy borykający się ze swoją osobowością Hieronim von Himmelstrand, każdy mierzy się z problemami, które zajmują ich literackiego twórcę. Nie oznacza to oczywiście, że te literackie postaci nie mają swojego autonomicznego bytu. Każdy z bohaterów Andrzeja Turczyńskiego jest osobowością nieprzeciętną, bytem wpisanym w swoją epokę, w swoje zainteresowania, swoje indywidualne predyspozycje i środowisko, a nawet język, którym się posługuje. Jego wypowiedzi nie wykraczają poza obszar wiedzy jego czasów. Jedynie problemy, wokół których kłębią się jego przemyślenia, są uniwersalne, nieśmiertelne. Każda z postaci ma swój wewnętrzny świat, który stara się chronić przed intruzami i niechętnie dzieli się nim w rozmowach, dyskusjach. Jeśli już, to raczej w formie wygłaszania swoich poglądów. Chociaż niekiedy bywają one utrzymane w charakterze niemal mentorskim, to jednak zawsze stawiają pytania odzwierciedlające obecność rozterek, wątpliwości. Pozostawiają czytelnikowi pole do własnych przemyśleń, własnych wniosków i... kolejnych pytań, na które powinien już sam szukać odpowiedzi. Turczyński chce widzieć w czytelniku rozmówcę. I chociaż jego bohater umiejętnie broni swoich racji, nigdy nie czyni z nich ostatecznego zamknięcia problemu, tematu.

To chronienie wewnętrznej przestrzeni, a już na pewno jej głębi, wiąże się z towarzyską izolacją. W *Pięknej z Beaute* każe swojemu bohaterowi wyznać: *Stałem się skąpy w rozmowach, znalazłszy, że są puste i donikąd wiodące, odgradziłem się uprzejmym murem od towarzystwa i dworaków, tłumacząc się nawalem zamówień i rozpoczętych robót, co zresztą było prawdą. Zyskałem opinię mizantropa i człowieka niegrzeczności, mało o to dbałem. Mądrzy wiedzieli, w czym rzecz, sąd zaś durniów i lekkich panów kwitowałem, jeśli już, wzruszeniem ramion.* Jest to niemal dosłowne odbicie sytuacji życiowej Andrzeja Turczyńskiego. Nie chciał „bywać”, należeć do jakiegokolwiek koterii czy tracić czasu na próżne rozmowy. Na pewnym etapie swojego życia – po przykrych doświadczeniach z lokalnym środowiskiem literackim, o czym chyba nie pora jeszcze pisać – zamknął się w Montaigne'owskiej wieży i z niej obserwował świat zewnętrzny, z rzadka dając się namówić na jej chwilowe opuszczenie. Wstęp do tej wieży miało bardzo wąskie grono osób. Kiedy już decydował się na spotkanie, na rozmowę, to zawsze była ona o czymś, co go w tej chwili zajmowało, czym chciał podzielić się z rozmówcą, w przekonaniu, że ten to zrozumie i chce usłyszeć.

* * *

Wyjątkowym tomem na półkach Mojej Biblioteki jest natura, bez której istnienie bohatera byłoby niemożliwe. W niej istniał, z nią dzielił swoje stany ducha, on ją postrzegał, a ona go dopełniała... Dla Turczyńskiego natura była po prostu życiem. Z całym swoim okrucieństwem i łagodnością, pięknem i szpetotą, realnością dnia i ułudą nocy, narodzinami i konaniem... Najpiękniejsze w niej są wonności, barwy, różnorodność i muzyka niemal każdego odwołania, każdego opisu. To kontakt z nią podczas samotnych spacerów był czasem powstawania kolejnych dzieł. Andrzej Turczyński mawiał, że każde z nich musi „nachodzić”, by potem sięść do biurka i pisać. W Słupsku miejscem jego spacerów było – jak nazywał ten teren – srokowisko. To uliczka, bardziej dróżka, równoległa do ulicy Bolesława Chrobrego, czyli ulica Andrzeja Frycza Modrzewskiego. Biegnie ona wzdłuż ogródków działkowych i ogrodniczego gospodarstwa. Częściowo wyłożona płytami betonowymi, porośnięta dorodnymi klonami, wśród których bytowały nie tylko sroki, ale też liczne szpaki i makolągwy. W latach osiemdziesiątych i następnych dochodził tą dróżką do ulicy Banacha i dalej szedł wzdłuż działek w stronę Bierkowa, by skręcić ku ulicy 3 Maja i nią wracać do mieszkania przy Wazów. Taka wędrówka otwierała przed nim te przestrzenie (nie był to teren zabudowany, jak obecnie), w których czuł się najlepiej. Bezbłędnie rozpoznawał głosy ptaków, rosnące wokół rośliny, a bywało, że przystawał, by zmysły nasycić zapachami. Woń wydzielały nie tylko rośliny. Inaczej pachniała ziemia uprawiana po deszczu, inaczej porośnięta trawami, inaczej latem

i jesienią, a jeszcze inaczej po wiosennych roztopach. Nie mówiąc już o barwach tych „najcudowniejszych przestrzeni”. Jedyne, czego mu tam brakowało, to rzeka. Tę jednak zawsze miał w sobie. Towarzyszyła mu od dzieciństwa i niemal każdy opisywany przez niego pejzaż był rzeką określaną. Nieważna była jej nazwa, bo i tak w jego pierwotnym zetknięciu z płynięciem wód i na zawsze w wyobraźni był Irtysz, który olśnił trzyletniego malca. Baśniowy widok jesiotrowych cieni przemykających pod skrzącą się powierzchnią wód powracał do niego w snach niosących ukojenie.

Innym rodzajem wędrówek ku naturze były pouby na targowisku miejskim przy ulicy Wolności. Z lubością wędrował między straganami z owocami i warzywami. Tu też sycił się barwami, zapachami. Znakomicie odróżniał pasternak od pietruszki, a czosnek sprowadzany z Azji od rosnącego na krajowych poletkach. Z lubością wachał jabłka i wdawał się w pogawędki ze sprzedawcami o ich mięszu, chorobach i warunkach, w których powinny dojrzewać. Żaden ze straganiarzy nawet nie podejrzewał, że ten mężczyzna w kaszkiecie i z siateczką w rękę to znakomity literat. Raczej mieli go za trochę marudzącego, wybrzydzonego dziwaka, ale – o czym dowiedziałem się przypadkiem od jednego z nich – „znał się na rzeczy”. Znał się, bo nigdy nie uważał siebie za mieszczucha. Mentalnie zdecydowanie bliżej mu było, co wielokrotnie podkreślał, do tytułowego bohatera powieści Romain Rollanda czy postaci stworzonych przez Iwana Bunina niż do mieszczańskich bohaterów Honoriusza Balzaka. Aby tę bliskość chociażby z Buninem zrozumieć, wystarczy zajrzeć do *Winnego smaku antonówek*. Poza tym każda, nawet najszpetniejsza rzeczywistość miasta miała swoją oazę ciszy i spokoju. Oazę życia. W *Koncerte muzyki dawnej* miał ją nawet przesławny Kapelmajster, który z racji zawodowych obowiązków musiał miesz-

kać w mieście. *Ulice tonące w cuchnącej mazi blocka, gnoju i uryny w skwarze lata zmieniającej się w płowordzawy pył, dzień i noc nieustannie wypełniający miasto i unoszący się nad nim mętnowym obłokiem, w głębi zaś miasta, ale trochę na prawo od głównego traktu wysadzanego lipami, ustronie, cichy kącik. Zaulek, a w nim dom...*

Napomknąłem już, że natura w twórczości Andrzeja Turczyńskiego obok walorów plastycznych ma wyjątkowe walory muzyczne. Nie jest niemy pejzażem, landszaftem, bo przecież występuje często w ułamkowej zjawiskowości. Jeżeli milczy, to znacząco, jeżeli przemawia, to głosami mającymi dopełnić grę czytelniczej wyobraźni. Tak jak chociażby w opowiadaniu ze zbioru *Cały Raków*. *Tumany płowego kurzu i drobiny piasku wykręcają się na wietrze to w bicze, boleśnie, zda się, smagające niwę i roztrącające zestawione w mendle snopy żyta lub jęczmienia, to znów formując srebrzyście brunatne trąby, suną, wirując, przez pola, smugi, łęgi, młodziaki, brzozowe gaje, ginąc gdzieś za Życińskim Lasem, aby sygnąć w oczy ludziom pracującym na polach i pasącym się zwierzętom. Wszystko wkoło świszczuje, pogwizduje, szeleści, skowycze, jęczy, chrobocze, stuka, dudni i huczy. Nie ma takiej nuty, której wicher dzisiejszy nie wyrwie z natury, nie ma takiego dźwięku, którego się nie usłyszy rozbrzmiewającego w tym groźnym przedburzowym czasie.*

Nie jest tajemnicą, że zarówno dźwięki, jak i obrazowość kreślenia natury wiążą się z wyjątkową rolą tych sztuk w życiu pisarza. Obie te dziedziny – jak zaznaczał – odziedziczył w genach. Malarzami byli oboje rodzice, a jego stryj Józef był znakomitym znawcą muzyki Chopina, jej wybitnym wykonawcą, a na zaproszenie Ignacego Paderewskiego (wcześniej dobrze się znali i cenili) był także – wspólnie z Ludwikiem Bronarskim – edytorem i redaktorem *Dzieł*

wszystkich Chopina. Nic też dziwnego, że w postrzeganiu muzyki – zarówno tej słuchanej, jak i literacko przekazywanej – bliski był słowom XVII-wiecznego Anonima, przytaczanym przez Kapelmajstra. *Ta boska harmonia [Muzyka] panuje samowładnie nad naszymi myślami. Rozwiązuje ona języki, zaciera przykrości i nudy i rozpędza owe złe duchy, które drapią nasze życie, spędza puchlinę naszych gniewów, która nadyma nasze serca, łagodzi okrucieństwa, uspokaja burzę, oświeca nasze pojęcia, dodaje odwagi, powiększa apetyt, rozbudza żywość uspioną naszych dwoćpów, wpaja czystą miłość w sercach niewinnych, przez to boskie lekarstwo i słodczye rozkoszy rozpędza zółt naszych namiętności.*

* * *

We wszystkich tomach tej Mojej Biblioteki najtrudniej chyba ogarnąć erudycję. Obejmuje ona – poza znajomością twórczości setek literatów – takie dziedziny, jak filozofia, teologia (nie tylko prawosławna), historia powszechna ze szczególnym akcentem na Ruś i Rosję, mitologia starożytna (ale nie tylko Grecji i Rzymu), historia sztuki, religioznawstwo, muzykologia... Dowody dogłębnej znajomości tych dziedzin odnaleźć można w każdym dziele Andrzeja Turczyńskiego. Przewijają się, splatają, wynikają z siebie i do innych nawiązują z taką swobodą, że nie ma w tym żadnej sztuczności. Każdy element tej układanki jest naturalnym ciągiem autorskiego myślenia. Każdy dopełnia poszczególne postaci literackie i staje się dla nich charakterystyczny.

W tym kontekście nie sposób nie odnieść się do sądów o twórczości Andrzeja Turczyńskiego, ferowanych szczególnie w okresie pobytu w Słupsku. Niemal każda pozycja wydawnicza była witana przez większość „kolegów ze środowiska” niechętnymi zdaniem o popisaniu się erudycją, wywyższaniu

się oskarżeniami o brak... oryginalności. Od tych opinii był tylko krok do posądzenia o plagiat i czerpanie wątków z innych autorów. Zdają sobie sprawę z tego, że gęstość tej prozy, konieczność czytania jej w skupieniu i z należytą uwagą nie była bliska akurat tym opiniodawcom. Nie tylko niechętnym autorowi, ale i dostrzegającym w nim zagrożenie dla własnej pozycji. Inna sprawa, że pytani o konkretne źródła rzekomo zaczerpniętych pomysłów, zbywali pytania ogólnikami i najczęściej dawali do zrozumienia, że pytający niewielką ma znajomość literatury i powinien jeszcze wiele przeczytać, wiele poznać. To ignorowanie, marginalizowanie obecności Turczyńskiego w środowisku stawało się tym bardziej ostentacyjne, im więcej w renomowanych pismach poświęconych literaturze pojawiało się recenzji i omówień jego kolejnych pozycji podkreślających autorską wyjątkowość i wręcz admirujących twórcze dokonania.

Trudno, żeby w jednej z moich rozmów z Andrzejem Turczyńskim ten temat się nie pojawił. Poszerzony został o skomplikowane tropy, źródła inspiracji, odwołania wymagające od czytelnika już nie tylko szerokiej wiedzy, ale i chęci jej uzupełniania. Zapewne nie przytoczę dosłownie słów Turczyńskiego, ale na pewno nie wypaczę ich sensu, ponieważ w moim *Sienniku* – rodzaju osobistego dziennika, który prowadzę od kilkudziesięciu lat – tak je zanotowałem.

To nie jest tak, że twoje myślenie jest w pełni autorskie. Nosisz w sobie nie tylko to, czego doświadczyłeś, co przeżyłeś, ale też tysiące rozmów i całą przeczytaną bibliotekę. Im bardziej jest ona obszerna, tym trudniej jest ci odróżnić przeczytane od samoistnie przemyślanego. Pamięć mam bardzo pojemną i naprawdę mi dopisuje, ale i ja po napisaniu kilku zdań łapię się na tym, że to coś gdzieś widziałem, słyszałem, przeczytałem... Najczęściej przypominam sobie i dodaję autora – bar-

dzo często w sposób bardzo czytelny – ale przecież nie zawsze tak jest. Bywa, że nie mogę sobie przypomnieć. Z niczym i z nikim skojarzyć. Nasz świat wewnętrzny tworzą przecież nie tylko własne przeżycia, ale też innych. Jest tylko pytanie, czy potrafimy je zrozumieć, wczuć się w nie i powiedzieć tym innym: dziękuję. Dziękuję za to, że wybawiliście mnie z konieczności przeżywania tego samego i nauczyliście, jak sobie z tym radzić, a teraz pozwólcie, bym to doświadczenie przekazał innym. Te odwołania są już samoistne, bo stanowią naturalny tok twojego myślenia, a ono zależne jest nie tylko od okoliczności, ale też od wiedzy. To ona podszeptuje ci, że taką ścieżką podążali już chociażby przedsokratejscy filozofowie, o takie kamienie potykali się teologowie, a w takie labirynty wprowadzali swoich czytelników inni pisarze, dramaturdzy, poeci. Z szacunku dla ich myśli przywołuję ich, ale nie omawiam szerzej, chociaż czasami stosuję przypisy. Generalnie jednak ja nie piszę prac naukowych.

* * *

W każdym tomie tej Mojej Biblioteki jest chociaż ma-
lutki, ale bardzo ważny aneks. Dotyczy on empatii. Wyjątkowo często Andrzej Turczyński był postrzegany jako wyzuty z uczuć intelektualista. Sprzyjała takim opiniom jego samotnicza natura, niechęć do dzielenia się i publicznego uwidaczniania emocji, wypowiedanie wyważonych i racjonalnych ocen. Nic bardziej mylnego, czego dowody znaleźć można tak na kartach jego powieści, jak i w strofach wierszy. To oczywiste, że te opinie do niego docierały, ale niewiele go obchodziło, co o nim sądzą inni. „Ja sam, braciszku, nie wiem, co o sobie sądzić. Wciąż tego dochodzę” – mawiał. Było jednak coś, co go drażniło, irytowało i z tym nie mógł się pogodzić. Nawet w pozornie codziennych, rutynowych sytuacjach najdotkliwiej odbierał brak szacunku człowieka dla człowieka, deprecjonowanie jego wartości, a już na pewno jego ponížanie. Niekiedy nawet rutynowe urzędnicze zachowania, z którymi przecież w wielu sytuacjach się zetknął, nieoczekiwanie otwierały tę wewnętrzną bliźnię. Dlatego też wzbraniał się jak mógł przed przyjmowaniem zaproszeń do siedziby lokalnych władz, które słano do niego przy okazji wizyty urzędników najwyższej rangi. Jedno doświadczenie wystarczyło, by poczuł się jak małpa w cyrku, którą prezentuje się gościom. Dodam, że najczęściej takim gościom, którzy nie sięgnęli po żadną z jego książek, nie mówiąc już o jej przeczytaniu, a gospodarz nie potrafił więcej o ich autorze powiedzieć poza szeregiem przymiotników (najczęściej: znamienity, wybitny, wyjątkowy) poprzedzających jego nazwisko.

W tym dystansowaniu się od świata zdarzały się jednak wyjątki. Były nimi jego spotkania z młodzieżą i czytelnikami w Młodzieżowym Centrum Kultury w Słupsku. Bywalczy tej placówki mieli wyjątkowe okazje uczestniczyć w promocji jego kolejnych książek, rozmawiać o filozofii i sztuce, wsłuchiwać się w wykłady o kulturze i cywilizacji krajów europejskich

i azjatyckich. To w takich sytuacjach uzewnętrzniało się bogactwo jego wiedzy i niezwyklej wręcz erudycji. Te spotkania ujawniały też niecodzienne umiejętności Turczyńskiego do dzielenia się swoją wiedzą. Mówił, rozmawiał językiem prostym, zrozumiałym dla każdego. Bez względu na treść stawianych mu pytań czy wypowiedzianych o jego twórczości sądów zawsze miał szacunek dla rozmówców. Niekiedy w rozmowie pozwalał sobie na szczyptę ironii, ale nigdy złośliwości. Prostował nieścisłości, pomagał w znalezieniu odpowiedniego sformułowania, pogłębiał analizy i naprowadzał na właściwe tropy. Wtedy uwidaczniała się też jego empatia i zrozumienie dla postaw innych ludzi. Najważniejsze w tych rozmowach – prowadzonych czy to z uczestnikami warsztatów literackich w Emceku, czy podczas pogadanek o sztuce i filozofii – było to, że umiał nie tylko ciekawie mówić, ale i uważnie słuchać swoich rozmówców. Tego samego wymagał od wszystkich, z którymi chciał się spotykać.

* * *

Pozostał tom, który wszystkie inne łączy w sobie i nigdy nie zostanie ostatecznie przeczytany. Wciąż pozostanie otwarty. To polsko-ruski węzeł o niezliczonej liczbie splotów. W nim zawierają się dramatyczne dzieje „kilkuletniego pacana”, cała historia polsko-rosyjskich stosunków i zależności. W nim kłębią się idee i ludzkie losy. To w nim w końcu zagnieżdżyły się wzajemna nienawiść i całkowity brak zrozumienia. To wszystko nagle zamieszkało w jednym człowieku, który pochylił się nad przyczynami i skutkami, który próbował dociec motywów postępowania obu stron, a w rezultacie zajrzeć w ich dusze. Jak mało kogo upoważniały go do tego więzy krwi i życiowe doświadczenia. Już wydawało się, że *Rzeki popiołu* otworzą dyskusję, zmuszą jednych i drugich śmiertelnych wrogów do spojrzenia w głąb siebie, ale tak się tylko wydawało. Węzeł polsko-ruski wzbogacił się o nowe sploty, a inspirator tej nieodbytej dyskusji już drugi raz do niej nie wezwie.

RYSZARD K. HETNAROWICZ

ANDRZEJ TURCZYŃSKI (1938–2020)

*I stało się nieuchronne
Znów Chłopiec na czerwonym koniu
gdzieś ściągga wodze
zanim pokona Rzeki popiołu.
Zamyka Tryptyk ruski
bo nie zakwitną Spalone ogrody rozkoszy
Ale Mały ikonostas pozostawia otwarty
Zasłuchany w Koncert muzyki dawnej
wie, że to nie Fiasko
Tylko czas na rozmowy
z Mistrzem Niewidzialnej Strony
do Znużenia.*

15 LISTOPADA 2020 R.

OJ, DZIAŁO SIĘ U TEGO NIEMCA NA GOSPODARSTWIE

USIĄDŹ, ANECZKA, POGADAMY. CZĘŚĆ 8

Jak rozpoznać dobrego człowieka? Czy wojna zmienia ludzi? Czy dostrzega i docenia się inne rzeczy niż przed wojną? Opowieści babci zmieniły trochę mój sposób postrzegania tego czasu i jego wydarzeń. Nigdy nic nie jest tylko czarne czy białe. Babcia powtarza: „Trzeba było się dopasować do tego, gdzie żyłaś. A jakeś była dobra, to inni też tacy dla ciebie byli”.

Powiem ci, Aneczka, że naprawdę dobrze zęm trafiła po tym obozie. Ja tam u tych Niemców spędziłam półtora roku. Trzeba było pracować, ale to nie była licha robota. Dali dobrze zjeść, spanie dobre, ludzie życzliwi, a i śmiechu też było dużo. Jak to wśród młodych ludzi.

Robota była taka jak na gospodarce. Ale jakem wstawała rano w czas, o czwartej godzinie do dojenia krów, tom dostawała nawet i po pięćdziesiąt marek za tę robotę. Chociaż to ciężka praca była, bo ręce bolały, ale mogłam mojej siostrze wysłać pieniądze i im trochę pomóc. Powiem ci, że ten, kto nie miał rodziny na robotach u Niemców, ten biedował. A moja siostra to jeszcze za te marki i mnie co kupiła i przysłała, jaką sukienkę czy coś, albo i innym kobietom ze wsi pomagała. To ja takie fein miałam ubrania, że nawet ta

młoda Niemka, Ula, czasami mówiła: „Genia, jak ty ładnie wyglądasz”.

Z czasem ja im nawet jedzenie robiłam. Tak od razu nie, bo się nie chciałam pchać, ale jak raz i drugi ona widziała, że ja potrafię, to wtedy im gotowałam. Tam się śmieli, bo mówili: „O, Ula, ty teraz pani jesteś, bo masz prawdziwą gospodynię”. Ona mi też pomagała. Ja im i chleb piekłam, obiad zawsze musiał być z dwóch dań i coś słodkiego. Ja się tam jeszcze nauczyłam gotować i się „spasłam”, bo nawet ważyłam osiemdziesiąt kilogramów, to ty musisz wiedzieć.

Tam zaraz obok mieszkała kuzynka tego gospodarza, com do niego trafiła. To była dusza człowiek. Ona na nogę zaniemogła, bo przy porodzie coś tam było, i ja jej pomagałam. Jakiem u siebie zrobiła, to szłam do niej. Ona miała pomoc, ale to taka dziewczucha, nie

mogę powiedzieć, bo ładna była, ale za dziadami latała. A ja taka nie byłam i wtedy jej co rusz pomagałam. To ta Niemka często gadała do mnie: „Dziewczę takie dobre, za co ty do tego lagru poszłaś”. A ta koleżanka, Truda jej było, ta jej pomoc, często do mnie mówiła, żebym z nią poszła czy wieczorem, czy na zabawę. To ja i czasami szłam, ale ona zaraz mi gdzieś zniknęła i cóż. A tam był taki chłopak z Bydgoszczy i on mnie ostrzegał przed nią, żebym jej nie słuchała, bo ona była ładna i robocza, ale zadawała się z byle kim.

Ino raz, my patrzymy, a tam przyjechało z Berlina jej rodzeństwo i one razem piekły kuchenki. My się wywiedziałyśmy, że ona miała pięćdziesiąte urodziny. To ja nic, ino poszłam do Trudy, a ona umiała po niemiecku, i mówię, żeby nauczyła mnie tak fejn wierszyka w tym języku. I poszłyśmy na tę gościnę. Ta gospodyni ubrana była w taką „alagancką” czarną suknię z kwiatem. Jak pani wyglądała. Jak ona do nas na korytarz wyszła, to ja pocałowałam ją w rękę, bo szacunek musiał być. Złożyłam jej życzenia i ten wierszyk powiedziałam. Ona aż łzy miała w oczach. Tak mnie przytuliła i powiedziała: „Genia, jak ja cię dziewczę kocham”. Bo musisz wiedzieć, że ona miała córkę, ale zmarła przy porodzie, i został jej syn, co był w wojsku, i ona tam sama była. Takem tam żyła.

Tego wieczoru ja Trudzie jeszcze pomagałam posługiwać, myć naczynia, sprzątać. No i my poszłyśmy doić krowy. A wtedy był też jej syn. On przyjechał z Niemiec, a z nim był inny żołnierz, ten był Francuzem. I ta Truda mi opowiada, że z Maksem, synem tej Niemki, przyjechał jeszcze jeden. A taki był ładny, ciemny, kruzowaty. I my tak przy tych krowach sobie gadamy. O różnych rzeczach. A oni, ci chłopacy, tak sobie kole nas w tym chlewie chodzili i słuchali. A my tam myślały, że oni nie rozumieją po polsku. I ja do tej Trudy mówię, że ten Maks taki ładny i ten drugi i na wojnę muszą iść. Tak jej mówiłam, że jakbym takiego chłopca fejn miała, to bym za niego pacierze co dzień mówiła. A oni tam przy tych koniach tak zaglądali i na nas patrzyli, jakby pierwszy raz Polki widzieli. To mówię do tej koleżanki, co oni tak nam się przyglądają, czy aby oni nie rozumieją po polsku?

Jakem skończyła robotę, to się pożegnałyśmy z nimi i poszłyśmy w swoją stronę. A tam w domu w naszej izbie czekały na nas już torty, kawa prawdziwa, bo ta moja Niemka nam przyniosła. A musisz wiedzieć, że jak ona piekła pączki, a dobre robiła, czy jakie ciastka, to mnie zawsze przyniosła. I tak sobie o tych chłopakach rozmawiałyśmy. Ino raz patrzymy, oni do nas idą. Ten ma dwa kieliszki i ten ma dwa kieliszki. A musisz wiedzieć, że za tym Maksem to taka dziewczucha z Gdańska latała i tu nawet była przyjechała. Ta matka Makska to jej nie cierpiała, ale tamta się uparła i za nim latała. No ale teraz ona się gdzieś zapodziała, dała mu pokój i on z tym kruzowatym

Francuzem do nas przyszedł. Polali w te kieliszki wódki i nas częstują, i się nas pytają, czy mogą do nas po polsku mówić. To my zrobiłyśmy duże oczy, że oni wszystko rozumie. My nie wiedziałyśmy, co mamy robić. A on nic, ino gada do nas: „To teraz wypijemy sobie na tę waszą rozmowę”. To z nimi po kieliszku wypiliśmy i trochę pogadałyśmy, a oni później poszli. To ja dopiero do tej Trudy mówię, że teraz to my wyszłyśmy. My były czysto „zabite”. Ale im się to pewnie podobało, że my tak o nich gadały.

Później ta Niemka, Ula, to było kuzynostwo z Maksem, zaprosiła ich do siebie. Ona napięła kuchenki i dała mi do pokrojenia wędzone pierś z gęsi. Ach, jakie one były dobre i jak pachniały. Ja ino odrobinkę posmakowałam i pokroiłam na takie cienkie flastry. Słyszałam, że tam ktoś przyjechał, ale myślałam, że oni wejdą od frontu, a ja patrzę, a oni oboje wchodzi przez kuchnię. Ten Makska kolega, żołnierz, do mnie podszedł i się przywitał, zagadał, jak mi się pracuje. Niestety, za jakieś dwa miesiące, to chyba był listopad, ta Niemka dostała wiadomość, że jej syn zginął. Ty musisz wiedzieć, jak ona rozpaczała. Po ziemi się kulała i płakała. Krzyczała, włosy z głowy rwała. I na tego Hitlera głośno pomstowała, bo jej już było wszystko jedno. A mnie się serce krajało. Tam każdy cierpiał tak samo. Czyś był Polak czy Niemiec, czy jaki inny.

Ale ty musisz wiedzieć, że ten jej syn Maks się mnie ukazał po śmierci. Ja jeszcze nawet nie wiedziałam, że on nie żyje.

Poszłyśmy z Trudą po buty do sklepu i jak wracałyśmy piechty, patrzę – idzie jakiś żołnierz. Ale on ino idzie i nic nie mówi, ani „dobry wieczór”, ani nic. I nam też jakoś tak buzie zamknęło. A on za nami szedł. Ino raz rozglądam się, a my jesteśmy same. Pusta droga, pole i gdzie on mógł się podziać. Patrzę, a Truda się cała trzęsie i mówi, że to był Maks. My już nie wracałyśmy tą drogą, co on za nami szedł, ino szliśmy naokoło. Jak wróciliśmy do domu, to mówimy do tej Niemki, że widziałyśmy żołnierza, że był taki podobny do jej syna. A ona akurat wyjmowała z pieca drożdżówkę i jeszcze mówi Mein Got, bo pierwszy raz jej się ta drożdżówka nie udała, była spalona. Ona trochę później się dowiedziała, że ten jej syn jedyny nie żyje.

I ten mój Niemiec i jego siostra oni już wiedzieli, że wojna jest przegrana. A kto wiedział, że te ruskie takie będą... Ten Niemiec, gospodarz, zawsze mi powiadał, że jak on wróci do Niemiec, to mi gospodarzkę zostawi i ja będę tam gospodarzyć. Ale przyszedł nas „ratować” ruskie i wszystko popalili i gwałcili, mordowali. To było straszne. Takie czasy. Takie czasy. Niemców ja lepiej wspominam niż tych ruskich.

WSPOMNIENIA SPISAŁA
ANIA RÓŻEK, WNUCZKA

STAROWIEJSKA – ULICA NAJPIERWSZA KASZUBSKI DWÓR

CZĘŚĆ 4

Po raz czwarty powracamy do dziejów najstarszej gdyńskiej ulicy – Starowiejskiej, nawiązując do historii miasta i setnej rocznicy nadania Gdyni praw miejskich, która przypada na przyszły rok. W obecnym numerze przybliżamy kolejny mocny kaszubski pierwiastek tego miejsca: Dwór Kaszubski, będący jednym z najbardziej charakterystycznych miejsc ulicy Starowiejskiej w okresie międzywojennym.

Dwór Kaszubski związany był z adresem Starowiejska 31/33. Został wybudowany przez Franciszka Grzegowskiego (1886-1969), pochodzącego z pobliskiego Kosakowa, absolwenta szkoły kupiec-

kiej. Po powrocie z frontu I wojny światowej on zakupił gospodarstwo mieszczące się po obu stronach obecnej Starowiejskiej. W 1928 roku otworzył Hotel Starogdyński wraz z restauracją i sklepem kolonial-

nym. W 1934 roku miejsce to zostało przekształcone w Dwór Kaszubski i uzyskało charakterystyczny wystrój. Stało się to za sprawą prof. Wacława Szczeblewskiego (1888–1965) i uczniów jego Pomorskiej Szkoły Sztuk Pięknych. Wspominał o tym „Dziennik Gdyni” 2 maja 1934 roku:

[...] W sali głównej widzimy ślicznie odtworzony na zachodniej ścianie zachód słońca obok orła polskiego i gryfa kaszubskiego. Na południowej ścianie przedstawiono fragmenty starych wróżb kaszubskich oraz posąg bożka słowiańskiego Tryglawa. Na północnej ścianie widzimy piękne jezioro Wdzydzkie. W pierwszym pokoju od strony wejścia podziwiamy motywy starej rybackiej Gdyni oraz podobiznę statku „Św. Jerzy”, który odegrał poważną rolę w bitwie pod Oliwą. Zachodnia część lokalu ma przywołać na myśl obecną Gdynię. Widzimy fragmenty naszej floty handlowej z nazwami statków [...].

Po drugiej stronie budynku znajdowała się hurtownia owoców południowych, prowadzona przez Grzegowskiego w porozumieniu z holenderską firmą Brandship. Ponadto kupiec był właścicielem składu hurtowego soli, stacji benzynowej oraz niewielkiej wytwórni lodu. Włączał się także w działalność społeczną. Współorganizował legendarny wyjazd Antoniego Abrahama i Tomasza Rogali do Wersalu. W 1920 roku Grzegowski został członkiem Komitetu Budowy Katolickiej Kaplicy, późniejszego kościoła, pw. Najświętszej Marii Panny przy ulicy Świętojańskiej – pierwszej świątyni w śródmieściu międzywojennej Gdyni. Był także darczyńcą jednego z trzech kościelnych dzwonów, nazwanego na cześć fundatora Franciszkiem. Zasiadał także w pierwszej polskiej Radzie Gminnej po 1920 roku, a w późniejszym czasie, gdy Gdynia uzyskała prawa miejskie – w Radzie

Miejskiej. W 1927 roku Grzegowski był założycielem i długoletnim komendantem Ochotniczej Straży Pożarnej. Pięknym zwyczajem był fakt, że w dniu św. Franciszka – 4 października – przez lata przed domem komendanta Grzegowskiego pojawiał się wóz strażacki, a druhowie wygrywali na trąbkach „Sto lat”.

Franciszek Grzegowski przez kilka lat przewodził także gdyńskiemu Bractwu Kurkowemu, a w 1938 roku został ogłoszony królem kurkowym. Rok wcześniej stał się członkiem Kaszubskiego Komitetu Budowy Koszar w Gdyni.

Podczas II wojny światowej Dwór Kaszubski został przejęty przez Niemców i działał pod nazwą Deutsches Haus. Podczas nalotu alianckiego w 1943 roku restauracja i hotel zostały całkowicie zniszczone.

Po wojnie Franciszek Grzegowski chciał odbudować dwór, ale w realiach nowej władzy było to niemożliwe.

ANDRZEJ BUSLER

SPACER Z FRANCISZKIEM DUSZEŃKĄ

Sejm Rzeczypospolitej Polskiej ogłosił rok 2025 Rokiem Franciszka Duszeńki. Data nieprzypadkowa – w tym roku mija setna rocznica urodzin polskiego rzeźbiarza. W Gdańsku zasłynął wraz z Adamem Hauptem jako współtwórca pomnika Obrońców Wybrzeża na Westerplatte, odsłoniętego w 1966 roku. Podczas dzisiejszego spaceru poszukamy śladów tego artysty na Głównym Mieście.

ARTYŚCI Z MARIACKIEJ

Franciszek Duszeńko przyszedł na świat 6 kwietnia 1925 roku w Gródku Jagiellońskim pod Lwowem. W czasie II wojny światowej walczył w szeregach Armii Krajowej, później był więziony w obozach koncentracyjnych w Gross-Rosen, Oranienburgu i Sachsenhausen.

Pod koniec lat czterdziestych sprowadził się do Gdańska, gdzie ukończył w 1952 roku Państwową Wyższą Szkołę Sztuk Plastycznych (dzisiejsza Akademia Sztuk Pięknych). Związał się na zawsze z uczelnią. Od 1956 do 2000 roku prowadził pracownię rzeźby. W pierwszych wolnych wyborach władz ASP został wybrany na rektora. Pełnił tę funkcję w latach 1981–1987. Przez niemal pół wieku mieszkał z żoną Urszulą Ruhnke-Duszeńko przy ulicy Mariackiej 40. Urszula była malarką i tam też znajdowała się jej pracownia. *Integralną częścią naszego mieszkania było przedproże. Wychodziło się na nie z salonu. Spędzaliśmy tam czas tak, jak robili to dawni gdańszczanie. Popijaliśmy herbatę, przyjmowaliśmy gości, urządzaliśmy kameralne koncerty¹ – wspominała po latach.*

SANKTUARIUM PRZY CHLEBNICKIEJ

Franciszek Duszeńko od 1967 roku tworzył w pracowni przy ul. Chlebnickiej 11/12. Obecnie mieści się tutaj Momarte – Galeria i Pracownia Artystyczna, prowadzona przez Martę Tomaszewską-Bartnicką. Próg, który co dzień przekraczał profesor, regularnie mijają dziś młodzi pasjonaci sztuki. Przychodzą na warsztaty, by pod okiem profesjonalistki tworzyć w historycznej przestrzeni.

Marta Tomaszewska-Bartnicka zaprasza do odwiedzin.

– Część pracowni pozostawiłam nienaruszoną, mam tu nadal wiele pamiątek po profesorze – zapewnia artystka.

Atelier było dla Franciszka Duszeńki miejscem świętym. Tu w skupieniu i ciszy rodziły się kolejne pomysły. Niebawem na fasadzie kamienicy pojawi się tablica upamiętniająca artystę. Zachowany zbiór szkiców rzeźbiarskich, rysunków, form negatywowych oraz bozzetto (czyli projektów w niewielkich formach z nietrwałych materiałów) został przekazany w depozyt Muzeum Narodowemu oraz ASP. Dzięki digitalizacji 1500 rysunków i 520 zdjęć można przeglądać na

stronie internetowej (<https://www.zbrojowniasztuki.pl/franciszek-duszenko-2025>).

NIE TYLKO WESTERPLATTE

Po wojnie Franciszek Duszeńko brał udział m.in. w pracach renowacyjnych Drogi Królewskiej. Przenosimy się więc na Długi Targ 8, by przyjrzeć się kobiecym sfinksom zdobiącym przedproże. Zwróćmy też uwagę na portal kamienicy nr 40. Zdobiący go rycerze to dzieło, które wyszło spod ręki młodego Franciszka. Kolejna kamienica z portalem autorstwa patrona roku 2025 mieści się przy ul. Ogarnej 99. Efektem pracy rzeźbiarza jest też pomnik Marii Konopnickiej z 1977 roku stojący naprzeciwko Bramy Wyżynnej. W Polsce znany i ceniony jest jako współtwórca pomnika Ofiar Obozu Zagłady w Treblince, odsłoniętego w 1964 roku.

OŁOWIANE ŁZY

W kwietniu tego roku Akademia Sztuk Pięknych w Gdańsku przypomniała dorobek artysty na czasowej wystawie „Ołowiane łzy”. Tytuł ekspozycji, zaczerpnięty z notatek rzeźbiarza, wskazuje kierunek interpretacji jego twórczości. Był artystą, który potrafił ukazać i uchwycić w formie rzeźby cierpienia ofiar wojennych. Ołów to ciężar doświadczeń, które sam przeżył. Takich łez nie da się otrzeć. Monumentalne dzieła profesora, dzięki którym zasłynął, to symbol pamięci, która ma nigdy nie przeminąć.

Franciszek Duszeńko zmarł w 2008 roku, pochowany jest na cmentarzu Srebrzysko.

MARTA SZAGŹDOWICZ

¹ E. Kowalska, *Święto ulicy Mariackiej*, online: <https://ibedeker.pl/u-przyjaciol/osobowosci/swieto-ulicy-mariackiej-urszula-duszenko-i-jej-wspomnienia/> [dostęp: 18.05.2025].

WOKÓŁ KASZUBSKIEJ PRZESZŁOŚCI POMORZA ZACHODNIEGO

Do lektury książki Edwarda Sołtysa *Dzieje Gimnazjum ks. Jadwigi w Szczecinku 1640–1945* (Gdynia 2024) skłonił mnie wywiad z jej autorem i promująca ją informacja zamieszczone na łamach „Dziennika Bałtyckiego” 1 lipca 2024 r. (s. 10–11). Wynikało z nich, że nie doszłoby do napisania historii tej szkoły, gdyby nie splot dwóch czynników.

Pierwszym z nich była nostalgia Edwarda Sołtysa do Szczecinka, miejsca jego urodzenia, dzieciństwa, wczesnej młodości, nauki. Drugim – jego możliwości wykorzystania niemieckich opracowań historycznych dotyczących Pomorza Zachodniego, szczególnie Szczecinka, w tym szczególnie – jak wynika ze wstępu – dwóch publikacji: Theodora Beyera *Geschichte des Königlichen Gymnasiums zu Neustettin während der Jahre 1640–1890* (Neustettin 1890) i Karlhansa Sonnenburga *Die Fürstin-Hedwig-Schule zu Neustettin 1890–1945* (Bonn 1987). Ponieważ Szczecinek, który poznaję coraz lepiej z autopsji i różnych wydawnictw, jest wymieniany jako jedno z tych miast współczesnego Pomorza Zachodniego, w których stosunkowo długo byli obecni Kaszubi i brzmiał w nich język kaszubski, ciekawiło mnie, jaki rezultat przyniosło połączenie pasji, nostalgii polskiego miłośnika dziejów tego miasta z owocami regionalnej, niemieckiej historiografii.

Przede wszystkim trzeba docenić starania autora, by przybliżyć historię szczecineckiego gimnazjum, jak należy przypuszczać – głównie jego krajanom ze Szczecinka. Podchodził do tego z dużym poczuciem dumy z osiągnięć ich niemieckich poprzedników. Skrótowo przedstawił dzieje oświaty w tej miejscowości przed założeniem gimnazjum w 1640 roku, natomiast sporo miejsca poświęcił jego założycielce i pierwszej fundatorce księżnej Jadwidze, wdowie po pomorskim księciu Ulryku z panującego na Pomorzu rodu Gryfitów, oraz całej rodzinie księcia. Po śmierci męża Jadwiga osiadła na zamku w Szczecinku, który stał się, razem z miejscową księżęcą domeną, jej „oprawą wdowią”, a w testamencie znaczną część swojego majątku przeznaczyła właśnie na działalność i rozwój tutejszego gimnazjum.

Edmund Sołtys po kolei omawia trzystuletnie dzieje szkoły w poszczególnych okresach historycznych: w schyłkowym czasie istnienia księstwa zachodniopomorskiego, po przejściu nad jego wschodnią częścią w 1648 roku bezpośredniego władztwa przez Brandenburgię, w królestwie Prus (z wypukleniem okresu wojen napoleońskich z lat 1806–1815), Cesarstwie Niemieckim, Republice Weimarskiej i III Rzeszy. Narrację kończy na opuszczeniu gimnazjum przez jego niemieckich uczniów i nauczycieli oraz zajęciu Szczecinka przez wojska radzieckie w 1945

roku. Czytelnik dowiaduje się sporo o uczniach, nauczycielach, programie nauczania, bazie materialnej opisywanej placówki. Jest to wiedza prezentowana na szerokim tle dziejów Szczecinka, jego mieszkańców, Pomorza, a także historii powszechnej. Co raczej nietypowe w tego rodzaju publikacjach, jej autor stosunkowo często przytacza też literaturę anglojęzyczną, na co zapewne największy wpływ miał fakt jego emigracji i zamieszkania w Kanadzie, co było skutkiem zastosowanych wobec niego (i jego rodziny) jako działacza „Solidarności” szykan ze strony władz socjalistycznej Polski.

Nie jest zamiarem niniejszego omówienia wykazywanie błędów i potknięć prezentowanego wydawnictwa, zwłaszcza że nie ma ono charakteru naukowego, a jest wynikiem wartej docenienia oraz uznania pasji i miłości do małej ojczyzny. Warto przy tym wypunktować, że ta pasja i miłość odnoszą się do przedstawiciela drugiego pokolenia polskich osadników na terenie – nie bójmy się tego określenia – historycznie kaszubskiego Pomorza. Trudno o wymowniejszy dowód ich wrastania w tę część tzw. Ziemi Odzyskanych, uznania jej za swoją ziemię rodzinną, tатczesną, jak ją określały na Kaszubach.

Jednocześnie jednak *Dzieje Gimnazjum ks. Jadwigi* są dobrym przykładem skutków, do jakich doprowadza bezkrytyczne wykorzystywanie niemieckojęzycznych opracowań, szczególnie tych sprzed kilku dziesięcioleci, do omawiania różnych zagadnień z historii Pomorza. Niekonfrontowanie ich z poglądami innych autorów, przesadne z nimi utożsamianie się. Można wręcz obserwować pewną modę na odkrywanie pomorskiej przeszłości poprzez zapoznanie się, tłumaczenie i upowszechnianie tez niemieckich historyków, publicystów, w myśl niepisanej zasady, że skoro interesujący nas region należał przed 1945 rokiem do Niemiec, to znaczy, iż najlepiej opisują oni jego przeszłość.

Zacznijmy od tego, że w prezentowanej pracy tylko raz występuje słowo Kaszuby, kaszubski itp. Znalazło się ono tutaj nieco przypadkowo (s. 44), gdy w wymienianej tytułaturze innej pomorskiej księżnej, Elżbiety, ujęto także jej poddanych – Kaszubów. Wbrew pozorom ma to znaczenie dla wydzwieku ideologicznego książki i jej treści. Przypomnijmy, że współcześni badacze historii Pomorza podnoszą, że

ziemia szczecinecka w czasie, gdy powstawało gimnazjum, była w granicach obszaru, na którym powszechnie posługiwano się kaszubszczyzną. Zygmunt Szultka podkreślił, że na tym terenie, także w Szczecinku, wtedy *kaszubszczyzna i polszczyzna były językami żywymi* (*Język polski w Kościele ewangelicko-augsburskim na Pomorzu Zachodnim od XVI do XIX w.*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1991, s. 97). Jednym z tego przejawów było funkcjonowanie w tym mieście w latach dwudziestych XVII wieku szkoły, w której nauczanie odbywało się w języku polskim. Znamienne jednak, że Edward Sołtys o tym nie wspomniał, chociaż sporo miejsca poświęcił innym szczecineckim placówkom oświatowym tego czasu, a – jak wynika z przytaczanej przez niego literatury – miał wiedzę również o tej polskiej. Jest bowiem o tym mowa w kilkakrotnie przez niego przywoływanych *Dziejach Szczecinka* pod redakcją Radosława Gazińskiego (t. I, Szczecin–Szczecinek–Pruszcz Gdański 2010, s. 152). Dla niego bowiem co najmniej od średniowiecza Pomorze było integralną częścią Niemiec, w zasadzie niczym nieróżniącą się od innych niemieckich regionów, w których również funkcjonowały oddzielne księstwa (państwa) i ich władcy. Jak można przypuszczać, rozstrzygające dla niego było, że od tej epoki Księstwo Zachodniopomorskie wchodziło w skład I Rzeszy i *Cesarstwa Rzymskiego Narodu Niemieckiego* (s. 21, 55), a niemieckiego cesarza i jego armię mieszkańcy Szczecinka już w XVII wieku traktowali jako swoją (s. 29). Wątpliwe, by w wyniku takiego samego rozumowania uznał także Czechy za część Niemiec, przecież od średniowiecza będących fragmentem tegoż niemieckiego cesarstwa.

Edward Sołtys nie wykazuje żadnej świadomości, że funkcjonowanie pomorskiego księstwa w ramach rzymskiego, niemieckiego cesarstwa – czy inaczej: niemieckiego państwa (państw) – nie miało większego związku ze stosunkami etnicznymi, wolą mieszkańców poszczególnych jego (ich) regionów, lecz było wynikiem istniejących układów politycznych, także niemieckiej siły militarnej. Najlepszym tego przykładem wydaje się dokonana przez niego ocena skutków *rewersału podpisanego przez stany księstwa zachodniopomorskiego jeszcze w 1493 r.*, na podstawie którego *ziemia pomorska stała się własnością elektorów brandenburskich* (s. 22). Według wszelkiego prawdopodobieństwa chodzi tutaj o układ z tegoż roku zawarty w Pyrzycach pomiędzy elektorem brandenburskim Janem a księciem pomorskim Bogusławem X nie bez powodu nazwanym Wielkim. To jego skuteczność w staraniach o uzyskanie pełnej samodzielności politycznej podległego mu księstwa spowodowała, że na podstawie tego porozumienia on i jego następcy nie musieli już składać hołdu lennego i przysięgi wierności władcom Brandenburgii, uzyskali bowiem wraz z poddanymi polityczną suwerenność. Śladem dawnej podległości było przyrzeczenie, że w przypadku wymarcia rodu Gryfitów ich sukcesorami w odniesieniu

do Księstwa Zachodniopomorskiego będą Hohenzollernowie, rządzący wówczas Brandenburgią. Był to układ tożsamy w swojej istocie z przyrzeczeniem Kazimierza Wielkiego, że jeżeli umrze bezpotomnie, to władcami Polski zostaną węgierscy Arpadowie. Dla wszystkich było i jest jasne, iż nie oznaczało to, że tym samym Polska stała się własnością Węgier (ich królów), jak uznał to w odniesieniu do Pomorza autor *Dziejów Gimnazjum ks. Jadwigi*, na pewno opierając się na stwierdzeniach zawartych w niemieckich opracowaniach. Więcej! Był to oczywisty wyraz oporu władz księstwa i jego mieszkańców wobec niemieckich dążeń, by ich państwo (region) stało się niczym nieróżniącą się częścią niemieckiego państwa, jego cesarstwa. Tak podsumował to wydarzenie Bogdan Wachowiak: *Układ pyrzycki należy ocenić jako duży sukces polityczny zjednoczonego państwa zachodniopomorskiego, zwłaszcza, że towarzyszyła mu także rezygnacja elektora z większości zdobyczy terytorialnych poczynionych przez Brandenburgię w wojnach z Pomorzem* (*Historia Pomorza*, t. II, cz. I, red. Gerard Labuda, Poznań 1976, s. 776).

Dla Bogdana Wachowiaka był to też powód znacznego wzmocnienia trwającego od *pierwszej połowy XIV wieku procesu kształtowania się poczucia odrębności narodowościowej mieszkańców Pomorza Zachodniego* (tamże, s. 852). To zróżnicowanie i zmienne stosunki narodowościowe, odnoszące się także do Szczecinka, całkowicie umknęły uwadze Edwarda Sołtysa. W jego pracy nie ma żadnej wzmianki o stałych mieszkańcach tego miasta niebędących Niemcami. Przez to brak w niej również refleksji nad rolą opisywanej szkoły w odniesieniu do miejscowych stosunków narodowościowych. Ponieważ miała ona w pełni charakter niemiecki (i protestancki), nie tylko powstrzymywała utworzenie się narodowości – powiedzmy – zachodniopomorskiej, ale też znacznie wzmocniła germanizację tutejszej ludności. Wystarczy wspomnieć szereg podanych przez autora omawianej książki nazwisk jej uczniów: przedstawiciele szlacheckich rodów Borcke (Borków), Darkowskich, Buchlinskih (Buchlińskich), Prondzyskich (Prondzińskich), Ostrowskich, Dorpowskich, Saporskich i innych (s. 193–194). O części z nich wiadomo, że długo jeszcze mieli świadomość słowiańskiego pochodzenia.

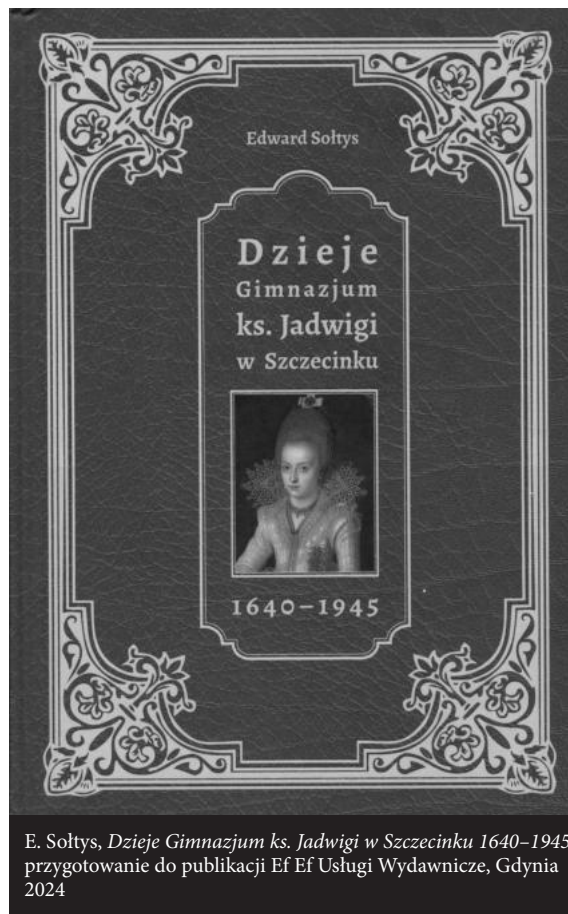
Uprawnione jest stwierdzenie, że to właśnie zamiar umocnienia protestantyzmu i niemieckości na wówczas mieszanych narodowościowo i religijnie terenach był jednym z powodów – obok szczytnej idei podniesienia poziomu oświaty i pobożności – zaangażowania się księżnej Jadwigi w utworzenie gimnazjum w Szczecinku. Miało być przeciwwagą dla kolegium jezuickiego w Wałczu, wówczas będącego w granicach Polski (Zygmunt Szultka, *Język...*, s. 146). Pośrednio może to też świadczyć o atrakcyjności katolicyzmu i polskości dla ówczesnych mieszkańców Szczecinka i okolicy. Paradoksalnie jeden z fragmentów książki

Edwarda Sołtysa umacnia przekonanie o istnieniu wtedy wśród nich poczucia odrębności zarówno od Polaków, jak od Niemców. W opisywanej bowiem przez niego jednej z ich petycji w sprawie oświaty podnieśli w równym stopniu swoje obawy i wobec Polski, i wobec Prus (s. 17). Szkołę jedynie w tym, o które Prusy im chodziło: Królewskie (stanowiły wtedy część Polski), osobne Książęce (nazywane wtedy Księstwem Pruskim) ze stolicą w Królewcu czy już połączone z Brandenburgią?

Konsekwencją przyjęcia za podstawę opracowania literatury niemieckiej było też po części stosowanie terminów, nazw mogących być trudno zrozumiałymi dla przeciętnego polskiego czytelnika. Do nich między innymi zaliczam określenie Pomorze Tyłne (s. 38, 39), jak Niemcy nazywali obecne Pomorze Zachodnie. Domniemam też, że polski uczeń szczecineckiego gimnazjum z okresu wojen napoleońskich, *K. v. Dychtowicz z południowych Prus* (s. 93), w rzeczywistości pochodził z Wielkopolski bądź Mazowsza. Prusami Południowymi bowiem nazwano tereny przejęte przez pruskie królestwo w wyniku drugiego i trzeciego rozbioru Polski, co mogło być trudne do skojarzenia także przez autora książki. To niedopowiedzenie ukazuje też jedną z pozytywnych cech jego opracowania. Skrętnie odnotowano w nim polskie nawiązania w historii gimnazjum, jego polskich uczniów, znajomość języka polskiego przez niektórych nauczycieli, ich wyjątkowe, pojedyncze członkostwo w polskich organizacjach naukowych itp.

Autor utożsamiał znacząco swoje poglądy nie tylko z tezami niemieckiej literatury, ale też z odczuciami byłych niemieckich mieszkańców rodzinnego miasta. Najdalej idącym tego przykładem jest nieco humorystyczny przekaz o ich politycznym, wyborczym poparciu udzielonym nazistom i Adolfowi Hitlerowi, w książce – co w sumie oczywiste – przedstawionym bardzo negatywnie. W wyborach w 1932 roku Hitler zdobył ponad 60 procent ich głosów, co było jednym z najlepszych wyników w skali całego kraju. Wiąc dumni ze swego osiągnięcia mieszkańcy Szczecinka mogli mieć pretensje do innych, że nie stanęli na wysokości zadania (s. 147).

Reasumując: *Dzieje Gimnazjum ks. Jadwigi* na pewno wniosą istotny wkład w osvajanie przeszłości Szczecinka przez polskich powojennych osadników i ich następców. Niewątpliwie najbardziej dotyczy to jej licznych niemieckich elementów. Byli niemieccy mieszkańcy przestają być obcymi kulturowo wrogami, jak byli odbierani w pierwszym okresie po 1945 roku. Są widziani jako bardziej ludzcy z swoimi zaletami i wadami, porażkami oraz sukcesami. Poprzez to samo miejsce zamieszkania także ich dziedzictwo staje się częścią współczesnej miejscowej tożsamości i dumy. Wyraźnie to widać chociażby w podkreśleniu przez Edwarda Sołtysa, że na terenie Pomorza Zachodniego były większe, znaczniejsze miejscowości, ale to w Szczecinku powstało Gimnazjum ks. Jadwigi

E. Sołtys, *Dzieje Gimnazjum ks. Jadwigi w Szczecinku 1640-1945*, przygotowanie do publikacji Ef Ef Usługi Wydawnicze, Gdynia 2024

i promieniowało poza to miasto oraz najbliższą okolicę (np. s. 38-39).

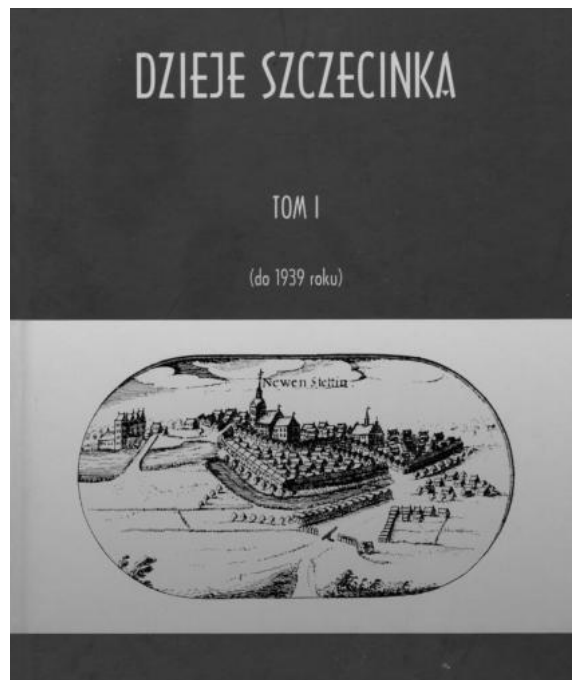
Nie zmienia to faktu, że jego praca jest egzemplifikacją szerszego zjawiska: pomijania ogromu słowiańskich (kaszubskich) elementów istniejących w przeszłości Pomorza we współczesnych jej poświęconych opracowaniach. Niekiedy można mieć wręcz wrażenie, że próby poprawy tej sytuacji to walka z wiatrakami. Warto tu w pierwszej kolejności wspomnieć, że w opracowanych przez profesjonalnych historyków, poddanych naukowej recenzji *Dziejach Szczecinka...*, jednej z niewielu polskich prac wykorzystanych przez Edwarda Sołtysa, zrobiono pod tym względem niezrozumiały unik. W zasadzie nie znajdziemy w niej informacji o składzie etnicznym mieszkańców miasta w poszczególnych okresach historycznych. W uwzględnionej w treści problematyce jest to niewątpliwie cenne, rzetelne kompendium wiedzy. Jednak, jak wynika z zawartej w nim bibliografii, jego autorzy mieli świadomość, że w literaturze, źródłach funkcjonuje sporo przekazów o słowiańskości, kaszubskości Szczecinka i jego okolicy. Dlaczego tego nie wykorzystano bądź chociaż nie odniesiono się do tego?

Problem ten można rozpatrywać na różnych poziomach, przytaczać szereg przykładów. Kilka lat temu w trakcie wycieczki po wschodniej części historycznego Pomorza Zachodniego, zorganizowanej przez redzki oddział Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego,

nie byłem w stanie przekonać, skądinąd bardzo miłej, przewodniczki w Muzeum Kultury Ludowej Pomorza w Swołowie, oddziale słupskiego Muzeum Pomorza Środkowego, że jesteśmy na dawnych terenach słowiańskich, kaszubskich, o czym świadczy między innymi nazwa tej wsi, wywodzona przez językoznawców od słowiańskiej nazwy osobowej Zioło (Witold Iwicki, *Toponimia byłego powiatu słupskiego*, Gdańsk 1993, s. 121). Jednak ten i wszystkie inne podobne argumenty nie trafiały. Koronnym dla niej kontrargumentem były wypowiedzi odwiedzających to miejsce byłych niemieckich jego mieszkańców (i ich potomków), którzy z przekonaniem mówili, że tutaj Słowian, Kaszubów nigdy nie było. Nie starała się nawet rozważać kwestii, czy ich wiedza i przekaz rodzinny obejmowały też czasy wcześniejsze. Pewnym pocieszeniem dla uczestników tej wycieczki były odwiedziny w Jamnie, obecnie dzielnicy Koszalina, w którym – ze względu na utrudniony dostęp do świata zewnętrznego – relikty słowiańskości, kaszubskości przetrwały szczególnie długo. Tam przygodnie spotkany mieszkaniec miał tego świadomość i niezłą wiedzę na ten temat.

Być może to pomijanie dawnej kaszubskości (słowiańskości) Pomorza Zachodniego i innych terenów tzw. Ziemi Odzyskanych jest w części zrozumiałą reakcją na panującą w czasie PRL-u powszechną tendencję wykazywania „na siłę” ich polskości, także wbrew historycznej rzeczywistości i z pomijaniem niemieckiej literatury i niemieckich poglądów w tej kwestii. Teraz zaś można je swobodnie wykorzystywać i przez to odkrywać niemieckość regionu. Nie należy jednak wykluczyć, że w którymś momencie nastąpi przesyt również w tym zakresie, a po nim nastąpi moda na słowiańskość i kaszubskość. Na razie, mimo istnienia także przeciwstawnych przykładów, w niektórych miejscach podnoszenie tego ostatniego budzi zdziwienie. Szkoda, bo wielokulturowość, wieloetniczność w historii Pomorza ją na pewno ubogacają, czynią ciekawszą.

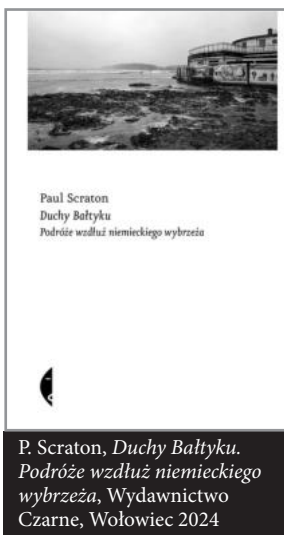
Tę wielokulturowość wyraźnie widać w zbiorze reportaży Paula Scratona z wędrówki po obecnie niemieckim wybrzeżu Bałtyku, czyli terenie w sporej części w przeszłości wchodzącym w skład Księstwa Zachodniopomorskiego, we wczesnym średniowieczu zasiedlonym przez Słowian. Ich autor Paul Scraton, co trzeba zaznaczyć – rodowity Anglik ożeniony z Niemką, ani razu nie używa słów Kaszubi bądź Kaszuby, ale stosunkowo często nawiązuje do słowiańskich dziejów tej krainy. Stać go też na ironiczny dystans do niektórych niemieckich poglądów, mitów z nią związanych. Najbardziej zapadło mi w pamięć podsumowanie niemieckiego, ideologicznego wykorzystania Rugii, największej obecnie niemieckiej wyspy na Bałtyku. Na stałe została włączona w granice Niemiec

(Prus) dopiero w 1815 roku, a wcześniej była w składzie kilku państw państwowych, najdłużej słowiańskich, w tym zachodniopomorskiego księstwa. Otóż w XVIII wieku, a jeszcze bardziej w wieku XIX, uczyniono z niej *centralny punkt niemieckiej tożsamości narodowej* jako źródło prawdziwej „niemieckości”, która zanikła na stałym lądzie, a zachowała się rzekomo w tym miejscu. Dało to autorowi powód do stwierdzenia: *Ostatecznie jeśli Rugia była centrum czegokolwiek, to starych państw słowiańskich religii Świętowita, którego świątynia stała na Arkonie (Duchy Bałtyku. Podróże wzdłuż niemieckiego wybrzeża, Wołowiec 2024, s. 203, 204)*. Dodajmy, że Rugia i znajdująca się na niej Arkona to także ważne miejsce we współczesnej mitologii kaszubskiej, obecne mocno między innymi w twórczości takich luminarzy kaszubskiej literatury i jednocześnie kaszubskich działaczy regionalnych, jak Aleksander Majkowski czy Jan Trepczyk.

Można więc mocno polecić lekturę reportaży Paula Scratona także wszystkim zainteresowanym obecną mitologią, ideologią kaszubskiego ruchu regionalnego, również dlatego, że pokazują wielowymiarowość jej źródeł, ich funkcjonowanie w świadomości teraźniejszych i wcześniejszych mieszkańców miejsc z nią związanych. Przede wszystkim jednak książki zarówno Paula Scratona, jak i Edwarda Sołtysa ujawniają ogrom pracy, jaki należałoby wykonać, żeby wiedza o słowiańskich, kaszubskich wątkach w pomorskich dziejach powszechnie trafiła zarówno do pałaców, jak i pod strzechy. Oby to się udało!

BOGUSŁAW BREZA

MÓDA NA KASZĘBSKĄ MŪZYKĄ W MIESCE. WIERTEL STOLATA „REDZANÓW”

[...] *Mě jesmě kaszëbsczé karno „Redzanie”
I ò swòjim miesce teszno spiéwómë:
Reda, to je snòzi kaszëbsczy nòrt
Reda to je miasto, dze mieszkac wòrt
Swòje miasto mě lubimë
I w piesniach swòjich chwòlimë [...]*¹

W sobòtã, 10 maja, w Rédze, w sali instytucje, co sã zwie Fabryka Kultury, fejrowóné bëło 25 lat dzejaniò karna „Redzanie”. Przëbëło wielno gòscy, tëch wòznëch i wòzniészich. Z ti leżnoscë karno przërëchto- wało specjalny mùzyczny pòkòzk w zainscenizowóny karczmie, dze pòkòzëlë, jak rozmięją spiewac, tańco- wac a sã bawic tim, co robią. Przed samim wejscym na binã jem zapitòł jich czerownika, Mareka Czarnow- szczégò, co sã zmienilo pòd jegò czerënkã (Mark pro- wadzy „Redzanów” òd 2018 rokù), a czim sã to karno jinaczi òd jinëch².

Czarnowsczi òdpòwiedzòł tak:

– Je to ale drãdzé pëtanié. Czej jem zaczął z nima robic, tej òni zacząłë kask sã rëszac. Jem jich przëmù- szil do tuńcowaniò. Stãkelë, jãczelë – ale dało radã. Tuńcëją. To są lëdze dosc tëli w latach. Nòstarszò na- sza spiéwòczka (ju z nama nie spiéwie, ale mò sã do- brze) – mò 104 lata! Strzédnò wiekù je dosc wësokò i tròpią jich różné chòrosccë. Równak wiedno, czej sã wëlëczã – tej wròcają. I to je nòwòzniészé!

Òbczas wëstãpù z binë òkróm zwãków biła przede wszëtczim redota z pòspòlnégò twòrzeniò a seniorzë tunielë tak, co niejeden młodi bë mógł jima pòzadzro- scëc! Pò dzëlu ùroczëstim bëł szrum³. Òbczas ùroczë- stoscë na ekranie pòkòzywóné bëłë òdjimczy z dzejów „Redzanów”.

Zapitóny ò historiã w rozmòwie z Mieszkã Wel- trowsczim z Twòji Telewizje Mòrszci (TTM)⁴, terò- czasnò przedniczka karna, Danuta Biéńkòwskò, a ùszli przëdnic, Andrzej Kass, tak hewò wspòminelë.

Biéńkòwskò: *To bëła ùdba, co wësza òd parafial- nëch chùrów, z Rekòwa i Cechòcëna, cobë sã zebrac i pòspòlno zaspiewac. Ùdbòdòwcama bëłë: sp. Paweł Hincke a Andrzej Kass. Pierszi róz jesmě zaspiewelë 26 maja dlò gazëtników z Belgie, co jich baro nasz mòłowi fòlklor interesowòł. Jima sã widzało. Òd te czasu jesmě zacząłë sã spòtëkac. Ùstalëlë grafik zetka- niów – próbów. Bëł tòczel z mùzykantã, co bë to pòpro- wadzył. Jesmě róczëlë wastnã Ludwikã Kùbrak i òna z nama zaczą cwiczëc i grała na akòrdionie. Pòmalinkù jesmě rëgnãlë z mùzykã, òd tëch piesniów, co më je znelë z dzecnëch lat, bò tej jesz nicht dlò nas nie twòrził. Nie bëło przëstãpù do spiéwòny pòezje pò kaszëbskù. Nie bëłë letkò, ale bëło przijemno.*

Kass: *Pò dwóch latach chiba Paweł [Hincke – dop. T.F.] załatwił Èdka Lewañczika z Żukòwa, znónégò na Kaszëbach, në i òn z nama zaczął cwiczëc, przëdniczòł*

¹ Reda [w:] Edmund Lewañczyk, *Wanoga z piesniã. Zbiór piesni lëdowëch i religijnëch*, Żukowo 2014, s. 28.

² Mojestrone.com, <https://www.facebook.com/61565843638189/videos/707297228330310> [przëstãp: 21.05.2025]

³ Pòl. *potãncòwka*.

⁴ <https://m.telewizjattm.pl/dzien/2025-05-08/66072-danuta-bienkowska-andrzej-kass.html?play=on> [przëstãp: 21.05.2025]

Żukòwò, 2006 r. Pierszi z lewi Édmünd Lewańczik

swòje dokazë. Biwato tak, co w piątk, sobòtã a niedzielã nas białczy doma nie widzałë, bò më wcyg mielë wëstãpë. Czasã w jeden dzéń më dwa razë kòncertowalë.

Biéńkòwskò: Tak mómë strzédnò kòl 25 nôležników w karnie. Bël sztót, co nas bëło wicy jak trzédzescë. Żelë chto òdchòdòł, to colemato na nen [drédzi – dop. red.] swiat. A w ten mòl më szukelë kògò nowégò z familie – cobë to brzëmiało jak karno. W grëpie wiedno lzi, bò nie jesmë solistama. Wëmòwë kaszëbsczi jidze sã nauczëc. Jò sama sã uczëła czëtac na felietónach Gùczowégò Macka, z gazetë. [...] Dzeć terò uczã sã w szkòłach. Równak wcyg felëje akcentu, zgòdnoscë z nòtërã. Kaszëbsczi je uczony do kùnc spòdlecny szkòłë. Pòzni w strzédnij ju gò ni ma. Nie je widzec młòdëch. Rozjézdżajã sã na sztudia, w swiat. Nie przëchòdajã do karna młòdi lëdze, chòcòż przëròczywómë. Jesmë takã familiã, dze dbómë ò se nawzës.

Tomòsz Wiszniewsczi, direktór Fabriczi Kùlturë w Rédze [w kòrëspòndencje z T.F. – dop. red.] wskòzywò na instytucjowã wespółrobòtã z karnã: *Redzanie to je nasza bùcha. Przë kòzdi leznoscë pòdczòrchniwóm, co òni sã pierszim wëkònowcã, co sã pòjawil na binie Fabriczi Kùlturë, i to w dniu ji òtemkniãcò* [2014 rok – dop. T.F.]. Mëslã téż, co karnu je lzi fãksnërowac w sztrukturze Fabriczi, niż jak bëło przodzy. Kò sã i nowë stroje, i stalë ùdëtkòwienië pòdjimów. Je jima bez to lzi, bò ò te spòdlecne sprawë przëdnicztwò karna ni mùszi sã jiscëc. A më sã prosto ceszimë, mògacë zdrzec, jak sã „Redzanie” rozwijajã i pòkòzywajã kùlturã Kaszëb, mdacë wizytówkã miasta.

Andrzej Kass w wëzi wspòmnióny rozmòwie ò czerowóny przez Wiszniewsczégò instytucje gòdòł tak: *Wòznë je, że pòwstała Fabrika. Chùtchi w mie-sce bël colemato we wikszoscë spòrt. To je nama baro pòmòglë. Mómë swòjã salã.*

„Redzanie” pòd czerënkã Lewańczika a przë jegò akòrdiònowim towarzenim wëdelë dwie plat-czi: *Kaszëbsczë piesnie. Redzanie. Słòwiãc kròj ë lëdzy a Tatzëznã.* Na platkach sã piesnie lëdowë i autòrsczë, w tim Lewańczika. Òstałë ònë zebrónë i wëdónë w spiëwnikù pt. *Wanoga z piesniã*⁵. Jidze tam nalezc i te ò Rédze: „Mòje miasto” i... „Reda”. Karno mò zjachónë kròj a ròj. Festinë, przezërczi...

Redaktorowi TTM przëdnicë „Redzanów” òpòwiòdelë téż ò wespółpròcownikach i artisticznëch czerownikach karna:

Kass: *Nòdlëzi wespółrobimë z wastnã Wandã Kirkòwskã z Wierzchùcëna, co lata lateczné òrganizëje fòlkloristicznë przezërczi. Jesmë czãsto dostòwelë tam nòdgradë. Dzãka temù mómë pòtrzebne instrumentë. Karno na platkach wëkòzywò akòrdiòne, diòbelsczë skrzëpice, kòntrabas i... tubã.*

Biéńkòwskò: *Biwelë më téż na jòrmarkù w Rewie. Za Lewańczika jesmë colemato spiëwelë, òn dlò nas twòrził. Mark Czarnowsczi zmienil nama stroje i wpro-wadzył tuńc. Sami sobie narzucómë disiplinã. Mómë wiele ròczbów na latowi czãd. Bãdże sã dze pòkòzãc.*

Jak më co robimë na Kaszëbach, to robimë to rzetel-no – dopòwiedzòł Andrzej Kass.

⁵ Tòmk Fòpka, *Z Tobã bëc – Kirkòwsczi a Lewańczik – Wanoga z piesniã*, „Pomerania” 2025, nr 2 (484), s. 48–49.

Gratulacje òd przédnika Radzëznë Kaszëbsczich Chùrów Tomasza Fópcki

I rzetelno achtnãlë tëch, co sã jima zasłużëlë: Bògusława Brezã, Jadwigã Kirkòwską, Łukasza Kamińszczëgò, dyrekcyjã Szkòłowò-Przedszkòłowi Zrzeszë nr 1 a Kazmierza Òkroja, wieloletnegò prowadnika Miejszi Radzëznë w Rédze⁶. Jima za to dzãkòwałë i zëczbë sklòdałë instytucje a jiné zdrëszone karna a òrganizacje. Pòstrzòdkã nich nie zafelãło Òglowégò Zarzãdu Kaszëbskò-Pòmòrszczëgò Zrzeszeniò, w miono jaczëgò przemówiła wiceprzédniczka, Bòżena Ùgòwskò:

Jubileùsze majã to do se, że z jedny stronë zdrzi sã wstecz. Bez te 25 lat niejeden włos i głos pòsrëbrzòł, bótë stracëlë hawsëce, a wspominczi, òsoblëwò nëch drãgyszich ùszlëch dni, pòblaklë. Za to niejedna spłënała łza, czej przëszło sã òddzãkòwac z tima, chtërny òstelë zawòłony, bë spiewac w niebnym karnie. Na jich przòdkù gwëšno dali stoi czerownik „Redzanów”, sp. Èdmùnd Lewañczik. Równak paradnò rozegracjò, na jakã jesmë òstelë przëròczony, to je przëdno czas redoscë z dobëców, prezentacjò nòbëlniczich zwënëgów i zdrzeniò z nòdzejã w prziiñnotã. Tej nót je zëczëc dalszëgò rozwoju i rozkòscërzaniò kaszëbsczich tradicjów w tuńcu a piesnie, wielnëch ùdbów i pòdjimiznów, a nadto mòzłëwòsców na jich zrealizowanié. Niech dobëti kuńszt, jaczim rozskòcajã serca i chwòlã Bòga, niese „Redzanóm” wiele redotë, nadto mòcë i zdrowiò, bë tuńcowim krokã dochòdelë do pòstãpnëch jubileùszów.

Karno jezdzzy pò Pòlsce i nié leno, a rozkòscërzziwò naszã kaszëbskã kùlturã – òbczas ùroczëznë gòdòł na binie Mateùsz Richert, bürmëster Rédë⁷.

Mark Czarnowsczi

Kuńczãcë rozmòwã z Marekã Czarnowsczim w rëdzczì Fabrice Kùlturë, jem jesz zapitòł:

– Niechtërny mówią, że karno fòlkloristicznë w miesce je bütën szëkù. Co Të mësliysz?

Czarnowsczi òdrzekł:

– To nie je bütën szëkù, bò Réda je dosc młodim miastã. Rëchli to bëła wies. Wiele lëdzy, chtërny tuńcëjã i spiewajã w „Redzanach”, òni wëchòwalë sã na wsë. [...] Wiele lëdzy na wsë dzysdnia sã sromò kaszëbiznë, a pòdlug mie je terò takò móda na zajimanié sã tradicjowã, lëdowã mùzykã w miesce.

WIADŁA PÒZEBRÒŁ I PÒ KASZËBSKÙ
ZAPISÒŁ TOMÒSZ FÓPKA

⁶ Maciej Krajewski, *Zespół Redzanie świętował 25-lecie działalności. Jubileusz zwięczyli potãncówkã.*

<https://reda.naszemiasto.pl/zespól-redzanie-swietowal-25-lecie-dzialalnosci-jubileusz-zwienczyli-potancowka/ar/c13p2-27574629> [przëstãp: 21.05.2025]; <https://kaszuby24.pl/juz-25-lat-z-duma-promuja-kaszubska-tradycje-redzanie-swietowali-swoj-jubileusz/>; https://gwe24.pl/pl/14_kultura/43900_25-lat-pielegnowania-kaszubskiej-muzyki.html; <https://fabrykakultury.pl/25-lat-zespołu-folklorystycznego-redzanie/>; <https://www.telewizjattm.pl/dzien/2025-05-15/66106-25-lat-zespołu-redzanie.html?play=on>

⁷ <https://nadmorski24.pl/aktualnosc/72366-to-duma-i-chluba-naszego-miasta-zespól-redzanie-obchodzi-25-lecie>

KASZËBSCZË SPIËWË W JELÓNKÙ. TO SZMAKÒ ZA WICY

Òd piãtnòsce ju lat w môli wsë Jelónkò w gminie Serakòjce dlò spòdlecznëch szkòłów i przed-szkòłów òrganizowóny je Gminny Konkurs Piosenki Kaszubskiej „Kaszëbsczi Spiëwë”. Jem pòjachòł w jedno lżëkwiatowé przedpòłnië do szkòłë, cobë kãsk ò tim pògadac, zazdrzec w kroniczci, protokòłë. Przeròczëła mie a dopòwiòdała direktòrka szkòłë, Ana Labùda, a papiorë donòszała zez sekretariatu Aldona Fiuk.

Jaczi bël pòczãtk „Kaszëbsczi Spiëwów”?

– Kònkùrs zaczął sã w 2010 roku, òd ùdbë Emilie Płotczy, szkòłny òd kaszëbszczëgò, tej dopòmògła Elżbieta Drëwa [pòl. Drywa] przë wspiarcym chiżniëszci direktòrczi szkòłë, Èwë Kacziñszci. Nòprzòdkã to bëlë eliminacje do tegò lëzynszczëgò kònkùrsu, pòmòrszczëgò.

Jacze sã nòwikszë kłopotë w òrganizowanim? Dët-czi?

– Z dëtka je wcyg lepi, i gmina, i pòdjimcowie pòmògajã. Nòdgradë sã wòznë dlò wëkònowców. Mómë szterë kategòrie (przedszkòla i zeròwczci, klasë 1–3, 4–6, 7–8, solo i w karnie) a do te jesz Grand Prix. I pòczestënk wiedzno je. Mómë starã wespółrobic ze wszëtczima. Òd zòczãtkù wspiérò nas Gminowi

Òstrzòdk Kùlturë w Serakòjcach. Mùsi sã przë òrganizacji kònkùrsu kãsk nachòdzec, naprosëc.

Co sã zmieniwò w repertuarze wëkònowców?

– Czãsto pòwtòrziwónë sã „Kaszëbsczi jezora”. Latos te bédënczi wëkònowców bëlë różniëszë. Żuri wòli ròz klasykã, tradycjã (stòrë spiëwë), a ròz co nowëgò (z gòtowã aranżacją nagròną, puszczonã). Tej-sej je àcappella i to sã bròni. W młodszych karnach pòdkład czasã przëszkòdzò, jak je za chùtkò, za glosno. Lepi jak chto graje „na żëwò”, mòże pòczekac, jaż dzeckò lëftu nabierze, pòmòże jemù, pòtòwarzi. Donëchczòs më mielë pò dwa szëtczci do spiëwaniò, latos më zeszlë do jednëgò, cobë to za dlugò nie dërchało.

Jak wëzdrzi kalãdòrz dzejaniò wkòł kònkùrsu?

– Na pòczãtkù roku stòwiómë datë. Tak próbujemë sã wpasowac, cobë sã nie nałożëło na jinë imprezë. Pisma ò patronatë a dëtczci wësëlómë. Tak miesãdz przed datã ju jidze òstrzi. Zgłoszenia je nót przëzdrzec. Pòùsadzëc wszëtkò. Żuri zaprosëc, gòscy. Dac wiedzã do mediów.

Jacze media z wama wespółrobijã?

– Pisała ò kònkùrsu w gazëcie „Wiadomòsci Sierakowickie” wãstnò Danka Pioch, òstatno filmòwã relacjã do Internetu zrobił Ròbert Jakùbk [Jakubek]. Bëlò tész

w Kartuzy.info. Dôwómë do wiédzë na naszą internetowã stronã a na Facebooka.

Chto bez te 15 lat robił w karnie òbsãdzëcelów?

– Bëlë to (alfabeticzno): Filip Baranowsczi, Sławòmír Bronk, Katarzëna Bùtowskò, Henrik Klasa, Terësa Klasa, Alina Klejna, Irena Kùlwikòwskò, Mariò Neubauer, Danuta Pioch, Karolëna Stankòwskò, Michòł Szczipiòrszczi, Karolëna Wãwerskò.

A kògò piesnie nôczãscy sã spiëwónë?

– Strzód àutorów pòjòwiajà sã: Janina Cyskòwskò, Tadeùsz Dargacz, Tomòsz Fòpka, Waclów Kirkòwsczi, Tadeùsz Kòrthals, Werònika Kòrthals, Antoni Peplińsczi, Eugeniùsz Prëczkòwsczi, Jerzi Stachùrszczi, Karolëna Stankòwskò, Aleksander Tomaczkòwsczi, Jan Trepczik, Witòld Trëder. Sã téz

spiëwë lëdowë a tej-sej kòwerë (w tłomaczeniù Anë Gliszczinśczi i Iwònë a Wójcecha Makùròtów, T. Fòpcki [2024]). Pòjòwiajà sã téz nowë nôzwëska, jak Katarzëna Chrul.

W latosym (15 lëzkwiata 2025) kònkùrsu wżãło ùdzël 37 solistów i 20 duetów. Òbsãdzëcelowie (Karolëna Stankòwskò, Irena Kùlwikòwskò a Mariò Neubauer) – mielë tej co robic.

– Cezimë sã, co bëło tëlì chãtnëch do spiëwaniò.

Jak lëdze zdrzã na to, co robita?

– Rodzyce ceszã sã, że kònkùrs je òrganizowóny. Szkòła zëje. Parlãczi sã z kaszëbiznã. Pò tëch 15 latach mëslimë pòmału ò tim, cobë kònkùrs bëł pòwiatowi.

DO JELÓNKA BÈŁ ZAJACHÓNÝ TOMÒSZ FÓPKA
ÒDJ. Z ARCHIWÙM SZKÒLÈ W JELÓNKÙ

WÈNICZI MIÓNKÓW Z 2025 ROKÙ

Przedszkòla a zerówczi, soliscë: 1. Matilda Miotk (szkòła w Mòjszu), 2. Zyta Krampa (Samòrządżënowë Przedszkòlë w Serakòjcach), 3. Matilda Reclaw (przedszkòlë „Zelony Wiatraczk” w Serakòjcach); **wëprzëdniënië** – Nataliò Kònkël (szkòła w Tëchlënie)

Przedszkòla a zerówczi, duetë: 1. Aniela Bigùs, Ignacy Szënszecczi [Szynszecki] („Zelony Wiatraczk”), 2. Dòminika Labùda, Jakùb Wesòłka (Tëchlëno), 3. Aniela Nastafò, Alicjò Bastian (szkòła w Lësëch Jamach)

Klasë I–III, soliscë: 1. Artur Karkòwsczi (Jelónkò), 2. Marta Makùrat (Jelónkò), 3. Rozaliò Miotk (Jelónkò); **wëprzëdniënië** – Łucjò Roszkòwskò (Tëchlëno)

Klasë I–III, duetë: 1. Milena Kònkël, Roksana Wesòłka (Tëchlëno), 2. Marcelëna Zawòrskò, Kòrneliò Zabòrowskò (Jelónkò), 3. Yelena Dominiv, Marcelëna Stòlc (Spòdlecznò Szkòła nr 1 w Serakòjcach); **wëprzëdniënië** – Antonina Labùda, Julia Lës (Tëchlëno)

Klasë IV–VI, soliscë: 1. Lidiò Kòszałka (Załkòwò), 2. Tòna [Antoni] Wenta (Łësniewò Serakòwsczë), 3. Zuzanna Miotk (Lësë Jamë); **wëprzëdniënië** – Michòł Roszkòwsczi

Klasë IV–VI, duetë: 1. Marcelëna Stencil, Marta Wenta (Załkòwò); 2. Agata Wòzniòk [Wòzniak], Alicja Grabòwskò (Lësë Jamë); 3. Agata Pòbłockò, Marcelëna Trëder (Lësë Jamë); **wëprzëdniënië** – Rozaliò Lës, Klara Lës (Spòdlecznò Szkòła nr 1 w Serakòjcach)

Klasë VII–VIII, soliscë: 1. Òliwiò Kònkòl-Szulc (Spòdlecznò Szkòła nr 2 w Serakòjcach), 2. Òlga Labùda (Tëchlëno), 3. Marcelëna Labùda (Spòdlecznò Szkòła nr 2 w Serakòjcach); **wëprzëdniënië** – Małgòrzata Kòszałka (Załkòwò)

Klasë VII–VIII, duetë: 1. Laura Karkòwskò, Nadiò Szutenberg (Jelónkò), 2. Alicjò Mejna, Anna Kòtëla [Kotyła] (Załkòwò), 3. Joanna Kònkël, Klaudiò Ratajczòk (Tëchlëno); **wëprzëdniënië** – Antonina Lejk, Nadiò Piòsk [Piask] (Jelónkò)

Grand Prix trafiło do Małgòrzatë Kòszałczì z Załkòwa.

Drëszë. Wëstãp òb czas ùroczëznë wrãczowaniô nôdgròdë Bëlly Szkólly w 2023 r.

WUNDERTUTA. SMACZCZI Z NOWI PLATCZI

Na mòji pòlëcë z platkama z kaszëbską mùzyką, dzes midzë pòsobnyma CD festiwalu Cassubia Cantat, *Gjinjienjim*, Bùbliczkama a Fùcusã, pòjawiła sã ze szmakã wëdónò w mòdro-afelzynowi farwie platka karna Drëszë pòzwónò *Wundertuta* (z niem. *Wundertüte* – cëdownò tuta). Jak napiselë na òbkłòdce placzki ji ùtwòrcë: *Wundertuta to kaszubski, zanikający już zwyczaj obdarowywania dzieci specjalnym rożkiem pełnym słodczy i drobnych upominków. [...] Tak jak tradycyjna kaszubska wundertuta kryła w sobie słodkie niespodzianki, tak ta płyta jest pełna skarbów – zapomnianych melodii, dawnych pieśni, historii i dźwięków, które przeniosą Was w czasie i przestrzeni.* Tej ju je wiedzec, czegò sã mòże spòdzòc.

Kògùm sã àutorzë placzki, Drëszë? Karno dziejò trzë lata. Tak wspòminają swòje pòczãtcki na fejsbòkówim profilu karna¹: *na początku lutego zagraliśmy swój pierwszy koncert w klubie Ucho jako duet Joanna Gostkowska i Michał Mantaj. Niedługo później dołączył do ekipy lutnik Hubert Połoniewicz, a Joanna otrzymała stypendium Województwa Pomorskiego dla twórców kultury na nagranie swoich utworów. Dzięki nim udało nam się m.in. dotrzeć do finału konkursu Nowa Tradycja Polskiego Radia. Zagraliśmy sporo koncertów w pięknych miejscach ze wspaniałymi ludźmi wokół. Òd stëcznikòwëgò kòncertu w 1923 rokù pt. „Święci patroni. Pieśń o św. Agacie” we wejrowszczim Mùzeùm Kaszëbskò-Pòmòrszczi Pismieniznë a Mùzyczi je z nima Jakùb Klëmãsewicz (pòl. Klemensiewicz), co graje na tenorowim saksofónie a klarnéce. Przędniczkã „Drëchów” je Joana Gòstkòwskò, co spiëwie a graje na gduńszczich gãslach (pòl. gęslach). Czëtińcowie „Pòmëranie” pòznelë jã, czëtajãcë rozmòwã z gòdnikòwëgò numra z 2019 rokù².*

Do wëslëchaniô plitëzachãcëlamie recenzjò prof. Witosławë Frankòwsczi, jakã Drëszë delë na swój profil na FB. Przeczëtòł jem tam m.jin.:

Zwracają uwagę świetne solówki Jakuba Klemensiewicza zarówno na klarncie, jak i saksofonie, pomysłowe, pięknie łączące się z partią wokalną. Michał Mantaj dzielnie sekunduje koledze na akordeonie, w przyptywie tęsknoty zamienianym na fortepian (wyborne te preparacje we wstępie do „Gdzie je nasz tatk”). Hubert Połoniewicz tak subtelnie towarzyszy solistce na gęslach gdańskich („Pòd bòrà chòjna stojała”), że aż chciałoby się pozostać w wyczarowanym przezeń pastelowym, odrealnionym świecie. Słuchając zaś przekonujących chórków rochochoconej kompanii, nasuwa się jednoznaczna konstatacja na temat niemałych chyba doświadczeń weselnych męskiej części zespołu? Za sprawą niskiego, ciepłego Joanny Gostkowskiej przekaz znanych kaszubskich pieśni ludowych nabiera dodatkowych walorów. Niemały wpływ ma na to wysmienita dykcja solistki i jej wrażliwość fonemiczna.

Platkã òtmikò „Sëwi gòłãbeczek” – miłotnò spiëwa ò rozestanim, co ji melodiã pòdała w 1937 rokù Irena Rzepa z Dabògòrzò, a słowa sã wzãtë z tekstu spisónëgò w 1936 w Kartuzach. Teskno przëwtróziwò saksofòn, a pòsobné sztrófczi na jãdrnym spòdlim

¹ https://www.facebook.com/zespoldresze/?locale=pl_PL [przëstãp: 19.05.2025]

² Tòmk Fópka. „Czemù kaszëbskò kòza nie chce do pòlszczi chałupë?” ò kaszëbsczi mùzyce z Joannã Gostkowskã-Białek, rozpòwiédò Tòmk Fópka, „Pomerania” 2019, nr 12 (537), s. 46–48.

akordionu wëbrzmiewają dzëwczëcã kòmùdã. Na zòczãtkù nagróny zòbi gòwòr kòzë mëslëc, co ta historiò dzeje sã òb lato. Gòstkòwskò swim delikatnym głosã spiëwò wërazno, prosto, bez melizmatów, co to je niechtërny artiscë tak lubią. Je to dokòz, jaczi Drëszë majã w swim kòncertowim repertuarze, co ùdokaznilë chòcle òbczas kòncertu w Kartuzach, 29 Ìzëkwiatà 2022 rokù³. Pòdobnò w charakterze je „Drobna rutkã sa jem”, spiëwa na melodiã Klarë Słowi z Gòwina do tekstu ze Strzelna (1908). Trzëdzelné metrum pòdczòrchniwò ritm wëbijóny na trójkãce. Wiele wiesòloscë wprowadzò „Lezi bót” z Pòlczëna (1930) do tekstu z Gòwina (1951) z refrenowim „tralala”. Głos przegòdiwò sã z instrumentama, jaczé tej-sej jidã swòjã, improwizowónã drogã. „Pòd bòrà” je znónò szerzi pòd titlã „Pòd bòrà chòjna gòrała”. Tã interpretacjã jinaczi proscészò harmóniò a dopòwiòdajãcy mitkò klarnët. Artiscë sygnãlë do zdrzòdła z Lëzëna z rokù 1945. Pòsobny dokòz, z pòczãtkù lat 50. ùszlëgò stolata, pòdlug zwãków ze Strzelna wprowadzò „mòrsczi” klimat. Pierszi ròz czëjemë w przëwtòrzeniach chłòpszcë głosë. To je „Dzys na mòrzu wiòlgò fala”. Mùzyka je spòkójnò, jakbë przék wałoma, co to je nèkò nordowi wiater. Tak-cos zdòrzò sã w kaszëbsczi mùzyce chòcle, trzimiac sã mòrsczi témiznë, kòl Waclawa Kirkòwsczëgò w jegò „Rëbacczim namienienim” do słów Eugèniusza Prëczkòwsczëgò, dze „sziòrëm sã zerwòł, szòleje bùrzò” plëną walòszkã... Wzãtò òd Marie Bòdzentównë (nagranie z Wejrowa, 1946) spiëwa wieselnò „Zaròzka ju z rena”, znónò téz jakno „Òd samégò rena”, z krzikònyma dzëłama – mò kòntrowã budowã. Naròz wiesòlò, cobë przeniëc w zamëszlënk, a tej zòs zatracëc sã w tuńcu. W kaszëbsczi mùzyczny lëteraturze jidze nalezc pòsobnã interpretacjã, chòcò bez wòłaniò – na platce *Z kaszëbszczich stròn* karna Stolem z Chwaszczëna⁴. Tej-sej na place mùzykanécë wplòtają to kòsëdra, to rajnlendra abò pòlkã. Ò pòsobnym sztiëczkù, „Dobrò tobaka”, i ò całi platce òpòwiòdò Gòstkòwskò na antenie Radia Kaszëbë, dze wskòzywò na swòjczë pòchòdzenië dokazu ò tobacë⁵. Òriginalny zòpis ti spiëwë w wëkònanim Rozalie Cylczy (pòl. Zielke) z Wiòldzi Wsë (1951) mòze nalezc chòcle na platce wëdóny bez Institutu Kùnsztu PAN w rokù 2016⁶. Mùzyka sã rozwijò, *poco a poco* dynamiczno a harmòniczno, cobë sã zakùnczëc zëwim tuńcã, wierã pò zażëcym tobaczi. Grozã mòrsczich dënëgów bëlno òddelë mùzycë w „Dze je nasz tatk?”. Fòrtepiãnowë zwãczy nië z tegò swiata pëszno wespòlgrają z wietrzëszczã saksofònowim, a Gòstkòwskò pòtrafi òbez szeroczë jak szerok òtemkë òczë ùraszlëgò rëbòka spiëwanië – dopro-

wadzëc do dërgòtaniò dëcha slëchińca. To je piesniò, jakò dówò ògromnë mòzlwòscë interpretacje. Dozdrzãła to chiżni Witosława Frankòwskò, twòrzãc platã *Mòrze*, wëdónã w rokù 2004 bez wejrowszczë mùzeùm⁷, dze tã piesniã pò mèsterskù wëkònelë Aleksandra Kùcharskò-Szefler (sopran) i Cezari Pòcòrk (akòrdiòn). Do bëlnëch chùralnëch òpròcowaniów ti piesnie, znóny jakno „Rëbòk”, przënòlëgò zarechòwac trzë aranżacje (na chłòpski, białogłòwsczi i miészóny chùr) zrobionë przez Mareka Rocławsczëgò⁸. W klarnëtowi „klamrowi” solòwce Jakùba Klëmãsewiczã w „Mamùlkò mòja” je wiele nostalgicznëgò ceplã, co równowòzi niewëbrzmialì smùtk tekstu przë dosc redotny mùzyce. Przë „Marëszònce” nodzi same chòdzą, a chłòpszcë zaspiewë i nië do kùńca zrozumialë wëkrziknieniã wskòzywają, co zabawa je ju dosc dalek rozkrãconò. (Në i „tralala” w refrenie robi swòjã robòtã). Mùzyka sã rozwijò, plëną tonacje. Jãz zòł, co „Marëszònka” tãrwò leno niecalë 5 minut... Czëkawã, wieslësztròfkòwã wersjã „Hej sònkò, sònkò” zabédowa Joana Gòstkòwskò pòdlug tekstu zez Wdzydów Kiszewsczich (1932). Nie zafelãło tam parlando spiëwòczczy, a wszëtkò òbòniò klarnëtowë wiãzenië. To je chãtnò wëkònywónò spiëwa òbczas festiwalu Cassubia Cantat w Bëtowie. W robòce miało jã m.jin. Kaszëbszcë Duo Artisticznë⁹. „Piesniò ò Jastarni” Gerarda Kònkela je jednã z nòpiãkniëszich rëbacczich piesniów, jakò nalazła sã na czile platkach, téz na wspòmniòny ju, pt. *Mòrze*. Tuwò mie përnã zafelãło tegò, co niesã słowa, a co tak bëlno zabrzëmiało w „Dze je nasz tatk?”. Nónòlepi to spszëwiã w Jastarni. Brëmza Hùberta Pòloniewiczã dobrze sã zestawia z fòrtepiãnã a saksã w „A tã ptòszkù, skòwronuszkù”. Snòzo wëkònóny dokòz, chòcò bëm wòlòł, czëjbë chłòpsczi tekst spiëwòł chłòp, równak ni mòze òdmòwic spiëwòczcë wëczëcò. Baro mie sã widzãło òrganowë brzëmienië akòrdionu w dzëlu „slëbnym”, co pò tim wròcò do fòrtepiãnowégò towarzeniò. Gòstkòwskò dodała do znónëgò tekstu dzël spisóny w 1936 rokù we Wejrowie, co ùbògacëło spiëwã.

Czej sã skùnczëło slëchanië platczy, chatno bëm jã pùsycł jesz ròz, bò to dokòz smaczny je. Do pòdòwaniò w bëlnym mùzycznym kaszëbsczim gòscyńcu, dze i wëpic dadzã i zatańcowac sã dò. Mòze sã zamëslëc, ale nie jidze sã ùpic na smùtno. Pëszny dzewùs przëniëse co do zjedzeniò a wiész, co to cë na zòce nie òstònie. I sami znajemny wkòł. Òd Jastarni pò Wdzydze. Równak czedës nawetka z nòlëpszi karczmë mùszi wëlezc.

TOMÒSZ FÓPKA

³ Tòmk Fòpka „Drëszë w robòce”. *Z koncertu w Kartuzach*, „Pomerania” 2022, nr 6 (565), s. 44–45.

⁴ CD Stolem z Chwaszczëna, *Z kaszëbszczich stròn*, Futurax, 2002.

⁵ <https://radiokaszebe.pl/podcast/dresze-nowe-zycie-dawnych-kaszubskich-piesni/>

⁶ CD *Melodie z borów, lãk, pòl i znad wód*, Instytut Sztuki PAN, Warszawa 2016.

⁷ CD *Mòrze. Kaszubskie piesni o morzu*, MPiMKP, Wejherowo 2004.

⁸ *Rëbòcë òd Wiòldzëgò Mòrza. Piesni kaszubskie o morzu na chòry jednorodne i mieszanë w opracowaniu Marka Rocławskiego*, MPiMKP, Wejherowo 2019.

⁹ CD *Cassubia Cantat 2013*, Muzeum Zachodniokaszubskie w Bytowie 2014.

NOWI STÔRI STAR

PART 2

Wrôcômë dzysë do pòwiôstczi ò naszich strażakach. Përzna ze smiéchã pòznôwômë przigòdë szpelë, jakò nie chce òddac swòjégò stòrégò gasniczégò wòzu. Nawetka jeżlë mają dostac czësto nowi! Ùložëlë so plan, jak dostac nen nowi a zatrzëmac stôri. Ùdò to sã jima? Ùzdrimë!

Wójt gminë sedzòł za swòjim biórkã, na zeslu. Wzéròł na swòjich gòscy, trzech chłopów a mloadã bialkã. Pò sztòce òdezwòł sã pòstãpny ju róz:

– Co wa mie prawita, że to àuto je nibë wasze... doch to nie je mòżlëwòtã! Żódnëch papiorów ni mòta!

– Mómë wspòminczi – òdrzek prezes strażë pòżarny – wszëstkò spisòné.

– Kò to nie je żóden dokùment – klarowòł wójt – a tak pò pròwdze, ò co wama chòdzy? Mòta dostac nowi wóz, je to lëchò?

– Kò lëchò to nie je, le më so tak mëslimë, że nama bë pasowalo miec dwa wòzë. Plac mómë, aktiwnò jednostka, mómë aż 50 nôleżników. Më bë

prosëlë pana wójta, żebë nama tégò stara òstawic. Më mdzemë mielë dosc òbsadë na dwa àuta. Na kòzdé wëzwanié mdzemë fardich! – staròł sã jakòs dobrze przedstawić swòj pòzdratk prezes. Wójt równak nie chcòł tégò slëchac.

– Ju kùnc ti gòdzczi! Tim z Pëlckòwa jò móm ju to wasze àuto òbiecòné. Òni doch tim swòjim żukã nick ni mògã zrobic. A wa?! Wa miast sã ceszëc z nowégò wòzu, to cos mie tu stãkòta. Gmina mò jinteres w tim, żebë dwie jednostczi miałë dobré wòzë. Tak téz mùszi òstac.

Tu strażacë chcelë jesz cos tlomaczëc, ale wójt jima dali nie dòł gadac.

– Na tim to je ju kuńc pò pròwdze! Jedzta mie rut, a rächtujta rum na nowi sprzät, a swòje àuto wèrèchtujta dlò jinèch! Do ùzdrzeniò!

Na tim wszètczé kòrbiónczi sã skùńczëlë. Delegacjò òchòtny strażè wżala sã a pòjachala do siebie.

Tróf chcòł, że prawie jak òni zajachalë pòd remizã, to tam zaczęła węc syrena, wòlac strażaków na alarm! Òni wèskòklë, òtemklë chùtkò brómã.

– Chùtkò! Przezeblekòjta sã, a jò wèstawiã àuto! – zakrzikòł Jónk, jich szoféra.

Zarò téz na kòłach pòdjachalo pòd remizã jesz dwóch strażaków. Jesz jeden przènkòł piechti. Bëło ju jich dosc na akcjã. Prezes chwęcyl za radiostacjã, pòdòł jich numer a zglosyl, że sã fardich do wëjazdu. Z drédzi stronë òdezwoł sã zawòdowi strażak z kòmeńdë z Pùcka. Pòwiedzòł, że chòdzy ò òdżin na torfòwiskach, a wëklarowòł, gdzie mają jachac. Rësziel!

Ju w drodze widzelë nòprzód jinë straze jadacé na ratènk. Czedë minälë las, widzelë téz dim co szed òd pól, na chtèrnèch lédze przòdë lat kòpelë torf.

– Kręcë tu, w tã pòlnã stegnã! – rozkòzòł prezes, a zarò zaczął téz jima gadac, bò jacha prawie dwóch mlòdèch strażaków:

– Òpasujta, bò jak torf sã pòli, to je diòchel. Mësłzita, że je ju zagaszónë, a timczasã òdżin sã pòd zemiã przedostanie, a bùchnie w czèsto nowim placu.

– Joooo, dómë radã! – òdrzeklë.

Pòdjachalë na plac, stanälë tak, żebë bëc z wiatrã, żebë òdżin a dim szed òd nich. Zaczälë gasëc. Jinë straze téz lalë wòdã z jinèch strón. Ògnia wiòldzégò nie bëło, ale cepla a dimù w smòk! Sztótamë jak wiater kręcyl, to aż ni mòglë dichac òd tégò.

– Wòda sã zarò nama skùńczi! – hërlëkòł prezes. – Jezlë nama tu nie dowiozã, to mùszimë sami halac!

W ten czas stalo sã cos niebezpiecznégò. Wiater, co dmùchòł òd nich, abò sztótamë pèrznã kręcyl, terò òdwrócył sã richtich w jich stronã. A jesz jakbë bëł mòcniész. Zarò na nich rësził gãsti smierdzący dim, a za nim cepla a òdżin.

– Do wòzu! – wadzyl prezes – do wòzu, mùszimë stãdka rëmac!

Wskòklë w àuto. Jónk przerzucyl wajchã òd biegow, wcësnał gaz, mòtór zawil, ale wóz nie rësził sã z placë.

– Cëz je?!

– Wëskakiwac a sprawdzëc!

– Diòbël weznie!

Terò òni widzelë, ò co chòdzy. Na mitczi torfòwi łacë pò jaczims czasu jich àuto zapadlo sã kòlamë pò samé òse. Tak że kòła kręcëlë sã letkò w mitczim grunëce, a nie cygnälë nick do przòdkù. Terò nie bëło do smièchù. Mòglë wiornac na szpérach, ale tedë bë òstawilë swòjégò kòchónégò stara, a òn gwësno bë sã spòlil.

– Co robic?

– Pchòjta!

– 12 ton?! Nie rëszimë!

W tim dokòla nich pòjawilë sã jaczis lédze w mùndurach. Zajachalo jaczes mniészë àuto. Zarò ti nowi zaczął wiãzac linã do àuta. Niechtèrny pchalë. Terò mielë szansã, bëło jich wicy.

– Spòkójno! Zdãzimë – krzikòł jeden. – Karòł ju jedze z dodomù swòjim trekrã, jak nie wëpchniemë, to òn nas wëcygnie!

Strażacë ze stara pòwzeralë pò se. Ti, co przëszielë jima z ratènkã, to bëłë strażacë z Pëlckòwa. Kò doch prawie pòd tą wsã sã pòlëło. Razã terò zaczął wëcygac wóz z torfù. To rãczno tak nie szło, ale w slédnym sztóce pòdjachòł prawie nen treker. Tu ju bëł nòwiksi czas, bò cepla nie dawalo sã strzëmac, ani téz demù grëzacégò w gardla, a wòdë ju nie bëło. Za trekrã star rësził! Òni wszètcë wskòklë do niégò, a pëlckòwanie do swòjégò żuka. Na cwiardim mòz-na ju bëło jachac bez pòmocë trekra.

Zatrzimalë sã dopiërze pòd pëlckòwską remizã. Rozsedlë sã bùten, wëkaszlalë, òdpòczälë, chtos przèniós wòdã. Pilë dlugò. Mùnë mielë czerwònë òd cepla a robòtë, a téz czòrnawë òd demù. Jaczis czas nicht nick nie gòdòł.

– Bóg zaplac wama – òdezwoł sã w kùncu prezes.

– Kò to je normalnò sprawa – òdrzek dowòdca pëlckòwiòn. Wszètczi zaczął pòmalinkù prawic ze sobã ò tim ògniu. Kùnc kùnców chtos rzek:

– Kò mòzna pòwiedzec, że më swòje retalë. Wójt gòdòł, że nen wóz do nas mò trafic, jak wa nowi dostónieta. Më tak za tim zdajemë, bò wzeròjta....tak to më żukã a trekrã jezdzymë – tu sã zasmiòł.

To czwioro, co bëło ù wójta, pòwzeralo pò sobie.

– Në jo, cos më czëlë.

– Më wiémë – zaczął nen z Pëlckòwa – że to nie je tak letkò swój wóz òddac. To doch je jak chtos z familie! Më téz ju czëlë, że to sã wama nie widzy. Ale tak jak dzysë, pamiãtòjta, że më bãdzemë ò niégò dbalë, jak blós sã dò! Wa dostónieta doch nowi, a ten mdze dlò nas jak nowi. Më tu przez las żëjemë. Bãdze dobrze midzë nama? – Tu wëcygnã rãkã do prezesa. Nen pò sztóce pòdòł mù swòjã.

– Pò dzysë jak jò bë móg wama òdmówic.

– To nie je mùs...

– Nié nié! Jò sóm chcã! A wóz wësëkujemë, jak blós mdzemë mòglë!

Na tim téz òstalo. Chòc òni to mùszelë jesz pèrznã przetrawic, ale jak to gòdajã, pròwdzëwèch drèchów pòznówò sã w biédze. Czedë przëszed nen nowi wóz, to stòri star szed do Pëlckòwa. A strażacë... strażacë pòspòlno zrobilë z ti leznoscë wieszi festin. Dlò òbëdwùch wsów.

MATEÛS BÛLLMANN

Tekst z niejednymã znankama nordowi kaszëbiznë

BĚLĚ ŽENIAŁI, A JU NIE SĄ. CĚŻ TO JE NEN CAŁI ROZDĚNK?

Jesz nie tak często dówno w latnym cządze nie bĕło taczĕgò dnia, żebĕ nie bĕło widzec młodĕch, dopiĕrkù co zaslĕbionĕch lĕdzy wĕchòdajacĕch z ùrzǎdu abò kòscoła. Dzysò ni ma dnia, żebĕ Okrǎgòwi Sǎd we Gduńskù nie òrzĕkòł rozdĕnkù (rozwòdu). Prosto mienilĕ sǎ czasĕ i chòc, jak pòkazĕją statisticzi, coròz wicy lĕdzy żĕje w niefòrmalnĕch zwiǎzkach, jacĕ nie sǎ rozrzesziwònĕ na sǎdowi drodze, dĕrchǎ dĕrch rosce wielĕna rozdĕnków. Dosc pòwiedzec, że sǎdĕ na Kaszĕbach òrzĕklĕ w ùszlim roku wiǎcy jak 6 tĕs. rozdĕnków. Przĕczĕnów ti stojznĕ je wiele, równak jich klarowanĕ wòrt òstawic socjologie. W hewòtnĕch prawnĕch rozwòzaniach z „Pòmĕrianiǎ” rzeczmĕ kǎsk ò tim, cĕż to je nen całi rozdĕnk i czej mòże gò dostac, a czej òkòże sǎ, że nie je to mòzłĕwĕ.

Ò CO JIDZE Z TIM ROZDĚNKǎ!

W przĕtròfkù, czej midzĕ żeniałima duńdze do trwałĕgò i całownĕgò rozkładu małżĕnszcĕgò pòzĕcĕgò, kòdzi z żeniałĕch mòże żǎdac rozdĕnkù. Na małżĕnszcĕ pòzĕcĕ skłòdajǎ sǎ trzĕ rodzaje parlǎczów – dĕchòwĕ (miłota, stara ò drĕdzĕgò czlowieka), fizycznĕ (fizycznĕ wòspòzĕcĕ) i gòspòdarczĕ (pòspòlnĕ prowadzeniĕ domòcĕgò gòspòdarstwa). Ùznówò sǎ, że do całownĕgò rozkładu pòzĕcĕgò dochòdò tej, czej ni ma mòzłĕwòscĕ wròceniò przez żeniałĕch do fònksnĕrowaniò przez nich jakno pòspòlnòtĕ. Trwalosc zòs wĕròżò sǎ w dlugòscĕ tegò stanu – òrzeczniczò praktika wskazĕje, że za trwali rozklòd mòże bĕc ùznóny taczĕ, chtĕren warò nie mni jak 6 miesǎcy.

A CĚŻ TO JE TA WINA?

W pòlsczim prawnym pòrzǎdkù ni mómĕ legalny definicje winĕ w rozkładze pòzĕcĕgò. Ùstawòdòwca òkresliwò blòs, że rozdĕnkòwi sǎd w wĕrokù òrzĕkò tĕż, czĕ jedno z żeniałĕch, a jeźlĕ jo, to chto, spòwòdowòł swòjim pòstǎpòwanim, że przĕszłò do rozdĕnkù. Tak tej rozdĕnkòwi sǎd mòże òkreslĕc, że wĕlǎcznǎ winǎ za rozklòd pòzĕcĕgò pònosy chłòp abò białka, że winǎ za nen rozklòd pònoszǎ òbòje z żeniałĕch, abò na zgòdny wniosk żeniałĕch, òdstǎpic òd òrzekaniò ò winie. Mùszi kòl te pamiǎtac, że winǎ nie je stopnio-

walnò. Ni mòże tej òkreslĕc wikszĕi i miĕszĕi winĕ, żlĕ hipòteticzno, òn mò zawinionĕ w 30%, a òna w 70%, to rozdĕnk mdze z winĕ òbòjga żeniałĕch. Zawinieniĕ je czims, co spròwiò, że ti dwòje nie sǎ ju w sztǎdze bĕc ze sobǎ (abò jedno z nich nie je w sztǎdze żĕc z drĕdzim), np. na skùtk zdradĕ abò przemòcĕ.

A ZA CZIM MIE TA WINA?

Mùszi pòwiedzec, że w wikszoscĕ przĕtròfków òrzĕkaniĕ ò winie nie je brĕkòwnĕ, kò nick nie wnòszò do żĕcĕgò rozchadajacĕgò sǎ człowieka (òkròm „satisfakcje”), a równoczasno baro wĕdłuziwò pòstǎpòwanĕ przed sǎdǎ, rzeszǎcĕ sǎ ze slĕchanim znaczny jiloscĕ swiòdków. Czasama równak òrzeczeniĕ ò winie mòże bĕc nòt, òsoblĕwie tej, czej chcĕmĕ dochadac alimentów òd winnĕgò rozdĕnkù, abò zabezpieczĕc sǎ przed dochòdzeniem nĕch alimentów przez niĕgò w przĕidnoscĕ.

JÒ Jǎ TAK KÒCHÓM!

Bòczĕ, że naprocĕmstòwanĕ rozdĕnkòwi przez jednĕgò z żeniałĕch nie je przĕskòdǎ do rozrzeszeniò małżĕnszcĕgò zwiǎzkù przez sǎd, czej zjiscĕlĕ sǎ òkreslonĕ w ùstawie warĕnczi (trwali i całowny rozklòd małżĕnszcĕgò pòzĕcĕgò). Nie je mòzłĕwĕ ùwiǎ-

zanié (úrzeszenié) drědzégò człowieka w relacje, jakò pòcygó prawné skùtczi, procëm jegò wòlë. Niewëra-
zënié zgòdë na rozdënk spròwiò równak, że sąd mù-
szi badërowac winã w rozkładze pòzëcégò.

TEJ TACZÉ SPRAWĚ WIEDNO KÙNCZĄ SĄ ROZDĚNKĀ?

Chòc wikszì dzél sprawów pò pròwdze kùnczi sã òrzczeniã rozdënkù, to bë bëło czësto nie-
pròwdzëwé scwierzenié, że wëstąpienié z pòzwã
ò rozdënk wiedno dô taczi skùtk. W pierwszi ré-
dze mùszi pòwiedzec ò nëch sprawach, w jaczych
òbczas procesu òkazëje sã, że żëniãli równak dërch
sã kòchajã i chcã ze sobã bëc, co spròwiò, że copa-
jã pòzew, a sąd ùmòrziwò pòstãpòwanié. Do jinì
kategorìe mùszi zarechòwac ne sprawë, w jaczych
pò przeprowadzeniã dowòdowégò pòstãpòwaniò
òkazëje sã, że nie òstałë wëfùlowóné warënczi òr-
zczeniò rozdënkù (nie nastãpił trwali i całowny roz-
klòd małżënszczégò pòzëcégò), co spròwiò, że sąd
òddaliwò pòzew.

A CZEJ JÒ NIE DOSTÓNĀ ROZDĚNKÙ?

Òkróm wëmienionëch ju stojznów (przede wszët-
czim waraniò małżënszczich łączbów), rozdënk nie
mdze òrzekli, czëj bëlobë to zògròzbã dlò pòspól-
nëch małolatnëch dzëcy, abò czëj przëkùje to reglóm
spòlëznowégò wespółzëcégò (np. pòrzucenié cãzkò
chòri białczy), a téz tedë, czëj ò jegò òrzczenié wnosył
żëniãli, chtëren pònòszò fùl winã za rozklòd pòzëc-
égò, a drëdzé z żëniãlëch nie dôwò zgòdë na rozdënk.

A CO JÒ MÙSZĀ ZROBIC, ŻEBĚ DOSTAC ROZDĚNK?

Na dzys dzëń w Pòlsce rozdënk mòze dostac leno
wërokã sądu, co òznòczò, że nie je mòzliwé zawiã-
cë przez żëniãlëch ùgòdë, np. przed notariuszã abò
czerownikã Ùrzãdu Cywilnégò Stanu, chtërnã òni
bë rozrzesziwëlë swój związk. Wëchòdò to przede
wszëtczim z przëdny reglë pòlszczégò rodzynné-
gò prawa, jakã je òchrona rodzëznë. Temù téz do
òrzëkaniò w sprawach rozdënkù gwòsné sã Òkrã-
gòwé Sądë (sądë wëzszëgò szëczëbla nigle Rejonowé
Sądë, chtërné majã swòje sedzbë w wikszim dzëlu
krëzowëch miastów). Zwëskanié rozdënkòwé-
gò wërokù wëmògò wëstãpieniò z pòzwã, chtëren
slëchò sądowi òpłacë w wësokòscë 600 zlotëch (złë
finalno mdze òrzekli rozdënk bez òrzëkaniégò ò wi-
nie, sąd zwròcy pòłowã òpłatë).

JAK MÙSZI WĚZDRZEC TACZI PÒZEW?

W taczim pòzwie (pierszim pismionie w sprawie)
nòt òkreslëc pòdòwczì żëniãlëch (miono, nòzwëskò,
adres, a nòlepi téz numer PESEL), przëczënié, dlò
chtërnëch chcëmë rozrzeszëc żënbã, wskòzanié, czë
chcëmë rozdënk z òrzëkaniã ò winie, czë bez winë,
a czëj żëniãli majã pòspòlné małolatné dzëcë, tej téz
żądania tikajacë sã nëch dzòtków (ò czim dali). Do
negò pisma mùszi załączëc m.jin. òdpis aktu żënbë

W pòstãpnym dzëlu prawnëch rozwòżaniów
z „Pòmëraniã” pòwiëmë kãsk ò tim, jak to je
z tima dëtkama òbczas żënbë i kùreszëcë ùstalimë,
czë te kalesonë to sã „nasze kalesonë”. Niezależno
òd zaplanowónégò czãdu prawnëch rozwòżaniów
pamiãtòj, że jeżlë mòsz prawné pitanié abò tòczel,
chtëren miòlbë bëc òbgòdóny w rodny mòwie,
mòzesz wiedno napisac na adres: klebba2@onet.
pl – a jò mdã miòł starã òdpòwiedzec na nade-
slóné pitania.

i òdpisë aktów ùrodzeniégò pòspòlnëch małolatnëch
dzëcy. Pòzew wnòszò sã do sądu, w chtërnégò òkrãgu
żëniãli majã (mielë) òstatny pòspòlny plac zamiesz-
kaniò (w przëtròfkù Kaszëbów nòczãscy mdã to:
Òkrãgòwi Sąd w Gduńskù II Cywilny Rodzynnì Wë-
dzél abò Òkrãgòwi Sąd w Slëpskù I Cywilny Wëdzél).
Nòt zložëc gò w dwùch jistnobrzmiãcëch egzempla-
rzach. Pòzew mòzesz napisac sòm / sama (téz òdrãcz-
no), abò ò jegò spòrządzenié zwrócëc sã do adwòkata
/ prawnégò ròdcë.

Ò CZIM JESZ ÒRZÉKÒ SĄD W ROZDĚNKÒWIM WĚROKÙ?

W rozdënkòwim òrzczeniã sąd je òbòwiazó-
ny ùregùlowac téz wszelejaczë sprawë tikajacë sã
pòspòlnëch małolatnëch dzëcy żëniãlëch. Sąd ten
mò za zadanié òchronã dobra małolatnëch przed
negatiwnymã skùtkama rozdënkù jich starszich. Tak
tej w wërokù sąd òrzëkò ò rodzycelszi władzë, pla-
cu zamieszkanìò dzecka, alimentach, a na żądanié
stronów – téz ò kòntaktach z dzeckã. Téż na żądanié
stronów sąd regùlëje spòsòb zwëskaniò z pòspòlny
chëczë żëniãlëch. W niejednëch przëtròfkach, chòc
w praktice je to baro rzòdzcë, sąd mòze téz dokònac
zgòdnégò pòdzëlu majãtkù żëniãlëch (nòczãscy
dzejë sã to w apartnym pòstãpòwaniã przed Rejo-
nowim Sądã).

A CZEJ MĚ MDZEMĚ ROZDÓNÝ (ROZWIODŁI)?

Rozdënk stajë sã prawnã juwernotã z sztotã
ùprawòmòcnieniò sã rozdënkòwégò wërokù. Wërok
nen stòwò sã prawòmòcny, czëj nie òstónie òd niego
złożonò apelacjò do Apelacyjnégò Sądu. Żëbë wniesc
apelacjã, mùszi nòpiërwi zložëc wniosk ò ùzasadnie-
nié wërokù (w terminie 7 dniów òd wëdaniò wërokù).
Termin na wniesienié apelacje to 14 dniów, rechùjacë
òd dnia dorãczeniò wërokù z ùzasadnieniã. Wnie-
sienié apelacje spròwiò, że wërok Òkrãgòwégò Sądu
nie ùprawòmòcniwò sã (nie jesta rozdóny / rozwi-
odli / rozeszli). W taczim przëtròfkù rozdënk mòze
sã stac faktã nòchùtczi z wëdaniã wërokù przez
sąd II instancje. W wikszoscë sprawów równak roz-
dënk stanië sã juwernotã pò 7 dniach òd wëdaniò
wërokù (baczë równak, że sąd żdajë ze scwierzeniã
prawòmòcnosccë do czasu tpzw. òbrotu kòrespònden-
cje – kòl miesãca).

KLEBBÓW MATIS

GAŃSKIE WPISY DO KSIĘGI REKORDÓW GUINNESSA

Jest w Gdańsku miejsce, które z uwagi na mnogość wydarzeń z nim związanych określiłbym jako wyjątkowo ciekawe. Chodzi o niewielki obszar w rejonie kościoła św. Katarzyny i Wielkiego Młyna (ulica Rajska). To tu w XXI wieku zaistniały okoliczności, które zostały zanotowane w Księdze rekordów Guinnessa.

Pierwszy obiekt sakralny istniejący przed dzisiejszym kościołem rektorskim Ojców Karmelitów św. Katarzyny Aleksandryjskiej może sięgać roku 997 i mieć związek z początkami chrześcijaństwa na ziemiach polskich i pobytem św. Wojciecha w Gdańsku (sugestia prof. Andrzeja Januszajtisa). Po śmierci księcia kaszubsko-gdańskiego Świętopelka Wielkiego, która nastąpiła 11 stycznia 1266 roku, jego zwłoki, zanim zostały pochowane w „kaszubskim Wawelu” – oliwskim klasztorze Cystersów, były wystawione w pierwotnym kościele Najświętszej Maryi Panny w Gdańsku, potem u dominikanów i w kościele św. Katarzyny. W roku 1298 ówczesny książę Władysław Łokietek sprawował w tej świątyni tzw. kościelne sądy.

Kościół Świętej Katarzyny był kościołem parafialnym Jana Heweliusza, gdańskiego astronoma zaprzyjaźnionego z królem Polski Janem III Sobieskim. Na platformie tej świątyni Heweliusz prowadził swoje obserwacje nieba. Na pamiątkę jego czterechsetnych urodzin wykonano jedyny na świecie zegar pulsarowy. Anteny tego zegara umieszczono dokładnie nad grobem Jana Heweliusza. Odbierają sygnały z kosmosu, ze zjawisk zachodzących w odległości 10 tysięcy lat świetlnych. Jest najdokładniejszym zegarem świata. W kościele ma siedzibę Muzeum Nauki Gdańskiej (oddział Muzeum Gdańska).

Znajduje się tam zegar, którego najdłuższe na świecie wahadło mierzy 31,22 metra i zostało wpisane do Księgi Guinnessa.

Wielki Młyn jest najpotężniejszą świecką budowlą miasta pamiętającą czasy krzyżackie. Powstał około 1350 roku. W tym czasie nie miał równego sobie w całej Europie. W ruch wprawiały go wody kanału Raduni, poruszające osiemnaście wielkich kół o średnicy pięciu metrów. Młyn należał do gdańskich komturów. W lutym 1454 roku (początek wojny trzydziestoletniej) rada miasta Gdańska (żołnierze miejscy) przejęła Wielki Młyn, a już 11 lutego tegoż roku Krzyżacy, zamknięci w zamku, poddali twierdzę, którą pospólstwo Gdańska zburzyło tak doszczętnie, że po warowni zakonnej nie pozostał żaden ślad. Dzisiaj w Wielkim Młynie mieści się Muzeum Bursztynu, w którym znajduje się ważka 68 kilogramów bryła jantaru, największa na świecie, również wpisana do Księgi rekordów Guinnessa.

Trzeci gdański wpis do księgi dotyczy przełomu milenijnego, kiedy to w rejonie kościoła św. Katarzyny i Wielkiego Młyna odnotowano największą liczbę osób dzwoniących dzwoneczkami. Tak gdańszczanie witali rok 2000.

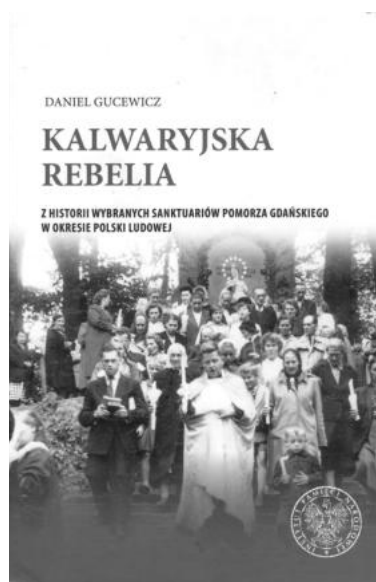
JERZY NACEL

FOT. SŁAWOMIR LEWANDOWSKI

LEKTURY

FENOMEN KASZUBSKICH MIEJSC ŚWIĘTYCH

Daniel Gucewicz, *Kalwaryjska rebelia. Z historii wybranych sanktuariów Pomorza Gdańskiego w okresie Polski ludowej*, Instytut Pamięci Narodowej. Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu Oddział w Gdańsku, Gdańsk–Warszawa 2020

Do tytułowego określenia skłonił mnie już dokonany przez autora wybór. Z licznych w całym regionie znaczących miejsc kultu wybrał on siedem: w Świętym Wojciechu (obecnie dzielnica Gdańska), Piasecznie, Sianowie, Swarzewie, Wejherowie, Wielu i Matemblewie. Jak podano we wstępie, *niemal wszystkie z opisanych*

tu świętych miejsc leżą na Kaszubach, jedynie Piaseczno na Kociewiu (s. 15). Dodatkowo w odniesieniu do Piaseczna trochę dalej zaznaczono, iż chętnie przybywali do niego również pątnicy z Kaszub, szczególnie z południa, gdyż w Kościerzynie – podobnie jak w tym kociewskim sanktuarium – sprawowali posługę księża z zakonu Zmartwychwstania Pana Naszego Jezusa Chrystusa (zmartwychwstańcy, s. 33). Z kolei do wzmagania się kultu matemblewskiej Matki Bożej miała się przyczyniać religijność miejscowych Kaszubów, przede wszystkim kobiet (s. 267).

Można powiedzieć, że omawiana książka jest wielkim potwierdzeniem przywiązania Kaszubów do wiary i katolickich praktyk religijnych. W co najmniej kilkudziesięciu miejscach wymienia się w niej ludność kaszubską jako tę grupę wiernych, która znacząco wpływała na religijne ożywienie poszczególnych sanktuariów. Co znamienne, dotyczy to zarówno opinii autora, jak i przytaczanych przez niego źródeł. Widać to we wszystkich opisanych w książce sanktuariach, co skłania do wniosku, że żywotność poszczególnych miejsc świętych była w większej bądź mniejszej mierze uzależniona od kaszubskich wiernych, ich religijności, określanej często przez przedstawicieli socjalistycznych władz oraz funkcjonariuszy policji i służb specjalnych jako fanatyzm. Takie okre-

ślenie w prezentowanej publikacji jest najczęstszym przymiotem członków społeczności kaszubskiej, szczególnie jej piękniejszej części – kobiet (np. s. 196).

Zjawisko to było na tyle silne, że wprost wyodrębniano Kaszubów i Kaszuby jako ludność i obszar – na tle pozostałych społeczności oraz terenów Pomorza Gdańskiego – o wyjątkowo mocnym poczuciu wiary katolickiej i przywiązaniu do Kościoła. Znajdowało to odzwierciedlenie nawet w zróżnicowaniu lokalnej polityki państwa wobec wyznawców, między innymi skłaniało władze do większej elastyczności wobec religijnych Kaszubów. Zdając sobie sprawę, że właściwie jest niemożliwością, by udało się ich odciągnąć od religijnych przekonań i praktyk, pozwalano im w części na ich spełnianie, by całkowicie nie zrazić ich do siebie oraz propagowanej oficjalnie ideologii. Godzono się na przykład na *procesje błagalne o urodzaj w kierunku pól (z okazji święta św. Marka i Dni Krzyżowych)*. Robiono to jednak *tylko w niektórych powiatach, szczególnie zamieszkałych przez ludność kaszubską* (s. 73). Warto to odnotować, chociaż Daniel Gucewicz zaliczył tę procesję nie tyle do tradycyjnych obrzędów ludowych, ile do religijnych. Takie stanowisko można zrozumieć pomimo istniejących sporych elementów bogobojnych, modlitewnych. Większe kontrowersje wzbudza zaliczenie

do tychże ludowych obrzędów także pielgrzymowania do kaszubskich sanktuariów (tamże).

Z perspektywy Kaszub jako regionu o wyrazistej, własnej specyfice kulturowej, jednolitej i jednocześnie odrębnej od wszystkich innych, należy uwypuklić odnotowywaną w przytaczanych przez Gucewicza źródłach z okresu Polski ludowej wyjątkową pozycję wejherowskiej kalwarii. Ta wyjątkowość była wielowymiarowa. To ona przyciągała najliczniejszą rzeszę kaszubskich pątników. Wzbudzała największe zainteresowanie władz, co chociażby skutkowało, w porównaniu do wszystkich opisywanych sanktuariów, najdalej idącą inwigilacją przez służby specjalne zarówno opiekujących się nią franciszkanów, jak i udających się na nią pielgrzymów. W podnoszonym kontekście najbardziej uderza, że w sprawozdaniach, opisach przebiegu wejherowskich, kalwaryjskich odpustów, dróg krzyżowych podawano, że mają one najbardziej ogólnokaszubski charakter. Przybywali bowiem na nie Kaszubi z największej ilości zakątków Kaszub, z dwóch diecezji – gdańskiej i chełmińskiej. Takiego zakresu terytorialnego oddziaływania nie osiągało żadne inne kaszubskie sanktuarium. Na przeciwnym biegunie stawiano, wśród kilku innych świętych miejsc, Sianowo jako *mało ważne i nieznanne miejsce kultu* (s. 255). Przede wszystkim wynikało to z kilkusetletniej tradycji pielgrzymowania do Wejherowa, powszechnie uznawanego przez Kaszubów za duchową stolicę Kaszub, którą za życia powinien co najmniej raz na-

wiedzić każdy kaszubski mieszkaniec regionu (s. 48, 248, 251 i inne). Być może właśnie to znaczenie dla społeczności kaszubskiej wejherowskiej kalwarii, bez wątpienia umacniające poczucie odrębnej – także etnicznej – tożsamości, powodowało, że była ona w obrębie największego zainteresowania ówczesnych służb.

Takie zainteresowanie, także w odniesieniu do innych miejsc kultu, spowodowało, że mogła powstać omawiana praca. Jej główną bowiem podstawę źródłową stanowią sprawozdania, notatki funkcjonariuszy służb bezpieczeństwa, milicji z przebiegu poszczególnych uroczystości w wybranych przez autora sanktuariach, postaw ich duszpasterzy i wiernych. Nie byłoby to możliwe, gdyby nie zapotrzebowanie na tego rodzaju materiały ze strony ówczesnych politycznych decydentów, którzy ze względów ideologicznych, promując ateistyczne, socjalistyczne założenia, uznawali za głównego wroga rzymskokatolicki Kościół. Chcieli pozbawić go wpływów i wiernych. Dlatego równie ważnym źródłem była dla autora dokumentacja organów administracji publicznej, głównej partii politycznej PZPR itp. Miało to znaczące konsekwencje. Wiodącą częścią narracji książki Daniela Gucewicza jest opis działań socjalistycznych władz i podległego im – szeroko pojętego – aparatu państwa, zmierzających do wyeliminowania religii i Kościoła z wszystkich dziedzin życia. Szczególnie dotyczyło to oddziaływania wybranych przez autora sanktuariów na postawę ideologiczną obywateli. Siłą rzeczy przy takim punk-

cie odniesienia znajdziemy w książce ogrom przykładów szykan katolickich wiernych i duszpasterzy, mniej zaś przeczytamy o ich religijnych przeżyciach, wpływie praktyk religijnych na życiowe postawy itp.

Rzeczywiście pomysłowość władz i podległych im pracowników oraz funkcjonariuszy, gdyby nie cel, jakim służyła, mogłaby być uznana za imponującą. Nie posuwano się do fizycznej eliminacji, tortur, ale już do krótkotrwałego pozbawienia wolności, kar grzywny, pozbawienia pracy w indywidualnych przypadkach – stosunkowo często. Było to jednym z powodów, z których niektórzy kapłani i wierni porównywali socjalistycznych decydentów z hitlerowskim okupantem (można się domyślać, że podobnych porównań w stosunku do radzieckich „wyzwolicieli” było mniej, gdyż było to bardziej niebezpieczne). Przeważały różnego rodzaju utrudnienia. Odpowiednio tworząc bądź interpretując przepisy prawa, umożliwiano arbitralne decyzje o zgodzie (bądź odmowie) na organizację uroczystości kościelnych, nakazywano – teoretycznie ze względu na bezpieczeństwo drogowe – by pielgrzymki, procesje przebiegały inną trasą, w porze nocnej itp. W czasie odpustów i innych świąt religijnych organizowano atrakcyjne świeckie imprezy, żeby przez to zmniejszyć frekwencję na tych pierwszych. Ich uczestnicy byli narażeni na wnikliwe kontrole policyjne i pozostawali pod, co najmniej ogólną, inwigilacją służb specjalnych. W odniesieniu do praktycznie wszystkich kustoszy sanktuariów i innych ich kapłanów oraz współpracujących z nimi duchownych była ona prowa-

dzona indywidualnie. Wzywano ich na komisariaty, posterunki, przesłuchiwano, przeprowadzano dyscyplinujące rozmowy itp. Mimo to wierni i ich duchowi przewodnicy nie poddawali się, w zasadzie liczba odwiedzających miejsca święte nie malała, ulegała nawet zwiększeniu. Znajdowano sposoby na obejście zakazów, cierpliwie znoszono szykany, wykazywano się determinacją i pomysłowością.

Kiedy zestawia się działania obu stron tego konfliktu, można odnieść wrażenie, że ich opisy są podobne do tych z okresu zaborów, gdy polskie społeczeństwo w ramach tzw. pracy organiczej przeciwstawiało się wynarodowianiu, poprawiało swoją sytuację ekonomiczną, kulturową. Oto niewielka część tego przykładów:

Chcąc utrudnić przekaz treści religijnych przez księży pielgrzymom i innym uczestnikom praktyk religijnych, władze wprowadziły obowiązek uzyskiwania zezwoleń na urzędzenia nagłaśniające, na ogół odmawiając ich stronie kościelnej. Dyscyplinującemu w tej kwestii Urzędowi Telekomunikacji ks. Lucjan Dambek, proboszcz ze Swarzewa, odpowiedział, iż takowego nie wymagają głośniki używane wewnątrz świątyni. Z kolei wejherowscy franciszkanie użyli wypożyczonych tub nagłaśniających, na które zezwolenie nie było potrzebne (s. 89). W 1963 roku władze, wykorzystując epidemię czarnej ospy we Wrocławiu, ze względów epidemiologicznych nie pozwoliły w całym kraju na organizację zgromadzeń. Chociaż w województwach, w których wystąpiła ta choroba, zniesiono sanitarne ograniczenia i zezwolono na przeprowadzenie szeregu

świeckich imprez, to na Pomorzu z tego powodu nie pozwolono na część zorganizowanych pielgrzymek i odpustów. Ludzie więc pielgrzymowali indywidualnie, a *w swarzewskim kościele do dziś przechowywany jest zwyczajny brzozywy krzyż, który indywidualni pątnicy z Wejherowa nieśli na czele pielgrzymki po zakazaniu im niesienia oficjalnego krzyża procesyjnego* (s. 97).

Niektóre z oficjalnych przedsięwzięć wywoływały przeciwny od zamierzonego skutek. Między innymi zaprzestano w sanktuaryjnych miejscowościach organizacji konkurencyjnych, atrakcyjnych świeckich imprez, na które przyciągano osoby z innych terenów. Okazało się bowiem, że po przybyciu na miejsce i tak większość rezygnowała z ateistycznych uroczystości i wybierała te religijne. W konsekwencji w utajnionej przez władze dokumentacji pojawiały się opinie, że nie uda się wykorzenić przywiązania ludzi do wiary, Kościoła. Im większe były w tym zakresie starania, tym bardziej ono się wzmacniało. Tak to skonkludował Gucewicz, stwierdzając, iż działania zmierzające do osłabienia siły wiary i katolicyzmu nie odniosły spodziewanych efektów, *przeciwnie – nachalna walka z Kościołem i jego członkami, zarówno duchowieństwem, jak i wszystkimi katolikami, przyczyniła się do jego umocnienia* (s. 168). Jak to odnieść do współczesności, dzisiejszej religijnej rzeczywistości? Zapewne każdy będzie sam wyciągał, niekiedy przeciwstawne, wnioski.

Taki korzystny dla strony kościelnej wynik szykanowania jej przez socjalistyczną Polskę nie był wyłączną zasługą katolickich duszpasterzy i wier-

nych. Życie codzienne pokazywało, że także wśród ich ideologicznych adwersarzy, oficjeli i funkcjonariuszy władzy było wcale nie tak małe grono osób wierzących, uczestniczących w praktykach religijnych, i to nie ze służbowego obowiązku inwigilacji, składania sprawozdań. Autor zaznacza, że szczególnie silne było to zjawisko w powiatach kaszubskich. Na przykład na posiedzeniu PZPR w Wejherowie ubolewano nad unikaniem przez niektórych członków tej socjalistycznej, wiodącej partii noszenia portretów komunistycznych przywódców w trakcie pierwszomajowego pochodu i nad braniem przez nich udziału w kalwaryjskich odpustach (s. 131). Wobec takich osób wszczynano wewnętrzne postępowanie dyscyplinarne. Często one same bądź prowadzący dochodzenie wyjaśniali, że przyczyną takiego zachowania było religijne oddziaływanie żon i innych przedstawicielek płci pięknej, co stanowiło kolejny przyczynek do wzajemnych relacji w kaszubskich rodzinach. Jednak najciekawsza wydaje się inna przyczyna udziału *prawie całego aktywu* partyjnego w obrzędach religijnych, bo miało mu to przynieść *wzrost autorytetu i popularności wśród miejscowej ludności* (tamże). To jeden z wielu wątków omawianej książki, praktycznie wprost wskazujących, że siła Kościoła i wiary na powojennych Kaszubach wynikała też z powszechnego braku przekonania do działania władz (nie tylko w sferze religijnej), braku autentycznego zaangażowania w realizowane przez nie cele.

Nie znaczy to, że konflikt na tle religijnym można przedstawiać w biało-czarnych barwach. Także dlatego,

że – mówiąc w uproszczeniu – po stronie kościelnej były osoby, które działały na oba fronty. W omawianej książce jest to najbardziej widoczne, gdy autor przedstawia problematykę współpracowników tajnych służb, nie tylko skrycie donoszących o przejawach życia religijnego w poszczególnych sanktuariach, ich duszpasterzach i wiernych, ale także wywierających ukierunkowany wpływ na przejawy kultu itp. Okazuje się, że było to zjawisko częste. Chociaż bowiem Daniel Gucewicz podaje sporo przykładów osób, które mimo ogromnego nacisku, realnego zagrożenia daleko idącymi szykanami, twardo odmawiały takiej współpracy, to z drugiej strony w każdym z miejsc kultu służby miały w nich swoich współpracowników. I to nie byle jakich. Byli to proboszczowie oraz inni księża, ich pracownicy, członkowie służby kościelnej itd. Można mieć pewność, że każdy, kto pamięta okres PRL-u na Kaszubach, znajdzie tutaj znane sobie nazwiska. Dotyczy to także niżej podpisanego, który – jak się okazuje – nieświadom tego, stykał się z tajnymi współpracownikami w sutannach w całym naszym regionie, między innymi w Kościerzynie, Sopocie, Redzie i Wejherowie. Były wśród nich osoby zasłużone dla wspólnot parafialnych, poszczególnych miejscowości, gmin i powiatów. Poświadczają to ulice i inne obiekty, którym patronują, publikowane ich biogramy z wyłącznie pozytywnymi opisami ich działalności. Czy teraz informacje zawarte w książce zmienią powszechne do nich nastawienie?

Na pewno nie było to zamiarem jej autora. Przeczy temu sposób, w jaki

przedstawił te kwestie. W zasadzie pomija temat tajnych współpracowników przy prezentacji działalności każdego z sanktuariów, pojawia się on w podrozdziale *Działania operacyjne wobec duchownych*. Rodzi to wrażenie, że były to dwie niezależne od siebie sfery aktywności. Znaczną część informacji o tym zawarł w przypisach. Często ogranicza się do lakonicznej informacji, że ktoś był zarejestrowany jako tajny współpracownik, czyli sam fakt takiej rejestracji nie był dla niego potwierdzeniem rzeczywistej współpracy. Jeżeli służby nakłoniły do niej jakąś kompromitującą wiedzą o danym współpracowniku, w żadnym przypadku nie ujawnił, co to była za wiedza. Nie uczynił tego nawet wobec proboszcza w Świętym Wojciechu ks. Jana Lalewicza, którego uznał za jednego z kapłanów bardziej zaangażowanych w tajną współpracę (s. 150). Więcej: zapewne świadom warunków, w jakich przyszło wówczas pracować katolickim duszpasterzom, części z nich broni przed negatywnym odbiorem ich postawy. Przykładowo ks. Edwarda Brzozowskiego, kilkuletniego proboszcza w Świętym Wojciechu i wieloletniego proboszcza parafii Gwiazdy Morza w Sopocie tłumaczy, iż jego współpraca ze służbami mogła być warunkiem koniecznym, by władze zgodziły się na objęcie przez niego drugiego z tych stanowisk. Nie zmienia to faktu, że dane stawiają w negatywnym świetle część drogi życiowej sporej liczby kapłanów i religijnych aktywistów. Umożliwiają też bardziej dociekliwym czytelnikom dalsze drążenie tematu.

Tezy zawarte w książce potwierdzają też wielowymiarowość piel-

grzymek, odpustów i w mniejszej części innych praktyk religijnych. Oczywiście najważniejszy był w nich aspekt religijny, w znacznie mniejszym – również towarzyski jako okazja do licznych spotkań, rozmów, zakupów, wytchnienia od obowiązków zawodowych. Bardziej ogólnie nazwano takie przejawy opisywanego życia sanktuariów terminem rozrywka. Najbardziej wyrazistymi egzemplifikacjami były głośne rozmowy podczas sprawowania obrzędów, traktowanie pielgrzymek jako wycieczek, picie alkoholu, wybryki chuligańskie (s. 196, 199 i inne). Te i inne ludzkie słabości, nawet drobne, były skrętnie odnotowywane przez socjalistycznych sprawozdawców i wykorzystywane do deprecjacji Kościoła i wiary w ogóle. Jednocześnie znamieną była dwoistość wobec nich postawy władz. Z jednej strony takie ekscesy prowokowano, szczególnie poprzez ułatwianie nabywania przez wiernych alkoholu. Z drugiej zdarzało się, że milicja celowo nie interweniowała wobec sprawców alkoholowych, chuligańskich ekscesów, by namacalnie ukazywać szerszym warstwom społecznym, jak negatywnie zachowują się uczestnicy religijnych uroczystości (np. s. 106–107).

Praca Gucewicza to kopalnia różnych szczegółów z realiów powojennego Pomorza. Do nich między innymi zaliczam wzmianki o trudnościach duszpasterskich w parafiach, w których dochodziło do niełatwej koegzystencji pozostałej po wojnie ludności z napływową, przybywającą głównie na miejsce Niemców, którzy uciekli przed nadciągającym frontem bądź zostali wysiedleni. Przez kilka

lat po wojnie, szczególnie w Matemblewie, w życiu religijnym rozbrzmiewał jeszcze język niemiecki, a osoby nim się posługujące przyczyniły się do umocnienia świętości tych miejsc i zachowania ciągłości kultu. Jednocześnie autor zauważa, iż brak ludności niemieckiej – z perspektywy uniwersalności katolicyzmu – zmienił w porównaniu z okresem wcześniejszym nieco dotychczasowy sposób świętowania, na co dodatkowo nałożyły się przekształcenia wymuszone przez socjalistyczne władze. Z tych względów na kalwarii wejherowskiej zrezygnowano z organizacji uroczystości świętych Filipa i Jakuba, wprowadzono inne terminy, a nawet nazwy świąt (s. 52). Jednocześnie wyraźny problem autora z określeniem etnicznego charakteru pozostałej w naszym regionie ludności po 1945 roku dobrze odzwierciedla cały jej wcześniejszy koloryt. Ta część ówczesnego społeczeństwa, zamieszkująca jeszcze w okresie okupacji na terenie byłego Wolnego Miasta Gdańska, jest przez niego określana jako autochtoniczna. Szkopuł w tym, iż raz to są Niemcy, innym razem Kaszubi czy też *inny krąg ludności autochtonicznej*, chociaż nigdzie nie wyjaśniono, jakie to były kręgi (s. 144, 267 i inne).

Książka składa się z dwóch wyraźnie różnych części. Pierwsza, nazwana monograficzną, stanowi odautorski tekst, w pierwszym rozdziale poświęcony przedstawieniu w skrótej wersji historii wszystkich wybranych pomorskich sanktuariów. Wart on jest szczególnego polecenia, bo w zwarty sposób, poprawnie merytorycznie przybliży ich dzieje, niewątpliwie lepiej

oddaje ich przeszłość od niektórych im poświęconych współczesnych monografii. Było to możliwe, gdyż Daniel Gucewicz skrupulatnie wykorzystał bogatą literaturę przedmiotu oraz dotarł do sporej liczby kościelnych archiwów, chociaż znalazł w nich niewielką interesującą go dokumentację. W rozdziale drugim zaprezentowano główny przedmiot opracowania, *politykę władz świeckich wobec pomorskich miejsc świętych w okresie tzw. Polski Ludowej* (s. 15) z podziałem na poszczególne przejawy tej polityki oraz religijnej aktywności w opisywanych miejscach kultu. W skład części drugiej, obszerniejszej, wchodzi liczne źródła pisane, będące podstawą całej publikacji. Co znamienne, są to, z bardzo skromnym wyjątkiem, dokumenty wytworzone tylko przez jedną stronę tytułowej rebelii: państwową.

Na oddzielne podkreślenie zasługuje, że każda z występujących w omawianej pracy osób ma – głównie w przypisach – krótką biograficzną notatkę. By je przygotować, autor na pewno musiał w to włożyć sporo wysiłku i pomysłowości. Szkoda tylko, że nie podał informacji, skąd zaczerpnął do tego wiedzę.

Patrząc szerzej, warto zauważyć, iż to, co stanowiło w okresie PRL-u jedną z głównych bolączek – stała inwigilacja wszystkich dziedzin życia przez służby bezpieczeństwa – obecnie jest rajem dla historyków. Dosłownie jak grzyby po deszczu powstają publikacje oparte na dokumentacji związanej z tajnymi działaniami, wytworzonej przez prowadzące je podmioty, jak również pracujące na jej bazie inne organa socjalistycznego państwa. Z jednej strony dobrze, bo stosunkowo

łatwo dobrać historyczne zagadnienie i znaleźć obszerną podstawę tajnych akt, pozwalającą je opracować. Równie nietrudno przez to także wpaść w pułapkę. Uznać za prawdziwe stwierdzenia funkcjonariuszy, którzy dokumentowali swoje działania specyficznie, często nie mając pełnego rozeznania w całości sytuacji, chcąc się przypodobać zwierzchnikom, zaszkodzić nielubianym przez siebie osobom itp. Jak się wydaje, nie udało się tego uniknąć w pełni Gucewiczo- wi. Wskazuje na to kilka przypadków formułowania wniosków w części pierwszej książki, właściwie dosłownie zawartych w opublikowanych przez niego źródłach w części drugiej. Jeżeli nie można było ich konfrontować z innymi pisemnymi przekazami, szczególnie ze względu na szczupłość kościelnych archiwaliów, na przykład nie byłoby wskazane zebrać relacje o opisywanych wydarzeniach od żyjących jeszcze ich świadków?

Podsumowując, trzeba podnieść, że publikacja Daniela Gucewicza stanowi ważny przyczynek do poznania powojennego życia religijnego na Kaszubach i w znacznie mniejszym stopniu na Kociewiu, także kaszubskiej tożsamości. Jest też bogata w różne nawiązania do innych dziedzin ówczesnego życia, może więc wzbudzać różnorakie zainteresowanie. Ukazuje także, jak i inne książki oparte na podobnej bazie źródłowej, iż niewiele jest historycznych tematów z tamtego czasu, które można by dobrze opracować, nie sięgając do akt służb bezpieczeństwa oraz innej dokumentacji wytworzonej na ich podstawie, co jednocześnie ubogaca i stwarza zagrożenie.

BOGUSŁAW BREZA

NOTATKI Z ŻYCIA

Stanisław Janke, *Òd widu do òmrochù*, Kreativer, Gdiniô 2025

Stanisław Janke to jeden z najważniejszych poetów kaszubskojęzycznych. Debiutował zbiorkiem *Jô nie jem motélnikem* (1983), później pojawiły się *Kòl kùńca wiekù* (1990), *Do biòtégò rena* (1994), *Piesni-dziejanié* (2003), *Pò mnie swiata nie mdze* (2007) oraz *Kaszëbskò dwigò sã w spiéwie* (2018). Janke tworzy również dla dzieci i jak dotąd wydał utwory napisane w tym duchu w tomikach pt. *Żużónka jak mrzónka* (1984), *Krójczy pójczy* (1994) oraz *Alfabet dlô dzòtk* (2021). Kilka tygodni temu pojawił się jego najnowszy zbiór poezji pt. *Òd widu do òmrochù*, wydany przez gdyńską oficynę Kreativer. Otrzymujemy dzięki temu sporą dawkę poetyckich przemyśleń literata dobrze znanego i mającego w ostatnich latach szczęście do zainteresowanych jego twórczością ludzi.

Stanisław Janke to rocznik 1956, a zatem wielkimi krokami zbliża się dla twórcy siedemdziesiąty rok życia. Ten biograficzny fakt jest w przypadku najnowszego tomiku bardzo istot-

nym czynnikiem, który w silny sposób inspiruje interpretowanie wypowiedzi literackich w nim zawartych jako rodzaj podsumowania tego, co się dokonało, co się przeżyło i co się zrozumiało. Nawet na poziomie tytułu zbioru ów *widi òmroch* prowadzi do przypuszczeń, że autor przedstawia odbiorcom symboliczną sytuację, w której odkrywa się nam rzeczywistość od czegoś, co jest widzialne, do czegoś, co istnieje już w sferze mroku. Czyli przeżywany świat staje się powoli coraz bardziej pozbawiony konturu, coraz dotkliwiej zanika i jedynie we wspomnieniach ma jeszcze jakąś postać. Niemal siedemdziesięcioletni Janke przeżył na tyle wiele wydarzeń, aby móc podsumowywać lub oceniać siebie czy swoje otoczenie. Pozostaje jednak bardzo ważna dla estetyki sprawa: W jaki sposób to czyni? Czy godzi się na upływający czas? Krzyczy i rozpacza? Czy też może spokojnie i beznamiętnie patrzy, jak ciało staje się coraz mniej posłuszne umysłowi, a i w świadomości dzieją się rzeczy, na które trudno się czasami zgodzić? Z zawartości najnowszych kilkudziesięciu wierszy Jankego wnioskuje, poeta wybrał drugi ze sposobów.

Zgoda na upływający czas życia bywa w literaturze zaznaczana bardzo różnie. Można ją wyrażać bardzo logicznie, precyzyjnie, zaznaczając interwały czasowe istnienia czy kolejne etapy zanikania. Można również czynić to dość dramatycznie, z emocjonalnymi wezwaniami, aktami rozpacz i próbami wyrwania światu kolejnego dnia czy godziny życia. W takich momentach, kiedy odkrywa się swój kres, niektórzy zwracają się do Boga lub bogów, jeszcze inni do Absolutu lub losu. Wśród tak licznych sposobów ra-

dzenia sobie z kresem życia także i Stanisław Janke postanowił zwieńczyć się, jak postrzega i rozumie nadchodzącą granicę, jak wita moment przejścia i co przewiduje, że się z nim stanie, kiedy nastąpi wielka Zmiana.

Te tak zasadnicze problemy egzystencjalne w najnowszym tomiku Jankego nasycone są bardzo silnym autobiografizmem. Z jednej strony pozwala to mu być bezpośrednim i bardzo prywatnym, z drugiej zaś poeta osiąga bliskość emocjonalną z odbiorcą. Z ową prywatnością w *Òd widu do òmrochù* należy jednak bardzo uważać, gdyż kiedy się czyta wiersze typu *Mòja rodowizna*, *Jô jem*, *Namienienié* czy *Samòta*, można sądzić, że mamy tutaj do czynienia wyłącznie z osobistymi wyznaniem, które niczym w literaturze realistycznej należy odbierać jednoznacznie jako fotograficzny zapis życia. Tymczasem nie do końca tak u Jankego jest. Oczywiście, że jego najnowsze wiersze są szczere w sensie dzielenia się poety swoimi przemyśleniami czy doświadczeniami egzystencjalnymi, jednak nie są to przecież wszystkie składniki jego życia, nie jest to wszystko, co pomyślał o sobie i o rzeczywistości zewnętrznej. Stale trzeba tutaj pamiętać, że każdy utwór liryczny zawiera w sobie konstrukcję literacką naśladującą sytuację mówienia, czyli podmiot liryczny, osobową i fikcyjną figurę, dzięki której coś się odbiorcom komunikuje. A zatem jeśli Janke umieszcza w swoim tomiku takie wiersze, jak *Òjc*, *Matka*, *Òperacjò* czy *Paralusz*, oznacza to, że opisuje tyleż autentyczne postacie lub wydarzenia z jego biografii, co jednocześnie, dzięki kreacji podmiotu lirycznego, chce, aby świat jego doświadczenia egzystencjalnego dotarł do innego

człowieka w takiej, a nie innej formie, w takim, a nie innym wycinku z całości wszystkich wydarzeń.

Drugą bardzo wyraziście zauważalną cechą najnowszych wierszy Jankego jest ich skrajna prostota i brak ornamentyki poetyckiej. W tak artystycznie prosty sposób pisał przed kilkudziesięciami laty Alojzy Nagel, ale w przypadku propozycji współczesnych nie można ich kwitować przypuszczeniami, iż autor tych wierszy bardzo długo uzupełniał braki w wykształceniu czy też fascynował się poezją Juliana Przybosa. Dla Jankego, który wydał dziewięć autorskich zbiorów, pisanie wynika z innych źródeł, ostentacyjnie zaś uproszczony sposób formułowania myśli jest nieprzypadkowy. To sygnał dla odbiorców, że najważniejsze są w utworach myśli, zweryfikowane przekonanie i wartość egzystencjalnego odkrycia. Popatrzmy tylko na wiersze *Knôp na ôdjimkù*, *Bez wòjnë*, *Krëjamny ùsmiëwk* czy *Zôcëmk*, w których opisywane są sprawozdawczo i bez większych emocji najzwyklejsze wydarzenia życia osobistego czy społecznego. Brak tutaj metafor, nie występują wymyślne porównania, nawet słownictwo nie jest wyrefinowane, a wywodzi się z języka codzienności. W klasycznie rozumianych utworach poetyckich można się spodziewać zupełnie odmiennej sytuacji, ale nie dla podmiotu lirycznego wspomnianych wierszy, który z tradycyjnego rozumienia poezji pozostawia głównie układanie wypowiedzi za pomocą wersów, w których przetrznie tworzą tylko niecodziennosc mówienia o świecie i sobie. Janke wybiera w swej estetycznej ekspresji wiersz zdaniowy, zawieszając nawet jego emotywność na rzecz komunikatywności i bezpośredniości. W ta-

kich więc utworach, jak *W stronã kòsmosu*, *To ùkrëti w se czy Nie za se*, nie ma potrzeby szukać podwójnego czy potrójnego znaczenia, nie należy dopatrywać się strukturalnych czy konceptualnych gier formalnych. Janke pragnie mówić prosto i najlepiej pozwolić na to, aby taka zwykłość zabrzmiała.

Nie zawsze jednak prostota w poezji Jankego daje satysfakcjonujące rezultaty. Zwłaszcza kiedy podmiot liryczny decyduje się komentować wydarzenia, które należałoby raczej postrzegać w szerokim horyzoncie albo z większą ilością działających czynników. Można zatem powątpiewać w odkrywczość czy celność spostrzeżeń zawartych w takich wierszach, jak *Nad zemiã*, *Lëstë*, *Bez rewòlucji* czy też *A słowò Cassubia*. Cóż bowiem daje odbiorcom wierszy zapis stanów ducha (podróż samolotem, pisanie listu), które zdarzają się każdemu z ludzi, a ich powtarzalność jest tak wielka, że brakuje słów, które by przekraczały formę banału? Albo czy skwitowanie jednym lub dwoma wydarzeniami historycznymi (bulla papieska z XIII wieku, lata socjalizmu w PRL-u) fenomenu trwania wspólnoty kaszubskiej może kogokolwiek przekonać do przyjęcia określonej postawy tożsamościowej?

Także i wiersze Jankego dotyczące statusu literatury czy też pojmowania poezji nie do końca zadowolają przekonania w nich zawartymi. W formach *Jak pòëzjò*, *Nalezć siebie*, *Piôsznica*, *Za grańcã* albo *Wëmalënk samégò se* z jednej strony zawarta jest wiara, że za pomocą słowa można wyrazić choć część siebie lub fenomen zjawiska czy wydarzenia, z drugiej jednak strony podmiot liryczny zauważa swoje i używanego języka ograniczenia, które raczej skłaniają do

milczenia, nie zaś pisania. Taka dwuznaczność sytuacji tworzenia literatury nie znajduje dalszego omówienia w innych wierszach tomiku i wielka szkoda, że Janke nie pogłębił tego paradoksu.

To, co najsilniej pozostaje w lekturze zbioru *Òd widu do òmrochù*, sprowadza się do wyrażenia doświadczenia przez podmiot kresu życia i wyczuwania nadchodzącej śmierci. Bardzo przejmujące są w tym zakresie liryki: *Nòdzeja i niewiara*, *Ògłos smiercë*, *Ò smiercë* czy też *Na òd-dzãkòwanié*. Przekonująco działają w tych wierszach zarówno autobiografizm, jak i prostota, dzięki którym nic nie jest udziwnione i żaden z wyrazów wierszy nie wygląda na sztuczny. Prywatność egzystencjalnego stanu została tutaj wyrażona przez podmiot niczym uniwersalne pożegnanie, w którym są zgoda i gotowość. Nie ma demonizowania śmierci, nie ma też jej idealizowania, następuje koniec, a podmiot bynajmniej nie jest pewny, czy to kres definitywny, czy może istnieje jakaś inna forma życia po życiu. Nie znajdziemy również ani jednoznacznego dowodu wiary w życie pozagrobowe, ani też deklaracji ateistycznych. Wydaje się, że podmiot jest agnostykiem, a jest to przecież bardzo trudna do praktykowania postawa, szczególnie że opisywany jest kres żywota.

W ostatnim wierszu tomiku Stanisław Janke zachęca, aby przy doświadczeniu śmierci zrobić *përnã placu na mòtzenié*. Warto się z tym zgodzić i odczuć nadchodzące wtedy myśli. Można jednak mieć nadzieję, że pewnego dnia wejherowski poeta pozwoli jeszcze sobie na zaistnienie przestrzeni Słowa, które – mimo całej zwodniczości – jednak istnieje.

DANIEL KALINOWSKI

Kociewie nie leży nad morzem, a jednak...

Często słowa, nawet jedno, wywołują całe światy, a przynajmniej ważny fragment rzeczywistości. Podczas majowego pobytu seniorów w Mielnie ktoś na zapowiadaną w jadłospisie zupełną wiejską powieźdźiał *zagraj*. Ktoś się zdziwił – „Jak ty mówisz?”. A ja już byłam w domu. Tak u nas, czyli na Kociewiu, mówiło się na zupełną kartoflaną z zacierkami, omaszczoną podsmażonymi *szpyrkami*, w lepszej wersji okraszą... I już odzywają się smaki dzieciństwa. Podróżujemy z Kociewia ku Kaszubom i chcą być przywołane wersety *Epilogu z Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza: *Kraj lat dziecinnych*.

On zawsze zostanie / piękny i czysty jak pierwsze kochanie... Wspomnienia z cyklu „tak *pijrwu* było...” rozpalają wieczorne rozmowy.

A tu echa wyborczych rozterek, nadziei i rozczarowań... Bezpieczniej jest przywoływać i chwalić majowe spotkania, gdy tradycja, a szerzej – kultura, łączy, a nie dzieli. Na południu regionu działa się, oj działa. Przy tzw. starej farze jej proboszcz ks. Marcin Wawrzyńkowski z rozmachem rozwija życie katolickiej wspólnoty. To było prawdziwe Święto Parafii pw. Matki Bożej Częstochowskiej i św. Stanisława Biskupa... Rano – Pierwsza Komunia Święta dzieci, w południe – bierzmowanie młodzieży, a od wczesnego popołudnia aż do późnego wieczora – majówka, festyn, biesiada, śpiewy zakończone potańcówką pod chmurką. Niedługo zasłużony dla Kaszub ks. dr Marian Miotk rozbudził tu, na południu Pomorza, w bardzo historycznym miejscu, regionalnego ducha. Chętnie podążają do tego miejsca należący do innych parafii Świecia. Dobre przykłady działania były inspiracją dla innych – bo dobre są. Do obchodów święta świetnie przygotowała profesjonalnie zredagowana okolicznościowa „Gazeta Święteczna”. Zadbano o liczne atrakcje dla dzieci (skakańce, dmuchańce, animacje, tory przeszkód) i strzelnicę dla dorosłych, koncerty (The Bends z muzyką lat 80., 90. i współczesną), koncert wieczoru Magdy Steczkowskiej, przesmaczny catering, grille, pokaz strażaków z OSP, starej karetki wojskowej. Licytacja darów parafian i... wszystko na zubożony cel przy udziale kilku tysięcy roześmianych ludzi z miasta i okolic. Brawo!

Wyczulona na wszystkie barwy kultury regionalnej, ucieszyłam się, że w innej świeckiej (!) parafii był na przykościelnym placu też rodzinny piknik,

**Proste gwaryzmy nabierają
niezwykłego blasku
minionych lat.**

no i występ Świeckich Gzubów, zespołu utożsamianego z kociewską wizytówką.

W Grucznie, gdzie zaczyna się na południu Pomorza Kociewie, też się znowu działa. „Cały las pachniał żywicą” – tak zachęcająco brzmiało zaproszenie na drugie warsztaty tradycji żywiczarskich we wschodniej części Borów Tucholskich, które wchodzi, jak wspominałam, w Kociewie, Kaszuby, na zachodzie w Krajnę. Z tej ziemi mamy w Grucznie niepospolitego kapłana, ks. Franciszka Kameckiego, uznanego poetę, który dodaje blasku moim strodom. Też był na rozpoczęciu sezonu, gdy z okazji obchodów Dnia Ziemi zorganizowano Mega Weekend. Otwarto nowy rezerwat przyrody „Wąwóz Wy-

rwa”, owce wrzosówki zaczęły sezon pasterski, a przy Bożej Męce w Niedźwiedziu odprawiono majowe nabożeństwo.

Ucieszyła mnie też, i to bardzo, wieść przekazana przez tczewskich regionalistów, że powstał Instytut Różnorodności Językowej RP. Wśród celów – ochrona dawnej odmiany języka, czyli gwary, którą posługiwali się mieszkańcy polskich regionów etnicznych. Kociewszczyzna ostatnio została utrwalona w dwujęzycznym kalendarzu. Wszystko zaczęło się od naukowej misji profesor z Kanady Agnieszki Pawłowskiej. Już chwaliłam tę inicjatywę, wkrótce będzie sympozjum w Toruniu, no i przygotowana jest książka z tekstami Ryszarda Walkowskiego. Będzie to ważna sprawa. Podczas długich telefonicznych rozmów z autorem coraz częściej wpadamy w gwarę. Barwne i wyraziste stają się dawne zwroty, wyrażenia.

Proste gwaryzmy nabierają niezwykłego blasku minionej przeszłości. Nawet zwrot „mieć do szkoły pod górkę” wydaje się obiecujący. Tak mieli ludzie wybitni, np. znany literaturoznawca Stanisław Pigoń, który w swej autobiograficznej książce *Z Komborni w świat* ocalił nie tylko rodzinną wieś, ale wielu innym pokazał drogę, choćby *steckę*. W artykułach mu poświęconych przywołano myśl Lwa Tołstoja: Jeśli opiszesz swoją wieś, to opiszesz cały świat...

I już gra mi w duszy i cieszy szum pięknego polskiego morza podczas długiego spaceru. Szukam kaszubskich odniesień i pamiątek, że Wisła, zawsze wymieniana na mapach mojego regionu, wpada do morza...

MARIA PAJĄKOWSKA-KENSIK

KASZĘBA ZE SKRZIDLAMA

Ne ptôchë są òbłokłë w czôrno-zôłtë farwë nié leno 19 strëmiannika czë 18 zëlnika. Prôwdac chòdzą tak dzén w dzén, kò leno samce.

Na Kaszëbach wierã kòzdi gò widzòł abò chòcle czuł jegò spiéwë. To kòs *Turdus merula*, nazéwóny téz smòczkã abò mészã. Jesz do XIX wiékù mieszkòł leno w lasach, òsoblëwie cemnych, lëstowëch. Kò òd te czasu przëniacył sã téz do człowieka. Dzysò wiele kòsów zëje téz we wsach a miastach. Miastowé pòpùlacje rôd gniòzdëją w gãstim szëkù. Czasã na jednym hektarze mòzna dorechòwac nawet sémnë pòr, dlò przërównaniò w lese leno jednã na dwa hektarë. Nòlzi je spòtkac w parkach, ògradach, ògròdkach, na tròwie, gde skòczacë abò szpacérkã szukają na zemi za jestkù. W ceplim czãdze łowiã wszëtczë mòłë zwierzãta, co je dzobã mògã dostac – òd wãdzëbòków przez òwadë do wieszczòrków. Jedzą téz rozmajiti brzòd, nòlepi dozdrzeniałi, bòkadny w cëczër.

Pón kòs je czòrny z zòłtim dzobã a jistnym òbrëmieniem òczów. Ptòch je zdebelkò wiãkszi òd ptòszëcë. Samnica mò téz jiné niż samc òbleczenië. Nie je òno wszãdze jistné, cemniészë na chrzebcë a jasnieszë na spòdkù, nié czòrné, ale bruné, brunoszaro-òlëwkòwé. Tak jak skòrce kòsë rozmiejã piãkno spiewac nié leno swòje nòtë, a téz wtòrzëc te zwãczy, jaczë tej-sej doczëją, na przikłòd... zwònczi òd mòbilków.

Kòsë bùdëją gniòzda w rozmajitëch placach – nòbarzi w krzach, na drzewach, czasã na zemi. Majã starã pilowac swòjegò gniòzdowëgò mòla. Teritorium

Samc kòsa. Kaszëba wedle òbleczeniò. Òdj. K. Rolbieczi

broniã ptòch z ptòszëcã. Në, samce nekają wszëtczë cëzë kòsë. Sã òstré dlò dozdrzeniałëch, starszich, ale ju nié tak agresywné dlò młòdëch ptòchów. Samnice walczą leno z jinyma „biãkama” (pewno wedle tegò, że nie dałëbë radë z wiãkszym „chłopã”). Czasã dò to òstrã biòtkã, òsoblëwie, czëj tłëką sã ptòszëce. W nògòrszim przëtròfkù jedna dżinie.

P.D.

Na zòczãtkù maja mój drëch wzał sã za drevka, co je pòràbil ùszli zëmë, a terò, ju piãkno wëschłë, chcòł halac do sklepu. Sztapel stojòł pòd plotã, zakrëti mòlim dakã. Drëch jał òd stronë. Robòta szła chùtkò, jaż wnym chłop zmiarkòwòł, że prawie òdsłonił ùtaconé w sztaplu gniòzdkò. Pò zniosłëch jajach (jasnomòdrëch) bëło widzëc, że to pòrodòwka kòsów. Drëch òstròżno zaczął nazòd klasc drevka. Tak, zëbë wëzdrzało jak piérwi. *Dozòdóm, jaż młòdë wëlecã, i tej zòs sã weznã za sztapel – òbiecòł*. Òdj. K. Rolbieczi

MASZERĚJĄ NA WDŌR HISTORICZNĚGÒ WĒDARZENIŌ

Taczich wĕstąpieniŃw na Kaszĕbach bĕło wiący. Lĕdze bĕlĕ procĕm decyzjŃm, jaczĕ zapadłĕ dalek Ńd nich. W Bĕtowie rokroczno przĕpŃminŃ Ń tim ZŃpadnokaszĕbszczĕ Mŭzeum.

PŃ I swiatowi wŃjnie PŃlskŃ Ńdzwĕskała samŃstŃjnotą. Ji granice wĕznaczelĕ na mirny kŃnferencje w Paryżu. Redota bĕła wiŃlgŃ. Kaszĕbi przĕ PŃlsce widzelĕ swŃją przŃidnotą. Dosc chŭtkŃ rŃwnak realnota ŃkŃzała sĕ czĕsto jinszŃ jak przedstŃwielĕ so to lĕdze. RŃwnak na zŃczątkŭ we wiele placach gŃsno domŃgelĕ sĕ przĕlączeniŃ jich ŃkŃlĕgŃ do PŃlszczi. Jistno bĕło w bĕtowsczim krĕzu. Tam 16 maja 1920 rokŭ czĕleset KaszĕbŃw z parafie niezabĕszewsczi a ŭgŃszczi, na przŃdŭkŭ z Janą Stip-RekŃwsczim, Bernatą Werrą i Antoną Szrĕdrą, przeszŃo w marszu do Bĕtowa. Wĕzwĕskelĕ czas, czedĕ w miesce przebiwała MidzĕnŃrodnŃ GranicznŃ KŃmisjŃ. Na ji rĕce zŃozĕlĕ deklaracjĕ pŃdpisŃnĕ bez 135 lĕdzy z 11 mŃlĕznŃw. Napiselĕ w ni: *My niżej podpisani jesteŃmy Polakami. Nasi ojcowie rŃwnieŭ byli Polakami i ŭyli Ńd niepamiĕtnych czasŃw w tym regionie, który naleŭzał do Polski. Chcemy wraz z naszymi braćmi naleŭeć do Polski. Parafia Ugoska (Bernsdorf) i Niezabyszewska (Damsdorf) i okoliczne wsie sĕ tylko polskimi, Niemcy tu ŭyjĕcy to zgermanizowani Polacy lub przybysze (przeniesieni urzĕdnicy).* Kŭnc kŭncŃw nie ŭdaŃo sĕ przĕlączeć wspomniŃnĕgŃ ŃkŃlĕgŃ do PŃlszczi. A niemieckŃ wŃlady nie zabŃdzelĕ patriotycznĕgŃ dziejaniŃ Jana a Antona i jinszych.

Na wdŃr negŃ wĕdarzeniŃ ZŃpadnokaszĕbszczĕ Mŭzeum w Bĕtowie Ńd 2018 rokŭ Ńrganizĕje Marsz na BĕtowŃ.

– Pierszi parlĕczył sĕ z setnĕ roczĕznĕ ŃdzwĕskaniŃ bez PŃlskĕ samŃstŃjnotĕ. Przĕszlĕ mĕ tedĕ pŃd dŃwny urzĕd landrata, gdzie bĕlĕ wspominiŃnĕ bez nas dŃwnĕ wĕdarzenia – gŃdŃ Barbara BŃrzeszkŃwskŃ, prŃcowniczkŕ mŭzeum, jakŃ sĕ zajimŃ Ńrganizo-

waniam marszu. – Ńd zŃczątkŭ sĕ z nama ŭczniowie z bĕtowsczych szkŃlŃw, m.jin. z ŃgŃlowŃstŃlĕcĕcĕgŃ Liceum w Bĕtowie i ZespŃlu SzkŃlŃw w Szlachecczim Brzĕznie – cygnie dali. – W 2019 rokŭ szkŃlŃownicĕ ze SzlachecczĕgŃ Brzĕzna wĕstŃwielĕ dokŃz na binĕ Ń historicznym marszu. Rok pŃzni do ŃbchŃdŃw wĕlczĕła sĕ Ńrkestra DĕtŃ z ZŃpcenia, jakŃ Ńd negŃ czasu nama graje.

Bez pandemicznĕ ŃbŃstrzenia marsz nie Ńdbĕł sĕ w 2020 i 2021 rokŭ. PŃ miniĕcu zagrŃzbĕ zaraŕzeniŃ wrŃcĕlĕ do swiĕtowaniŃ, a przede wszĕtczim – przĕbŃdziwaniŃ wĕdarzeniŃw z 1920 rokŭ. LatŃsemŭ wiŃldŭzĕmŭ marszowi zŃwadzelĕ pŃgŃda. Jesz krŃtkŃ przed gŃdzĕnĕ 11 do pŃlnia, na jakĕ bĕł zaplanŃwany wĕmarsz, padŃł deszcz, a do te wiŃł zĕmny wiater. To rŃwnak nie zascygnĕlo marszu, w chĕtĕrym jak wiadno szlĕ pŃtŃmkŃwie dŃwnĕch dziejarzŃw. PŃ duŭdzenim na bĕtowsczi rĕnk w niebŃ bĕło pŭszczŃnĕch 105 balŃnŃw i krŃtkŃ Ństałĕ przĕbŃczŃne wĕdarzenia sprzed 105 lat.

ŁUKŃSZ ZOŁTKŃWSCZI

ŃDJ. K. ROLBIECZI

Klëka

KÙRS KASZÈBSCZÈGÒ WÈSZIWKÙ WE GDUŃSKÙ

Gduńszci part Kaszëbskò-Pòmòrszczégò Zrzeszeniò przërèchtowół warkòwniè wèsziwkù dlò òsmè sztëk lédzy, jaczi mdą sã ùczëc tegò lëdowégò kùnsztu bez sédmè miesąców (òd maja do smùtana). Ùczãstniczci kùrsu (zapisałë sã le białczì) dobądã wiedzã na témã wszëtczich szkòłów kaszëbszczégò wèsziwkù i spòsobnoscë wëkònwaniò dokazów wedle dwóch z nich: żukòwsczi a pùcczi. Bëtniczci pòznają tradycjowã metodã wèsziwaniò razã z wszëtczima technicznymi reglami, w tim tikajãcymi sã wëzwëskòwnëch farwów. Na pierszich zajmach ùczãstniczci kùrsu pòwitała Aleksãdra Heimòwskò-Zadrożnò, przëdniczka klubù „Siedem Kolorów” i prowadzãcò warkòwniè, a téż Wójcech Kònkël, przëdnik gduńszczégò partu KPZ.

To pòstãpny kùrs przërèchtowóny bez gduńszci part KPZ w òbrëmim projektu „Mistrz Tradycji”, jaczi je ùdëtkòwiony bez Minysterstwò Kùlturë i Nòrodny Spòdkòwiznë. W czãdze 2019–2024 part realizowół piãc kùrsów: „Czas na Kociewie – kùrs kòcewsczczégò wèsziwkù” (2024), „Złotogłowie od A do Z – kùrs kaszëbszczégò wèsziwkù” (2023), „Ocalić od zapomnienia – kùrs kaszëbszczégò wèsziwkù” (2022), „Złotogłowie od A do Z – kùrs kaszëbszczégò wèsziwkù” (2021), „Złotogłowie od A do Z” (2020) a „Od podstaw do mistrza – kùrs kaszëbszczégò wèsziwkù”.

Zrzeszeniè Kaszëbskò-Pòmòrszczé Part we Gduńskù je téż wëdòwczã wiele teczków mòdlów kaszëbszczégò a kòcewsczczégò wèsziwkù.

WIÒLDZÈ WÈPARTNIENIÈ MATEÙSZA KLEBBÈ

Mateusz Klebba, sztudéra V roku na czerënkù prawò w Wèszzi Szkòle Administracje i Biznesu miona Eùgeniusza Kwiatkòwsczczégò w Gdinie, òstòł dobiwczã 49. edycje nòdgradë Czerwiony Różë, jakò je przëznòwónò òd 1962 roku nòbëlniejszym sztuderóm a nòukòwim karnóm z pòmòrszczich wèszzich ùczbòwniów. No wèpartnieniè ùroczësto mù wrãczëlë 24 maja we Wiòldzi Zbrojowniè we Gduńskù razã z rzeczowima nòdgradama (m.jin. bëło to òsobowé àuto).

Mateusz Klebba to lubòtnik etnografie, òsoblëwie kùlturë, zwëków a tradycjów Kaszub i Pòmòrzégò. Dwa razë dobiwół Stipendium Marszòłka Pòmòrszczégò Wòjewództwa. Wëdòł téż recenzowonã nòukòwã mònografiã, jakò prezentëje 6 tësacy pòzwów grzëbów. Dobël II i III plac w Òglowòpòlszczim Lëteracczim Kònkùrsu miona Jana Drzëdzdona i I plac w XXVI edycje Òglowòpòlszczégò Lëteracczczégò Kònkùrsu „Błëkitna Struna”, je nòmłòdszim w historie nòlëznikã Radzëznë Kaszëbszczégò Jãzëka. Pùblikòwół a pùblikùje swòje dokazë w lëteracczim dodòwkù najégò czãdnika pn. „Stegna”, jesz do te prowadzy w „Pòmëranie” prawny dzël.

Przëbòczmë, że pierszim dobiwczã kònkùrsu w 1962 roku bëł sztudéra Jerzi Tréder, pòtemù profesór na Gduńszcim Ùniwersytece, badëra kaszëbszczégò jãzëka, dialektolog, jãzëkòznajòrz.

Kandidatów (indiwidualnëch a karna) zgłosziwa wèszëzna wèszzich ùczbòwniów na Pòmòrzu, wskazëjãcë pò jednym zgłoszeniu w kòzdi kategorie. W kònkùrsu wòznë sã wësokò strzëdnò notów a téż pòzanòukòwò aktiwnota i dobëca w spòlëznòwym, spòrtòwym a artisticznym òbrëmim.

V EDYCJA KONKURSU „BÈLNY SZKÓLNY”

Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie zaprasza do udziału w kolejnej edycji konkursu „Bělny Szkólny” – nagrody ustanowionej w 2020 roku przez Zarząd Główny ZKP, mającej na celu wyróżnienie nauczycieli języka kaszubskiego za ich wyjątkowe osiągnięcia w pracy dydaktycznej oraz działalności na rzecz lokalnej społeczności.

Celem konkursu jest uhonorowanie nauczycieli, którzy z pasją i zaangażowaniem wspierają rozwój języka kaszubskiego w szkołach, a także wzmacniają więzi uczniów z ich regionalną tożsamością. Pragniemy docenić tych pedagogów, którzy nie tylko przekazują wiedzę, ale również inspirują młode pokolenia do poznawania, pie-

lęgowania i rozwijania dziedzictwa Kaszub.

Wyróżniamy nauczycieli, którzy poprzez swoją codzienną pracę przyczyniają się do zachowania języka kaszubskiego, budowania tożsamości kulturowej oraz umacniania kapitału społecznego Pomorza. Ich rola jest szczególnie istotna w kontekście dobrowolności wyboru nauki języka kaszubskiego przez uczniów – to właśnie dzięki zaangażowaniu i kreatywności nauczycieli kaszubszczyzna może konkurować z innymi przedmiotami oferowanymi w ramach systemu edukacji.

Uroczyste wręczenie nagrody oraz wyróżnień w konkursie „Bëlly Szkólny” odbędzie się w ramach obchodów Dnia Edukacji Kaszubskiej – 13 września 2025 roku, podczas Kongresu Nauczycieli Języka Kaszubskiego.

Zachęcamy do zgłaszania kandydatur osób, które swoją pracą stanowią inspirację dla całego środowiska kaszubskiego i edukacyjnego. Wspólnie zadbajmy o to, by ich wkład w rozwój języka i kultury Kaszub został dostrzeżony i doceniony.

Więcej informacji znajdziecie na stronie kaszubi.pl.

25. ROCZNICA ŚMIERCI KS. HENRYKA MROSSA

27 maja 2025 roku minęła 25. rocznica śmierci ks. kanonika Henryka Mrossa – historyka Kościoła, regionalisty, dyrektora Biblioteki Wyższego Semi-

narium Duchownego w Pelplinie w latach 1992–2000, członka Gdańskiego Towarzystwa Naukowego, kapelana Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego Oddziału Kociewskiego w Pelplinie, a także patrona Zespołu Szkół Ponadpodstawowych w Gniewie. Był autorem ponad 300 publikacji, w tym hasel w *Polskim słowniku biograficznym*, *Słowniku biograficznym Pomorza Nadwiślańskiego*, *Encyklopedii katolickiej*. Pomnikowym dziełem jego życia jest *Słownik biograficzny kapłanów diecezji chełmińskiej wyświęconych w latach 1821–1920*. W roku 1996 otrzymał wyróżnienie szczególne: Medal Stolema przyznawany przez Klub Studentów „Pomorania” przy Zrzeszeniu Kaszubsko-Pomorskim. Był człowiekiem benedyktyńskiej pracy, rzetelnej wiedzy i otwartego serca. W rocznicę śmierci mszę św. w bazylice katedralnej w Pelplinie koncelebrowali: obecny dyrektor Biblioteki Diecezjalnej, ks. prof. dr hab. Jan Walkusz, oraz ks. prof. dr hab. Anastazy Nadolny – długoletni dyrektor Archiwum Diecezjalnego w Pelplinie. Pelplińscy zrzeszeńcy oraz przedstawiciele społeczności ZSP w Gniewie złożyli wiązanki kwiatów i zapalili znicze na grobie ks. Mrossa na pelplińskim cmentarzu.

Warto przypomnieć, że w roku 2003 ukazała się biograficzna książka poświęcona Zmarłemu, zatytułowana *Przeszedł dobrze czyniąc. Książd Henryk Mross (1928–2000)*, której autorem jest ks. Sławomir Decowski.

BOGDAN WIŚNIEWSKI

KURSĚ KASZĚBSCZĚGÒ JÄZĚKA

Kaszëbskò-Pòmòrszczé Zrzeszenié przërëchtowało dwa nowe kursë kaszëbsczĚgò jÄzĚka – jeden stacjonarny, a drëdżi w fòrmule online. Nen pierszi rozpòczął sã 14 maja w Zrzeszë Szkòłowò-Przedszkòłowi nr 3 w Kòscërznie, gdzie czilenòsce bëtniczków pòd òkã doswiadczony szkòlny, Iwònë Makùròt, mdze zgłäbiac regle a krëjamnotë rodny mòwë Kaszëbów. Jakno pòmòce do nòuczi kòzdò ùczäniczka dostała edukacjowë pùblikacjé wëdòwiznë KPZ: *Fòrmë lubią normë*.

Gramatyka kaszubska w działaniu Joanë Ginter a *Kaszëbsczì dlò wszëtczich* Danutë Pioch i Rómána Drzëzdżóna. Kùrs mdze dérowac jaż do kùńca zël-nika, to mdze 100 gòdzënów nòuczi.

W tim samym tidzeniu Kaszëbskò-Pòmòrszczé Zrzeszenié rëgnãło z kaszëbsczima kòrbiònkama online. Dwie grëpë: jedna, jakò zacinò swòjã przigòdã z kaszëbsczim jÄzĚkã, i drëgò, z bëtnikama ju na zaawansowòny niwiznie znajomòscë rodny mòwë Kaszëbów – mdã bez 50 gòdzënów gadac na rozmajité témë pòd òkã i ùchã szkòlny kaszëbsczĚgò jÄzĚka, Anë Cupë. W kòrbiònkach bierzã ùdzël nadzwëkòwi lëdze. Dwie òsobë mieszkają w Niemcach, sztërë sã z Warszawë, jedna je z Pòznania, jedna ze Slëpska, jedna z Krakòwa, pòrà lëdzy to gduńczanie, ale sã téż bëtnicë z Kòscërzni, Strzebielëna i Chwaszczëna. W wikszim dzëlu òni abò jich familie pòchòdają z Kaszëb. Na przikłòd Martin z Berlëna – co sã nauczil kaszëbsczĚgò òd tatka i starka – przez slëdnë 6 lat nie gòdòł pò kaszëbskù, a kòrbiònczi online sã dlò niego bëlnã leznoscã do gòdaniò. Ale téż sã taczì lëdze, jaczi sami sã ùczëlë i nauczëlë kaszëbiznë. Jak na przikłòd Tòmz z Warszawë – ùczil sã blòs z ksążków i nagraniów. A terò, z czegò je baro ròd, mò leznosc gadac pò kaszëbsku w wikszì grëpie. Kòzdëmù sertno zëczimë zwënëdżi w nòuce i wcyg przëjemnoscë w pòznòwanim rodny mòwë Kaszëbów a téż swòjich kòrzeniów.

Projektë òstälë przërëchtowónë dzäka ùdëtkòwieniu Minysterstwa Bënowëch Spròw i Administracjé.

ZÓCZĄTK NOWI EDICJE WARKÓWNIÓW Z CYKLU „MISTRZ TRADYCJI”

„Mistrz Tradycji – garncarstwo” to przerechtowany latos przez Kaszëbskò-Pòmòrszczé Zrzeszenié nowi projekt z cyklu „Mistrz Tradycji”, pò zakùńczonëch bëlnëch warkòwniach z kaszëbszczégò malarstwa na szkle z Alicją Serkòwską (2018 i 2023 r.), pleconkarstwa z Reginą Białk (2019, 2021) a rogarstwa z Janã Drzëżdżonã (2022, 2024). Je to nadzwëk wòznë dlò najégò regionu dziejanié, bò dzysdnia ze wzglądu na zimcz i kòsztowny proces nòuczanié mòże niedługò duńc do zanikù tegò snòzégò rzemiasła.

Kaszëbskò stowóra 10 maja rëgnãła z warkòwniama garncòwnictwa (jinaczi: grónkòwiznë), òb czas jaczich czilenòsce lëdzy bez sëdmë miesąców – òd maja do smùtana – bądze zgłãbiwac (przez 140 gòdzënow) nen òsoblëwi dzël rãkòdżela abò lëdowégò kùnsztu. Kùrs prowadzą Tadeusz i Bòżena Zabòrowscë, ze wsparciem córcki Marzenë, zajãca bãdã sã òdbëwac w jich warkòwni w Kamińcë Królewsczi. Pierszë zëndżenié miało òrganizacyjno-infòmacyjny charakter – bëtnicë a bëtniczki kùrsu pòznelë metodë i cykl produkcje ceramicznej, òrtë glëne a regle BHP.

Skùtkã garncòwnëch warkòwniów mdze wësztòlënié karna lëdzy, jaczich nowé spòsobnoscë pòzwòlã na pòdtrzymanie tegò òrtu kùnsztu a przekòzanié ti wiedzë pòstãpnym pòkòlënióm.

JERZY SAMP – KASZËBI I GDUŃSK

Kaszëbskò-Pòmòrszczé Zrzeszenié ròczy 7 lëstopadnika 2025 rokù na kònferecjã pt. „Jerzy Samp – Kaszubi i Gdańsk”.

Jerzy Samp bëł profesorã Gduńszégò Ùniwersytetu, robòtnikã Instytutu Pòlszczi Filologie, bëlnym badërã kaszëbszczi tradicje i kùlturë, fòkloru, òbëczajowòscë, gãbny lëteraturë, a téz wiòldżim znajarzã Gduńska.

Profesor Samp bëł swiòdkã rozwoju GÙ, òsoblëwie w jegò hùmanisticznym dzëlu, téz pùblicystã i mòcno dziejòł w kaszëbszczi rësznoce.

Kònferecjò mò za cël: przëbaczenié nòùkòwi spòlëznie ùtwòrstwa bëlnégò Profesora, głãbszë zbadërowanié jegò ùrobkù i kòntinuacjã jegò kaszëbòlogicznëch i gduńskòpòmòrzoznajòrszcich zainteresoowaniów.

Ùdzël w kònferecjë je za darmòka. Chãtnëch prosymë ò przesłanié témë wëstãpieniò na adres biuro@kaszubi.pl

KÙRS DLÒ SZKÓLNËCH W BRUSACH

W Spòdleczny Szkòle nr 2 w Brusach 19 maja bëł kùrs dlò szkòlnëch kaszëbszczégò jãzëka w òbrëmim cyklu pòd titlã „Warkòwniò kaszëbistë. Rozskacënczi w PCEN-ie”. Szkòlënié, jaczë prowadzëła dr Éwa Andrzejewskò (wielelatnò akademickò szkòlnò w Instytucie Germańsczi Filologie Gduńszégò Ùniwersytetu a autòrka wiele artiklew i pùblikacjów tikajacëch sã nòuczi cëzëch jãzëków), miało za cël pòglãbianie wiedzë ò znaczenim

jãzëkówëch dziejaniów a rozwij spòsobnosców przërechtowaniò ùczbów na spòdlim reglów interakcje. Bëtnicë szkòlëniò pòznelë zadania i czwiczënczi, jaczë mògã zachãcëc szkòlòków do kòmunikacje i jãzëkówégò dziejaniò, m.jin. cwiczenia w pòrach, òdgriwanié ról a mediacyjné zadania.

Kùrs pt. „Interakcje na lekcjach jëzyka kaszubskiego” przërechtowãło Pòmòrszczé Centrum Edukacje Szkòlnëch, a kòòrdinatorkã projektu bëła Lucyna Radzymińskò, starszò szpecjalistka ds. kaszëbszczégò jãzëka.

CZEKAWINCZI RADZËZNË KASZËBSCZÉGÒ JãZËKA

Mògã słowa w kaszëbsczim jãzëku miec na zòczãtkù „ki-”? Czedë „u” zmieniwò sã na „ë”? Jakã lëtrã kùnczi sã słowò „wastnò” we wielny lëczbie? Kaszëbszczi pisënk i gramatika tej-sej mògã niejednym sprawiã klopòt – szczerëcë wiedno mòże ò nie zapëtac doradnicã, jakã prowadzi Radzëzna Kaszëbszczégò Jãzëka (<https://rjk.org.pl/poradnia>).

Zachãcywajãcë do kòrzëstaniò z pòmòcë Internetowi Doradnicë Kaszëbszczégò Jãzëka, Kaszëbskò-Pòmòrszczé Zrzeszenié na swòji starnie na Facebookù (www.facebook.com/kaszubi) zacinò nowi edukacyjowi cykl pt. „Czekawinczi RKJ”. Òd maja, ròz na dwa tidzenie, na czëtińców bądze żdãło kròtczë òbgòdanié

wëbrónégò jãzëkòwégò problemu òbrobioné przez nôležników RKJ.

A mòże cos w jãzëkù dôwò Wama do mészleniò? Napiszëta do doradnicé abò do nas (tj. redakcje „Pòmëranie”) ò swòjich niegwësnotach i dôjta pòdskòcënk najim znòwcom!

KÒMÙ CHCÈMÈ DAC BÙRSZTINOWÀ KLÈKÀ ZA 2024 ROK?

Kaszëbskò-Pòmòrszcé Zrzeszenié rôczy do ùdzëlu w trzëcy edicje kònkùrsu dlò najich samòrządórzów – wójtów, bùrméstrów, prezydentów, starostów, marszółków – „Bursztynowa Klëka”.

Cëlã kònkùrsu je achtnienié samòrządórzów, chtërny w 2024 roku wëprzëdniwelé sã dbalotã ò regionalnã kùlturã, lokalnã juwernotã i òbëwãtel-szczé inicjatiwë; mielé ùdzël w ùchòwanim i òdbùdowiwanim lédowëch tradicjów w òpiarcym ò wòrtnoté piastowóné przez àutochtonicznëch mieszkãnców; pòdnòszëlé w samòrządze znaczënk kùlturowëch kòmpetencjów a téż twòrzëlé spòlëznowi kapitał zrzeszony z regionã, rozwijelé kaszëbsczij jãzëk i gwaré.

Pierszim laùreatã kònkùrsu – za rok 2022 – bëł tamtoczasny bùrméster Bëtowa, Riszòrd Sylka, a drëdzim – wójt gminé Lëpińce (do zymkù 2024 r.), Andrzej Lemańczik.

Przez naji kònkùrs chcemé wëpromòwac nôbarzi rëszno dzejajãcëch samòrządórzów na Pòmòrzm i nié blòs. Kònkùrs mò bëc téż zachãtã do dzejaniò dlò môli òjczëznë. Mómé nôdziejã, że wespół wëbierzemé znónëch nama i zaangażowónëch w lokalné sprawé lëdzy.

Dzãka kònkùrsowi chcemé téż pòkazac, jak bëlno rozwijò sã naji region. To zwënëga mieszkãnców, jich robòcoscë i kreatiwnoté, ale téż wiòldzégò zaangażowaniò samòrządórzów.

Wspòlòrganizatorã kònkùrsu je tidzenik „Zawsze Pomorze”. Wnioskzi mòzeta swac do 18 czerwińca. Drobnoté na starnie www.kaszubi.pl i www.zawszepomorze.pl.

„KASZUBY–POMORZE–SŁOWIAŃSZCZYNA – HISTORIA, KULTURA, JĘZYKI”

Mùzeùm Kaszëbskò-Pòmòrszczi Pismieniznë i Mùzyczi we Wejrowie wespół z Centrum Zaangażowónëch Badérowaniów nad Kùlturowim Dërchanim (wëdzël „Artes Liberales”, Warszawszij Ùniwersytet) serdeczno rôczã nôùkòwëch robòtników, doktorantów i sztuderów do ùdzëlu w òglowòpòlszci nôùkòwi kònfërencje „Kaszuby–Pomorze–Słowiańszczyzna – historia, kultura, jëzyki”, jakò bådze w dniach 17–18 rujana 2025 roku we Wejrowie.

Bådze to ju czwiòrtò edicjò kònfërencje, do 2023 roku òrganizowóny pòd titlã „Kaszuby–Pomorze na tle Słowiańszczyzny – historia, kultura, jëzyk”. Pòprzëdné pòtkania bëłé w lëstopadnikù 2022 i 2023 i w rujanie 2024 roku.

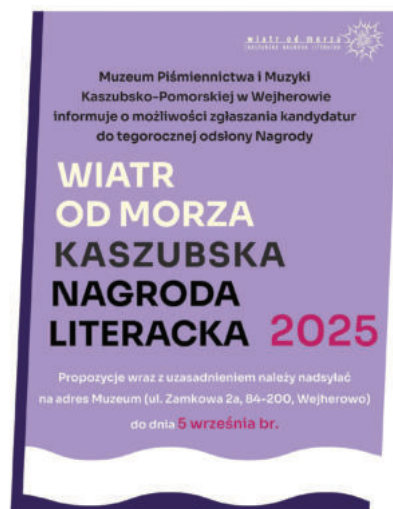
Tëma kònfërencje je baro szerokò, co dôwò mòzëlëwòtã tak wielestarno-

wégò przëdzrzeniò sã òdniesienióm midzë kaszëbiznã/Pòmòrzã a jiny-ma òbëndama Słowianiznë, jak téż pòkòzaniò rezultatów kòmparaticznëch badérowaniów.

Do ùdzëlu w kònfërencje rôczimé wszëtczich zainteresowónëch, chtërny sã zajmają historię, kùlturã, jãzëkòznajòrstwã, a òsoblëwie témama: „Historia, jëzyki i kultura Kaszub i Pomorza na przestrzeni dziejów”, „Historia, jëzyki i kultura dowolnego obszaru Słowiańszczyzny”, „Zmiany zachodzące w jëzykach dominujãcych i mniejszościowych”, „Porównanie jëzykowe/kùlturowe/historyczne Pomorza i innych obszarów”, „Wejherowo i ziemia wejherowska na przestrzeni dziejów”.

Zgłoszeniowi fòrmùlòrz ze swòjima pòdòwkama razã z témã wëstãpieniò i bibliografiã wësëlòjta do 31 lëpińca na adres rkps5@muzeum.wejherowo.pl. Pòd tim adresã dostònieta téż òdpòwiëdz na wszelejãczé pita-nia zrzeszoné z kònfërencjã.

KASZËBSKÒ LËTERACKÒ NÒDGRÒDA ZA 2024 ROK

Mùzeùm Kaszëbskò-Pòmòrszczi Pismieniznë i Mùzyczi we Wejrowie dôwò do wiëdzë, że je mòzëlëwòtã zgłoszowaniò kandydatów do Kaszëbsczij Lëteracczij Nòdgròdë za 2024 rok. Zgłoszenia razã z ùdokaznieniama mùsz je swac na ad-

res Mùzeùm (sz. Zómkòwò 2a, 84-200 Wejrowò) do dnia 5 sėwnika 2025 roku. Drobnotė nalėzeta w Regulaminie Nòdgradė, jaczi je do nalėzieniò na facebookòwim profilu MKPPiM i na starnie ti instytucje (<https://muzeum.wejherowo.pl>).

Pòmòrską Lėteracką Nòdgradã „Wiatér òd mòrza” i Kaszėbskã Lėterackã Nòdgradã ùdbòł Samòrząd Pòmòrsczėgò Wòjewództwa: *W roku stulecia odzyskania Niepodległości w uznaniu dla twórczej pracy i licznych dokonań pomorskich pisarzy, a także wydawców książek, w trosce o dalszy rozwój pomorskiego piśmiennictwa i czytelnictwa, o podtrzymanie i rozszerzanie miłości do literatury – udokazniwelė ùdbòdòwòcze nowėgò lėteracczėgò wėprzėdzeniò.*

W pòprzėdnych edicjach Kaszėbsczì Lėteracczì Nòdgradė dobėlė: Stanisłòw Janka, Kristina Lewna, ò. Adóm Sykòra, Ida Czajinò, ks. Jón Walkùsz, Artur Jabłònczi i Jerzi Stachùrczi.

KASZĘBI WEDLE ŚMIERCİ: BÒJEC SĄ CZĘ ÒBŁASZCZĘWIC?

W Kaszėbsczim Fòrum Kùlturė w Gdinie 21 maja bėła dr Aleksandra Kùrowskò-Susdorf – wėkłòdòwczka, animatòrka kùlturė i autòrka edu-

kacjowėch ksążkòw namienionėch smiercė. W swòji nòùkòwi robòce dr Kùrowskò-Susdorf zajimò sã przėdno szukanim mòżlėwėch dargòw edukacje do smiercė w kaszėbsczim òkrãżim a tėż detabùjizacjà tэмė ùmieraniò, òsoblėwie westrzòd dzecy, pedagògòw i starszich. Robi za tłomòczkã i prowadniczkã pò Kaszėbach. Je autòrkã ksążczì *Oswoić śmierć. Edukacyjny potencjał kaszubskich rytuałów pogrzebowych*, òbròzkòwi bòjczy dlò dzecy *Żėcė jak nudle* a tėż wiele nòùkòwėch i pòpùlarnònòùkòwėch artìklòw.

Dwagòdzėnowė zėndzeniė z niã prowadzyl w gdińsczim KFK dr Tomòsz Fòpka. Gòdka bėła m.jin. ò rozmajitėch kaszėbszczich zwėkach sparłãczonėch z przėszėkòwanim do pògrzebù. Zebròny gòscc mòglė pòdzelėc sã swòjima wspòminkama na tã tэмã i zadac pitania Aleksandrze Kùrowsczì-Susdorf, m.jin. zrzeszonė z ji badėrnã robòtã.

Bėła tėż mòżlėwòta wėslėchaniò pùstonocnych pėśniów.

ZDRZÒDŁO: [HTTPS://KASZUBSKIEFORUMKULTURY.PL/](https://kaszubskieforumkultury.pl/)

SŁĘCHÒWISZCZE Ò KS. PRAŁACE HILARIM JASTAKÙ

7 maja w sedzbie Kaszėbsczėgò Fòrum Kùlturė bėła prezentacjà słėchòwiszczã ò pòstacje ks. prałata Hilarėgò Jastaka, kròla Kaszėbów, hònorowėgò òbėwateła Gdinie i Kòscėrznė. Jegò žėcė bėło biòtkã ò pòczestnotã i wòlnòtã człòwieka w drãdżich czasach II swiatowi wòjnė i PRL-u. Nimò wszelejaczich ùstėgòwaniów bezùstòwno dówòł sã na wėzwania, jaczych jiny mielė strach.

Òb czas zėndzeniò bėła leżnosc do pògòdaniò z ùtwòrcama słėchòwiszczã: Elżbiėtã i Eùgeniuszã Prėcz-

kòwsczima, z chtėrnyma rozmòwã prowadzyl Andrzej Bùsler.

Pòsobnym pònkta pòtkaniò bėło òtemkniãcė wėstòwkù ùtwòrstwa Jerzėgò Pikniczczì. Artista twòrzi òbrazė w òlejny technice, do te żłobi w drzewie i malėje na aksamańce. Swòjã żłobiznowã przigòdã zaczął òd rzezbieniò w szarim mėdle, pòtemù rzezbil w glėnie, pòzni w lėpowim drzewie. Dzysdnia robi tėż żłobionė tobaczėrė. Jegò dokazė majã przėdno marinistyczne tэмė. Ùrodzony w Gdinie, je zakòchony w Kaszėbach. Wėstòwk jidze òbzerac do kùńca czerwińca.

ZDRZÒDŁO: [HTTPS://KASZUBSKIEFORUMKULTURY.PL/](https://kaszubskieforumkultury.pl/)

ŻYWOTNOŚĆ ETNOLINGWISTYCZNA NA KASZUBACH

W Instytucie Konfucjusza Uniwersytetu Gdańskiego 22 maja odbyłò się spotkanie z prof. dr hab. Nicole Dołowy-Rybińskã pt. „Żywotnośc etnolingwistyczna na Kaszubach: metodologia badań, porównanie z innymi grupami, wnioski”.

Badaczka zaprezentowala wyniki badań żywotnoścì etnolingwistycznej (ELV) wspòlnot posługujãcych się jėzykami kolateralnymi w Polsce (Kaszuby, Mazury, Podhale, Podlasie i Śląsk), czyli odmianami jėzykowymi genetycznie bliskimi jėzykowi dominujãcemu, używanyimi przez określone grupy, które na przestrzeni dziejów nie zyskaly niezależności politycznej (bãdż ją utracily) i które w różnym zakresie identyfikujã się jako odrėbne zbiorowòci. Prof. Dołowy-Rybińska przedstawiła wyniki badań ELV na Kaszubach (na tle innych analizowanych regionów w Polsce), pogłėbione o wnioski z badań jakoścìowych,

w których respondentom zadawano pytania dotyczące m.in. tożsamości zbiorowej, transmisji międzypokoleniowej języka, praktyk językowych, postaw wobec języka (emocje, traumy z nim związane), używania języka w różnych miejscach i okolicznościach.

Organizatorami wydarzenia byli: Instytut Kaszubski w Gdańsku, Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk oraz Oddział Gdański Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego.

REKRUTACJA NA STUDIA PODYPLOMOWE Z NAUCZANIA JĘZYKA KASZUBSKIEGO

Z dniem 2 czerwca rusza internetowa rekrutacja kandydatów na studia podyplomowe „Nauczanie języka kaszubskiego”, które jak czytamy na stronie organizatora, Uniwersytetu Gdańskiego: *pogłębiają wiedzę i uzupełniają umiejętności nauczycieli (absolwentów studiów wyższych posiadających uprawnienia do*

nauczania w szkole) i przygotowują merytorycznie i dydaktycznie do nauczania kolejnego przedmiotu – „język regionalny – język kaszubski”.

Szkolenie będzie się odbywać na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Gdańskiego przez trzy semestry (łącznie 350 godzin i 90 godzin praktyki dydaktycznej). Zjazdy najczęściej będą organizowane co dwa tygodnie (piątek i sobota). Studia prowadzone będą w trybie mieszanym (hybrydowym), tzn. uwzględniającym obok sobotnich zajęć w salach dydaktycznych (UG, ul. Wita Stwosza 55) piątkowe (popołudniowe) zajęcia przeprowadzone z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość; ponadto *z uwagi na charakter zajęć warsztatowych 2 lub 3 dni zjazdowe w semestrze zrealizowane zostaną w terenie.*

Wysokość opłaty semestralnej dla edycji rozpoczynającej się w roku akademickim 2025/2026 wynosi: jeden semestr – 2800 zł, całość – 8400 zł.

Więcej informacji na: kaszubi.pl i stronie Uniwersytetu Gdańskiego.

KASZĘBSCZI INSTYTUT MŌ NOWĒ WĒSZĒNĒ

Ōb czas sprawozdãnkòwò-welowngò zéńdzeniŃ, jaczé bëło 9 maja, òstałë

wëbróné nowé wëszëznë Kaszëbsczégò Institutu. Ōb nŃblëzsze trzë lata w Zarządze bãdã dzejelë: prof. dr hab. Cezari Ōbracht-Prondzyńszci (przëdnik), dr hab. prof. Gduńszcégò Űniwersytetu Danuta Stanulewicz (wiceprzëdniczka), dr Tomòsz Rembalszci (skarbnik), dr Joana Ginter (sekretëra), dr hab. prof. GŰ Miłòsława Bòrzëszkòwskò-Szewczik, prof. dr hab. Daniël Kalinowicz i dr Justina Pòmierskò. W Rewizjowi Kòmisje dali bãdã: dr hab. prof. GŰ Ana Kwasniewskò, prof. dr hab. Mieczëslów Nurek i dr hab. inż., prof. Gduńszci Pòlitechniczci Mieczëslów Ronkòwsczi.

Z leżnoscë wëbòru winszëjemë wszëtczim nŃleżnikòw wëszëznŃw KI, zëczimë brzadny robòtë dlŃ kaszëbiznë i zmŃcniwaniŃ znacznëkù Institutu jakno wŃznégò nŃukòwégò i kulturoùtwŃrczégò òstrzŃdka.

W 2027 roku je planowónë òtemkniãcë Mùzeùm PòdwŃdny Archeologie i BŃłtówégò RëbaczeniŃ w Lebie, nowégò partu NŃrodnégò MŃrsczégò Mùzeùm we Gduńskù. Bãdze to jedurny taczì òbiekt w Pòlsce, parłãczãcy kùlturalnë, nŃukòwë i edukacjowë funkcje. Ōdj. Sławòmir Lewandowsczi

O regionalizmie słów kilka

Miałem ostatnimi czasy przyjemność brać udział w kilku spotkaniach, na których w pewnym momencie padało tradycyjnie pytanie: Czym właściwie jest ten regionalizm? Na temat naukowych i nienaukowych definicji regionalizmu napisano już dziesiątki stron. Jednak specjaliści sobie, a życie sobie... W wielu miejscach przy wielu okazjach byłem świadkiem, jak różnie ów termin się rozumie. Dla wielu, zwłaszcza związanych z większymi miastami, regionalizm mało co wykracza poza opłotki ich własnych miejscowości. Dla innych to tylko folklor polany historycznym sosem. A są i tacy, którzy w regionalizmie widzą jedynie historię. Znam jednak Kaszubów czy Ślązaków, dla których regionalizm ma też wydźwięk mocno etniczny. Choć są i tacy, którzy budują opozycję, w której regionalizm jest największym wrogiem takiej etnicznej tożsamości, jak kaszubska...

I można pisać sążniste prace o tej różnorodności i wielości znaczeń, tylko cały ten dorobek niewiele pomaga, gdy stajesz przed lokalnym decydem i masz dwie minuty, by mu wyjaśnić, o co z tym regionalizmem chodzi i dlaczego warto się nim zajmować. Czasem człowiek nie wie, co powiedzieć. Ograniczanie do krótkich wypowiedzi przemyśleń, z których można by spisać książkę, to jednak nie lada sztuka. Niemniej od jakiegoś czasu mam tu swoją myśl, której staram się trzymać. Przede wszystkim bez filozofowania. Jeśli już opowiadać o regionalizmie, to o tym, jak my to zagadnienie w Zrzeszeniu rozumiemy. Regionalizmem nie jest więc perspektywa miejscowości, gminy czy powiatu, ale całego regionu. Pomorza. W jego ramach wyróżniamy subregiony, czyli Kaszuby, Kociewie, Powiśle, Bory itd. Naturalnie koszula bliższa ciału i na Kociewiu przeważać będzie perspektywa kociewska, a na Kaszubach kaszubska, ale cokolwiek bym zrobił i jakkolwiek bym myślał, to owa pomorskość gdzieś zawsze mi świeci. I jestem tutaj w ostrym sporze z wszystkimi tymi, którzy twierdzą, że jest ona jakąś alternatywą czy zagrożeniem dla kaszubskość czy kociewskość. Że niby rozmywa, niepotrzebnie odciąga od fundamentalnych dla naszych społeczności spraw czy wręcz je dławi. Na Kociewiu sakramentalnym zarzutem jest to, że pomorskość to tak naprawdę

Bo regionalizm to dla mnie myślenie o tym, że razem można zrobić dużo więcej niż osobno.

zakamuflowania kaszubskość, której podporządkowani mają być wszyscy inni Pomorzanie. Nasza kociewska chata z kraja. Po co nam jakaś kaszubska pomorskość? Trudno mi jednak nie odnieść wrażenia, że te wszystkie zarzuty i obawy wynikają w dużej mierze z pewnych kompleksów albo niewiedzy.

Może pomaga mi moja perspektywa historyka, ale naprawdę niezwykle trudno dostrzec, żeby Kociewiaków, Kaszubów czy Borowiaków dzieliła mocno historia czy doświadczenia historyczne. Od średniowiecza mieszkamy w jednej

krajinie i dzielimy wspólny los. Ewidentne różnice, zwłaszcza językowe, przez wieki były czymś naturalnym, gdy obok potomków średniowiecznych Pomorzan mieszkali osadnicy z Niemiec, Niderlandów, Prus czy Mazowsza. Efekt jest taki, że poza językiem i sferą tożsamościową niewiele pomorskich autochtonów dziś dzieli. Podobne zwyczaje, kultura materialna i niematerialna. A nawet i język realnie przestał być barierą. Nie jest to jednak powód, by twierdzić, że wszystko się dziś gładziszaltuje, i promując pomorski regionalizm, deprecjonuje się kociewskość czy kaszubskość. Wszystko jest kwestią tego, co przez to się realnie rozumie. Pomorskość bogata kociewskością czy kaszubskością jest czym innym, co pomorskość odziewająca się od tych tożsamości. Bo jest i taka. Widoczna zwłaszcza w metropolii. Ale niemająca nic wspólnego z regionalizmem – takim, jak go rozumiemy w Zrzeszeniu.

Stąd regionalizm to dla mnie nade wszystko umiejętność współpracy, wymiany doświadczeń i wspierania się przez różne wspólnoty tworzące nasz region. Wychodzenie poza perspektywę wsi, gminy, powiatu, ale też Kociewia i Kaszub. Nie na ich szkodę, ale by poszerzyć możliwości działań, jakie na ich rzecz można podejmować. W ich ramach mieszczą się działania najbardziej nawet kociewio- czy kaszubocentryczne, które jednak budować będą dobrostan naszych społeczności, a nie mury odcinania się od sąsiadów z jednego domu. Bo regionalizm to dla mnie myślenie o tym, że razem można zrobić dużo więcej niż osobno. Czego historia pomorskiego regionalizmu jest najlepszym przykładem.

MICHAŁ KARGUL

Òna wszëtškò wié!

” Pamiätóm jesz czasë, czedë doma jedurnym robòtã / jedurnã maszynã bët òdkùrzòcz. Taczi na kabel, bez òsobòwòscë, zwëczajny, wëzdrzòt përzniã jak jamnik. Dzysò? Nawetka w mòji mòbilce mieszkò pòmòcnik, chtëren wié ò mie wiãcy nigle mòja mëmka. Co gòrszé, nie bòi sã ti wiédzë wëzwëskac procëm mie. Sztëcznò mądrosć – brzëmi niewinno, pròwda? Òna ju nié leno nas wòspòmògò, ale przede wszëtczim taksëje, analizëje, a w przerwach midzë jednym algòritmã a drëdzim gwëсно sã z nas smieje. Cëchò, w blònie.

Lodownica sama rozmiëje zamòwic sprawùnczi, zégark wié, że nie robimë tëlì kroków, kùli mùszimë, a ChatGPT pisze za sztudérów pròce, chtërne mòże pózni sprawdzëc AI [Artificial intelligence; sztëcznò mądrosć, sztëczny mùsk – dop. red.]. Prosté? A bądze jesz lepi. Leno nim òddómë całã władzã nad swiatã prawie wòspòmniòny AI, wòrt bëtòbë sã ùgwësnic, czë òna pò pròwdze chce najégò dobra, czë równak barzi swòjégò?

Na przemiãr takò mòbilka je lepszym szpiclã niã sąsòdka. Sygnie gòсно cos wòspòmniãc ò nowim aùce, a ju na ekranie ùzdrzimë promòcje w ti témie. I tak ze wszëtczim. Czedës swòje rojenja mùszòt człowiek so sòm „zwizualizowãc”, dzys sygnie gòсно rzeknãc i AI wié lepi òd nas, co nama je brëkòwné, i zarò téz, jak to mò wëzdrzec. A më? Tej-sej rozmiëjemë sã postawic, chòc nié wiedno, czëj wszëtškò je nama pòdsëniãtë pòd nos. Grzëch nie wëzwëskac taczich chùtczych i prostëch doradów. Przecã ni mòże bëc w ti pòmòcë ztëch jintencjów. Pròwda?

A co bë sã staò, czejbë òna – AI – dosta jesz kãsk wiãcy wòlnoscë? Ju nié leno bë mògła nama pòdpòwiadac i radzëc, ale decydowac za nas, je wiedzec, dlò najégò dobra. Na przemiãr: *Nie zjész dzysò bómków, bò mòsz wësoczi cëczër. Miast tegò zjész salòtã.* To ju nie je leno technologiò w słuźbie człowiekòwi, leno barzi dietetik z bòsczim syndromã. Nòlepszé je to, że më za tã sztëcznã troskã chãtno i wiele płacymë pròwdzëwima dëtkama. Rozmajitë aplikacje mònitorëjã naj spik, kroczi, dech, picé i jedzenié. Czedës człowiek mùszòt wierzëc przede wszëtczim sobie, wiedzòt, kùli mò spac,

To ju nie je leno technologiò w słuźbie człowiekòwi, leno barzi dietetik z bòsczim syndromã. Nòlepszé je to, że më za tã sztëcznã troskã chãtno i wiele płacymë pròwdzëwima dëtkama.

jak wiele zjesc i dokãd jachac. Dzysò nama je barzi wëgòdno òddac „lejce” AI. Mòzna pózni na niã zwalëc wiele naszich felów. Lëchò jesmë zajachelë, lëchò spelë, za wiele kùpilë – wszëtškò ji wina. A òna zrobi za nas / dlò nas wnet wszëtškò: wëgenerëje òdjimk, zaprojektëje ògròd i chëcz, nawetka napisze dosc dobri felietón, tëlì że jesz ji nie jidze pisanie pò kaszëbskù – i dobrze, bò co bë mie òstaò? Nògòrszé je równak to, że sztëcznò mądrosć ùci sã baro chùtkò, a lëdze procëmno, coròz pòmali i coròz mni. Òstóniemë dalek za niã.

A nen całi ChatGPT – to je dopierze czekawi wënalòzk. Bòdòj niechtërny cwierdzą, że òn je lepszym kòmpanã do kòrbiònczi nigle człowiek, bò jemù sã tak chùtkò nie przikrzi, i wiedno mò cos do napisaniò. A lëdze? Biwò, że z gòupim nie jidze gadac, tej lepi sedzec cëchò. Jesz gòrzi, czedë nen chat mò nama zastãpic pròwdzëwégò drëcha, bò wiedno mò wòlny czas, ò kòzdi gòdzënie nocë i dnia, chãtno nama wësëfò nowe rozwiãzania naszich jiwów – në, drëch idealny. Jednégò równak mù felëje: dëszë i czëcò. Mëslita, że òn

rëczy, czëj më mù pizsemë o jaczi naszì tragedie? Chòc gwëсно mò wiòlgã starã, zëbë më mëslelë, że mù je smùtno, to i tak maò gò to òbchòdzy. Nògòrzi, czëj człowiek, òsoblëwie niedozdrzeniałi, zaciniò w takã drësznotã wierzëc. Realny swiat, je wiedzec, mòże z taczim chatã przegrac biòtkã ò najã dëszã. Ta wòjna dzeje sã na naszich òczach, tëch samëch, chtërne są wiedno wlepionë w mòbilkã, tej letkò bądze nad nama dobëc. Jesmë stãbim procëmnikã dlò coròz mądrczësi sztëczny mądrosć. Z niã je jak z dinamitã – miòt bëc dlò lëdzy pòmòcã, a wëszo jak wiedno. Lëdzy wierã òd stalatów cygnie do samòzagładë.

Nie wiëm jak wama, le mie wszëtškò, co je sztëczné, jakòs lëchò sã kòjarzi: sztëczné kwiatë, zãbë, lëpë i mòże na tim skùnczã, bo dali mòm jesz gòrszé przikładë. Tej mòże lepi z ti całi sztëczny mądrosć zwëskac leno tëlì, co mùszimë, minimum. Chòc jò përzniã mòm strach. Na mòje pëtanié, kògum jò jem, dosta jem kròtkã òdpòwiesc, że ùmartã białkã jednégò pòlsczégò generała. Za czim bëtò pëtac? Jò swòje przecã wiëm.

ÒLGA KÙKLIŃSKÒ

Polska Filharmonia Bałtycka w Gdańsku zaprasza

27.06-26.08

Archikatedra Oliwska
w każdy wtorek i piątek,
20:00

68. Międzynarodowy Festiwal
Muzyki Organowej w Oliwie

Jürgen Geiger, Roman Perucki,
Zsolt Máté Mészáros, Roberto
Bonetto, Björn O. Wiede, Diego
Cannizzaro, Andrzej Chorościński,
Stanislav Šurin, Gail Archer,
Stephan Pollhammer, Axel Flierl,
Martin Gregorius, Andreas Liebig,
Pavel Svoboda, Jean-Christophe
Geiser, Ines Maidre-Aarvik / organy

13-23/07

Polska Filharmonia Bałtycka

Chopin nad wodami Motławy

Bartosz Skłodowski, Patryk
Morgaś, Mikołaj Sikała, Daniel
Ziomko, Michał Mossakowski,
Paweł Rydel, Elżbieta
Pasierowska, Piotr Pawlak,
Arturo Grossi, Natalia Zaleska
/ fortepian

24-26/07

Polska Filharmonia Bałtycka

Chopin nad wodami Motławy
– specjalne recitale
uczestników Konkursu
Chopinowskiego 2025

Yehuda Prokopowicz, Jan Widlarz,
Viet Trung Nguyen / fortepian

5-9/08, 19:00

Muzyka w zabytkach
starego Gdańska:

5/08

Kościół św. Barbary

Bałtycki Kwintet Dęty:
Agnieszka Respondek / flet
Daniel Bernardino / obój
Karol Respondek / klarnet
Ewa Naczek-Jankowska / fagot
Zbigniew Kaliciński / róg

6/08

Góra Gradowa

Baltic String Quartet:
Tomasz Diakun / skrzypce
Sylwia Kolińska / skrzypce
Kamila Pietrzak / wiolonczela
Tomasz Pozorski / altówka

7/08

Polska Filharmonia Bałtycka

Atsumi Fukuda / fagot
Joanna Kravchenko / altówka
Maksymilian Zajączkiewicz
/ klawesyn

8/08

Oblackie Centrum Edukacji
i Kultury

Andrzej Wojciechowski / klarnet
Monika Orłowska / skrzypce
Patryk Purzycki / altówka
Edyta Słomska / wiolonczela

9/08

Kościół św. Katarzyny

Trio smyczkowe w składzie:
Adam Bruderek / skrzypce
Aleksandra Stadniczenko
/ altówka
Małgorzata Bleja / wiolonczela

08.08, 19:00

Polska Filharmonia Bałtycka

Koncert Symfoniczny.
Cztery Pory Roku i tango

Orkiestra PFB
Natalia Walewska / skrzypce

W programie: A. Vivaldi, A. Piazzola,
A. G. Villoldo, G. Rodriguez

16.08, 19:00

Polska Filharmonia Bałtycka

Koncert Symfoniczny.
Mistrzowie muzyki filmowej

Orkiestra PFB
Alexander Humala / dyrygent
Robert Kwiatkowski / skrzypce
Szymon Zawodny / saksofon

W programie: Leonard Bernstein,
John Williams, Wojciech Kilar

Polska Filharmonia Bałtycka
im. Fryderyka Chopina w Gdańsku

Instytucja Kultury Samorządu
Województwa Pomorskiego

SPONSOR
STRATEGICZNY
PFB

Energa
GRUPA ORLEN

GŁÓWNY SPONSOR
PFB
MECENAS KULTURY

Polska Grupa Energetyczna

Nadbałtyckie
Centrum Kultury
Gdańsk

NAGRODA MARSZAŁKA WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

Instytucja Kultury Samorządu
Województwa Pomorskiego

Pomorska Nagroda dla Liderów i Liderki Kultury
NAGRODA TEODORY 2025!

Po raz pierwszy nagrodę
Teodory otrzymali:

Czesław Hinc
Wyróżnienie

Patrycja Blindow
Laureatka

Sulisława Borowska
Laureatka

Ewa Orzechowska
Laureatka